

వేనరాజు

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

ద్వితీయముద్రణః
ప్రతులు 1000

వెల రు 1—3—0

విజయ – శ్రావణము
1953

వరలక్ష్మీ ముద్రాశాల, విజయవాడ–2.

వేమనుడు : రాజు

గౌతముడు : చెలికాడు

అనంగరాజు : కొండు)

పృథువు : మొదట చెల్లెలు, పిదప తమ్ముడు

కౌషీతకుడు : సేవకుడు

దాక్షీతకుడు : సేవకుడు

వినీతభట్టు : వంది

శ్రీధరభట్టు : కుర్రవంది

వినీతభట్టు వల్లుడు

కాలభట్టు : ముసలిభట్టు

ఒక బ్రాహ్మణుడు

భూదేవి : వసుంధర

వినీతభట్టు ముసలివియ్యపురాలు

వినీతభట్టుకూతురు [చూలాలు)

అంకితము

శ్రీ బెల్లంకొండ కనకాంబారాఘవరాయ దంపతులకు

ఎన్నఁగ నీతి కొంచెపడి నీ కలివేళల దివ్యశీలసం
పన్నులె దైవతంబు లని మాటికిమాటికి మిమ్ము దేవతా
సన్నమనోజ్ఞమూర్తులఁ బ్రశంసయొనర్తును లోనలోన, నేఁ
డన్నుతి యంకితంబునకునై బయలందిన దిట్లు దివ్యమై !

సతతరసోద్గతిన్ దెనుఁగుజాతి రసజ్ఞత చావదేని నీ
కృతి చిరకాలజీవి నగుఁ గేవల మప్పటిదాక, మీరు కీ
ర్తి నవకంబు గ్రొత్త సవరించిన మోహనమోహనంబు లా
కృతు లెసలారి బ్రాహ్మి చిఱుగేలికి జంటసుకంబు లౌదురున్ !

మీయెడ నాయెడందకొన మేళ్ళొరసెన్ మఱి లోతులందు లో
తై యివ మూరుకొంచుఁ దఱుచై జల లూరిన ప్రేమగౌరవ
శ్రీ, యది యీ నవాకృతి వరించి కృతింబలెవచ్చి యాశశి
స్థాయిగ లేఁతవెన్నెలలచాలున సేనలుపట్టు మీదెసన్ !

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ.

నాంది

శ్రీనిత్యమోక్షలక్ష్మీనాథుఁ డగుటచే నెపుడు సంసృతిబాధ నెఱుఁగలేఁడు
ఇంద్రియాతీతనిశ్చయుఁ డగుటచే నీ శరీరులదుఃఖ మెంచలేఁడు
ఆద్యంతరహితకాలాకృతి యగుటచేఁ దత్కాలజనితసంతప్తి కనఁడు
పరిభూతకర్మవాగురుఁ డౌటచేఁ గర్మవృత జంతుతతిక్లేశవిధి తలఁచఁడు
దివ్యనటకాలమూర్తి
మహాశ్మనాట్యహితలవిలిప్తతా భ్రాంతికృన్మహస్సు
వేదవేదాంతములయందె వెలుఁగు వెలుఁగు
మలఁగు చీకటిదారులఁ దొలఁచుఁగాక!

[నాంద్యంతమున కుశీలవుఁడు ప్రవేశించి]

ఏమోయి! లవంగికా! ఇట్లు వత్తువా?

పారిపార్శ్వకుఁడు : [ప్రవేశించి] బావా! నీ వెర్రి నీకు వదలదు.

కుశీలవుఁడు : ఇది బాగున్నది, నేను నిన్నుఁ బిలచితినా? నా భాగ్యను నేను పిలుచుకొంటిని.

మారిషుఁడు : చాలుగాని యూరకుండవయ్యా! నీ ఛాందసము పోనిచ్చితివి కావు. నాంది ప్రస్తావనలు మాకు వలదో యనుచుండఁగా నీ వని మానెత్తినఁ గుక్కెద వెందులకు? ఇప్పటి మా సభాసదులకు నీ ప్రాఁతగోల యక్కఱలేదు. ఈ స్వగతములు దీర్ఘోపన్యాసములు కల నాటకము లాధునికులకు రుచించవని చెప్పినను వినక యీ నాటకము నాఁడుటను మాచేత ముక్కుపట్టించితివి. దాని కొప్పుకోఁగా నిప్పుడు ప్రస్తావనకు లవంగిక రావలయుఁగాఁబోలు.

కుశీలవుఁడు : ఆడుఁకొనుఁడోయి! మీయిష్టము వచ్చినట్లాడు కొనుఁడు, నాకెందుకు? నేను పోవుచున్నాను.

[నిష్క్రమించును]

మారిషుఁడు : ఇది వరుస. మాయింట నొకరిమాట యొకరికి గిట్టుటలేదు. మాబావ పూర్వపద్ధతులలో మహార్థమున్న దనును. మాకా యర్థములేమియుఁగనిపించుటలేదు. ఆయన మమ్ము సంస్కారరహితులనును. మాలోఁ గొందఱాయన నల్లరిచేయుదురు. ఏది యెట్లైనను నష్టములేదు కాని మా చెల్లెలు లవంగిక మాబావ యెంతచెప్పిన నంత. ఈ కొంచె మునకే యిప్పుడేదో విఱుచుకొని నానెత్తినఁ బడును.

[కుశీలవుని జేతఁ గొనితెచ్చుచు లవంగిక ప్రవేశించి]

లవంగిక : అన్నా! నీ కంతకన్ననంతకన్న మతిపోవుచున్నది. సూత్రధారుఁ డనఁగా నీతో నేమని చెప్పితిని? ఆయన సాక్షాన్నారాయణుఁడు. అపరభరతముని. భరతమునిగోడే తెలియని నీకు భరతముని యనినచో లెక్కయా! కనీస మీనాటకమునకు సంబంధించినంతవరకైన నీవు మాట్లాడ కుండ నుండవలయును.

మారిషుఁడు : ఈసంగతి నాకుఁదెలియదూ? తెలియును. బావా! ఇంక నేమి? కానీ!

లవంగిక : అన్నా! నీ కిష్టము లేనిచో మేము వెడలిపోయెదము. నీవు మీబావగారి నేమనినను నేనూరకుండునది లేదు.

మారిషుఁడు : అసలు నీ మూలముగాఁ గా దిదంతయు?

[నిష్క్రమించును]

లవంగిక : మీరుకూడ వయసుచేతఁ జిన్నవారేకదా? మీరు కూడ వారితోఁ గలసియుండరాదా? వారందఱు నాటకకళ వృద్ధిపొందుచున్నదందురు. మీ రేల యొప్పుకొనరాదు?

కుశీలవుఁడు : ఈ సమాధానము నీతో నిదివరకే చెప్పితిని. అది వృద్ధిపొందుటకాదు; ఆత్మవంచన – సామాజికులను వంచించుట. నాటకమునందు రసము పరమార్థవిషయమైనచో వీరి పోకడలు దుష్టములు. నాటక మనఁగా నెవనియిష్టము వచ్చినారము వాఁడు తందనాలాడుటయైనచో నా కభ్యంతరము లేదు.

లవంగిక : అయినచో నాడి చూపించుఁడు.

కుశీలవుఁడు : నీవు ముందర పాడి చూపించవలయును.

లవంగిక : నేను పాడినచో మీరుఁ బనికిరాదుకదా?

కుశీలవుఁడు : మఱి నీవు హిందూస్తానీ వరుసతో నెవఁడో వ్రాసినపాట పాడెదవాయెను. అదితబలామ్రోఁత, హార్మనీ మ్రోఁతలతో సరిపోవును. ఆరాగములో భావ మొప్పదు; అసలు మాటే వినఁబడదు.

లవంగిక : నేను వెడలిపోవుచున్నాను. [పోఁబోవును]

కుశీలవుఁడు : [పట్టుకొని] నీకంతకోప మెందుకు? నేను నీకు భర్తనుగదా? నీమధ్య నామధ్య నాలుగురోజులు వారడి. మన యారవయేట మనకుఁ బెండ్లిచేసిరి. నీవు పదుమూఁడవయేటఁ బెద్దమనిసివైతివి. నాకప్పటికి పెద్దబాలశిక్ష కాలేదు. నీకిప్పుడు పదునెన్మిదవయేఁడు వచ్చినది. అయిదు

గురు బిడ్డలతల్లి వలె నున్నావు. నేను నీ చంక బిడ్డవలె నున్నాను. నీవు నాకై యిన్నాళ్ళెదురుచూచుచుఁ బాతి వ్రత్యము నెరపితివి. దానికి నేను కృతజ్ఞుఁడనుగా నుండ వలయును గనుక నీవు చెప్పినట్లు చేసెదను. నీ యిష్ట మేమో నీవు చెప్పుము.

లవంగిక : పాటలు లేనిచో నాటకము రక్తికట్టదు.

కుశీలవుఁడు : ఇది నీ యిష్టముకాదు. మీయన్నను సంతోష పెట్టుట కిట్లు చెప్పుచున్నావు.

లవంగిక : ప్రతిదియు నా యిష్టము వచ్చినట్లు చేయుచున్నను టయుఁ జివరకు మీయిష్టమే జరిగించుటయు.

కుశీలవుఁడు : అది నీశీలపరిభావము. అదిగో! ఇంత సొట్లాడిన మీయన్న గౌతమునిభూమిక ధరించి వచ్చుచున్నాఁడు.

లవంగిక : అతఁడు మనసులో మీవైనే...

కుశీలవుఁడు : నా కంతేగా తృప్తి. మీ గందఱు నా మంచి విందు రసియే కాని నా కితరమైన యాశ యున్నదా? పెండ్లినాఁటి కట్నముదగ్గరనుంచియు నదే.

లవంగిక : మీ కెంతచేసినను మెప్పులేదు.

కుశీలవుఁడు : ఓసీ! ధర్మముచేయనిచో దోషము. చేసినచో మెప్పులేదు.

[తెర]

మొదటి యంకము

[రాజాంతఃపురము - శయ్యపై వేనుడు - ద్వారమున గౌతముడు]

గౌతముఁడు : నీవు వివాహముచేసికొని ప్రజల కోరిక తీర్చక తప్పదు.

వేనుఁడు : ఆ నిబంధముండుట యెందులకు? ఆ చెప్పుట యెందులకు? నచ్చినట్లుండగూడదా?

గౌతముఁడు : నీవు చేసికొందువా?

వేనుఁడు : నేను చేసినాను. హఠాత్తుగా వచ్చి నన్నడిగినచో నే నసలు చేసినాను. నా రాజ్యములో నెవ్వరును వివాహము చేసికొనరాదని నేను చెప్పుచుండఁగా నీవు నన్నుఁ జేసికొమ్మందువేమి? గౌతమా, ఈ కృత్రిమ సంయోగముల వలన జగమ్ము నాశనమగుచున్నది. వివాహమను బంధము లేకున్న జారత్వము లేదుగదా! జారత్వము లేనిచో పాపములేదు. పాపపుణ్యములు మనము మనకై కల్పించుకొన్న కట్టుబాట్లు. ఇవి సత్యము నీకుఁ జెప్పెడి మాటలేగదా! దానికేమి, నేను సహజముగా వివాహము చేసికొన్నచో నెవరిని చేసికొందునో తెలియునా?

గౌతముఁడు : ఎవరిని ?

వేనుఁడు : నిన్ను.

గౌతముఁడు : నన్నా! ఎందుకు! సంతానము కనుటకా?

వేనుఁడు : ఎందుకా, ప్రేమించుటకు. నీ సౌందర్యవంతమైన మొగమును జూచి చూచి మోహము పొందుటకు. నీ మనసులో సౌకుమార్యపు లోఁతులు తడవి చూచుకొనుటకు. ఆలోఁతులలో నవ్యక్తముగా దాగియున్న నూతన నూతనములైన గానమాధురులను ప్రతిధ్వనింపఁజేయుటకు !

గౌతముఁడు : వివాహము చేసికొనుట సంతానార్థము.

వేనుఁడు: సంతానార్థమా వివాహముచేసికొనుట? ఎంత యనాగరపు టూహా! ఇది ఆ స్మృతికర్తల బోధనకావలయును. ఏమి స్మృతికర్తలోయి యీ ఋషులు! చిత్రచిత్రములైన భావములు వ్యాప్తికిఁ దెచ్చినారు. దేశములో స్వతంత్ర భావములు చంపివేసినారుపో !

గౌతముఁడు : మఱి వివాహము సంతానార్థ మనియేగదా అందఱనుకొనుట.

వేనుఁడు : వా రనుకొనునట్లు చేసిన దీ ఋషులే.

గౌతముఁడు : కానిమ్ము, మనము నట్లే యనుకొనవలసిన దప్పేమి !

వేనుఁడు : వారందరు తప్పుత్రోవవెంటఁ బోవు చుండఁగా మనము వారిని సరియైన మార్గమునకు త్రిప్పవలయును గాని మనముగూడ వారి ననుసరింతుమా ?

గౌతముఁడు : మనది తప్పుత్రోవయని వారందురు. అప్పుడేమి చెప్పవలయును ?

వేనుఁడు : వారట్లనుటకు వీలులేదు. నేను రాజునుగదా! వారు నేను చెప్పినట్లే వినవలయును.

గౌతముఁడు : ఎవరి యిష్టమువచ్చినట్లు వా రూహింతురు. కాదనుటకు మన మెవ్వారము ?

వేనుఁడు : ఎవ్వారము ! నేను రాజును. ప్రజలు సరియైన మార్గమున నడువఁజూచుట నాకు విధి.

గౌతముఁడు : నీవు రాజువైన పైని భగవంతుఁ డున్నాఁడు. భగవంతుఁడైన విష్ణువు నెక్కువగాఁ జూతురా మానవులు ? వారలలో నొకఁడైన రాజు నెక్కువగాఁ జూతురా మానవులు ?

వేనుఁడు : అబ్బా ! ఆనుపూర్విగా వచ్చు భావములు కొన్ని మనలను బిశాచములవలెఁ బట్టుకొన్నవి. అవి వదలునట్లు లేవు. మానవలోకమును బంధించివేయు కొన్ని దుర్మార్గపు టూహాలు, పాడుస్మృతికర్తలవలనను పురాణకర్తలైన గడ్డపువారివలనను మనలోఁ బాతుకొనిపోయినవి. అవి వదలినఁగాని మనము బాగుపడము. మానవజాతికి మోక్షము లేదు. ఈ భగవంతుఁడన్న యూహా యేనాఁడు నాటఁబడినదో ?

గౌతముఁడు : భగవంతుఁడే లేఁడా !

వేనుఁడు : ఉన్నాఁడా !

గౌతముఁడు : ఉన్నాఁడు.

వేనుఁడు : ఎట్లు?

గౌతముఁడు : ఈ ప్రపంచము కార్యము. దీనికొకండు కారణము.

వేనుఁడు : ఈ ప్రపంచమే నిత్యము. ఇదియే అన్నిటికిఁ గారణము.

గౌతముఁడు : ఇది అస్థిరముగాన నిత్యముకాదు. అగుట నిది కారణమును గాదు.

వేనుఁడు : అట్లయిన నీవు చెప్పు భగవంతునకును నీ దోషము ముండవచ్చు.

గౌతముఁడు : లేదు. అట్లు కారణమునకుఁ గారణముగా నంతము లేకుండఁబోవును. దాన ననవస్థాదోషమందురు తార్కికులు.

వేనుఁడు : ఆ దోషము తార్కికులతోఁ జెప్పుము.

ఆ తలుపుదగ్గర నట్లెంతసేపు నిలుచుండెదవు? నాలుగు నాళ్ళనుండి యెక్కడకుఁ బోతివి? ఇట్లు రా!

గౌతముఁడు : [వచ్చి] ఊఁ!

వేనుఁడు : [ముద్దిడుకొనును]

గౌతముఁడు : కోరికతీర ముద్దిడుకొనుము.

వేనుఁడు : ఏమంత దయ!

గౌతముఁడు : ఇది మన చెలిమికి తుదిచీటి.

వేనుఁడు : ఏ మట్లనెదవు?

గౌతముఁడు : పదిమాట లెందుకు? ఈనాఁటితో నీ నా మైత్రి అంతమైనది. నీబుద్ధి విపరీతపుఁ ద్రోవలు పోవుచున్నది. నా బుద్ధి సనాతనధర్మము నాశ్రయించుచున్నది. నీ కేమొ యజ్ఞము లక్కఱలేదు; స్వాధ్యాయము లక్కఱలేదు, స్మృతు లక్కఱలేదు, నా కవన్నియుఁ గావలయును.

నీ యీ విపరీతసిద్ధాంతములవలన లోక మంతయు సంక్షోభించిపోవుచున్నది.

జన్నంపుఁబొగలచే మిన్ను కప్పుటలేదు ఒకవానయును కురియుటయు లేదు
హోతహోడిరూఁతతోఁ దలమున్కలాడుటలేదు నునులేఁత పైరు పండుటయు లేదు
తరితోన నాల్గువేదములు మ్రోల్చుటలేదు కొసకఱ్ఱి నేల సాఁగుటయులేదు
అగ్గి నావుల నేయి హవిసు వ్రేల్చుటలేదు కూడు నెగ్గులు తొలఁగుటయులేదు

పొలము దున్నుటకై కాపు పోయినంత
జడ్డిగంబున మిడుత పోటాడుచుండె
సాలుసాల్ చిత్త చిత్తగించదును ఱేఁడ!
స్వాతి సాఁగించదును నీప్రసాద మేమొ?

ఓహో! నీమూలమున బ్రాహ్మణులకు మెడలలో జందెములు, ఇండ్లలో మూఁడగ్నులు, మొగములలో తేజస్సులు, తట్టలలో ధాన్యములు నిండుకున్నవి. నీవిపరీత సిద్ధాంతములు వ్యాపించుటచేత నిరాహారులైన దేవతలు జార్చు బాష్పములుగూడ మధ్యమార్గమున సూర్యుని వేడికిఁ దపతపలాడి యావిరి యయిపోయి వర్షాభ్రాంతి కూడ లేకుండఁజేయుచున్నవి.

వేనుఁడు: నాయనా! గౌతమ! ఇది యేమిటోయి! ప్రాతస్సమయవికసిత నవనీరేజసదృశములై వెన్నెలవలెఁ జల్లనైన నీకన్నులు నిప్పులు గ్రక్కుచున్న వేల? లీలాబిసకాండములఁ బోలిన నీ చేతు లినుపగుదియలవలెఁ దిరుగుచున్న వేల? వసంతకోకిల గొంతువోలె సన్ననై మధురమైన నీకంఠము శ్రవణకఠోర మగుచున్న దేల?

చిన్ననాఁటినుండి మనయాత్మలు ఒకచోట నుంచిన రెండు పూవులవాసనలవలె గలసిపోయినవి. ఆ రెండు వాసనలను విడఁదీసిన ప్రజ్ఞాశాలి యెవఁడోయి! తమ్ముఁడా! ఒక్కసారి నన్నుఁ గౌఁగిలించుకొనుము.

గౌతముఁడు: ఇట్టి యనునయములచేత, నిట్టిప్రేమ ప్రకటనలచేత మరల నాతలఁపులు నీవువశపరచుకొనలేవు. ఇన్నాళ్ళుంధుఁడనై నీ సిద్ధాంతములు నిజములని నమ్మితిని. ఆర్యఋషులు వ్రాసిన వ్రాఁతలు నీవు చదువలేదు. నన్నుఁ జదువనీయలేదు. పైఁగ వారి యూహ లన్నియు తప్పులందువు.

తతబహుజన్మలబ్ధసుకృతంబుల ప్రోవులు, యోగనిష్ఠను
గ్రితపము రూపుగొన్న స్మృతికర్తలు మూర్ఖులు; నీ వొకండు పం
డితుఁడవు, వారివాదములు నిల్వవు; నేలకు ఱేఁడవైన నీ
జతనము మాకు నెల్ల శిరసా పరిధార్యము వేనభూమిపా!

వేనుఁడు: [కోపము]

గౌతముఁడు: నీకుఁ గోపము వచ్చిన నాకు భయము లేదు. పారాశరికివలె, భార్గవునికివలె, నాశనసునికివలె నీ వన్న

నాకు భయము లేదు. లోకము నీ యూహాల ప్రకారము నడచెనేని ప్రళయము త్వరలో వచ్చును. లోకకంటకములైన యీ యూహాలతో, నీ యీ సిద్ధాంతములతో జగమెల్ల సంక్షోభించి పోవుచున్నది.

నీ కంతగాఁ గోపము వచ్చిన మల్లెపువ్వులన్న నా చేతులు తెగనరకుము. సంపెంగపువ్వులన్న నా కన్నులు చిదిమి వేయుము. తెల్లతమ్మిమొగ్గయన్న నా కుత్తుక కురివెట్టుము. కాని నీ పూర్వపుభావముల కే నొప్పను. నేను బ్రతికి యున్నంతవఱకు నీ సిద్ధాంతములను ఛిన్నభిన్నములు చేసి ప్రజలలో విప్లవము కలిగించెదను.

వేనుఁడు: నీవు చేయుచున్నది రాజద్రోహము.

గౌతముఁడు: నీవు చేయుచున్నది ప్రజాద్రోహము.

వేనుఁడు: ప్రజ దేహము, రాజాత్మ; దేహ మాత్మయొద్దిక లోనిది.

గౌతముఁడు: మరల నా రాజే దేహము. నారాయణుఁ డాత్మ.

వేనుఁడు: గౌతముఁడా! నిన్ను నాశనము చేసెదను.

గౌతముఁడు: ఓహో! నీవు వేనుఁడవేనా! నీవు వేనుఁడవేనా!

[వెనుకవెనుకకుఁ బోయి నిష్క్రమించును]

[తెరలో]

ఆకసము రెండుబారల, పైకిఁ జనెఁ దమ్మిసాగను పడఁతిమగఁడు ప్రాకే
కుల మిన్నులు ఉషారస,మీకరణముకూడ వేడిమికి తారెను పో.

'ఓసి పురాతనక్షితిభృద్వర మహాప్రతశాలి! లేచి రా
వే సకిణప్రకోష్ఠకనివిష్టధనుర్గుణకేలి! ప్రాప్త ప్రా
జాసమయప్రపన్నమధురసప్రసవావలిమేలుముల్ ప్రశం
సా సముదాళిరాజిపరిషత్తులు తీర్చ వినిర్ణయించెడిన్.

వేనుఁడు : ఓరీ! కౌషీతకా, కౌషీతక! ఏమిరా తిరుగుఁబాటు. గౌతమునితిరుగుబాటునరే! క్షుద్రవందికూడనా?

కౌషీతకుఁడు : [ప్రవేశించి] వేనుఁడా! క్షమించుము, క్షమించుము. ఇతఁడెవడో క్షుద్రవంది. ఆర్యవినీతభట్టుని కూఁతుని బిడ్డఁట. రాజధానికి దూరపుఁబల్లెటూరిలో కులవిద్యలో నారితేరి తాతగారిని జూడవచ్చి ఆయన యెరుకలేక విద్యా ప్రకాశనలోభమున వచ్చినాఁడు.

[క్షుద్రవందివైపు]

అయ్యా! క్షుద్రవంది! వేనుని యనుగ్రహము సంపాదించుము. ఇటు రమ్ము

క్షుద్రవంది : [ప్రవేశించి] జయముజయము వేనధరాధిపులకు!

వేనుఁడు : వీఁడేమొ యడవిలోని మృగమువలె నున్నాఁడు. ఓరీ! దుర్మార్గుఁడా! నాయెదుటనే నాయాజ్ఞోల్లంఘనము చేసెదవురా! కౌషీతకా! నేఁడు రెండుజాములలోపల వీని తలకు వీనిమొండెమునకు నేమి సంబంధము!

క్షుద్రవంది : [ఏడ్చుచు] ప్రభూ! నావలనఁ దప్పేమి?

వేనుఁడు : ఓరీ! పసిపశువా! నీతల్లి చనుఁబాలింకను నీపెద

వులమీఁద నాగలేదు. చండమార్తాండుఁడైన వేనునితో నాటలా నీకు ?

సుత్రవంది : అయ్యయ్యో ! నాకేమియుఁ దెలియుటలేదు.

వేనుఁడు : ఓసీ! నిన్నుఁ బంపించిన ఋషులను బోయి కనుఁగొనుము, తెలియును. కౌషీతకా! వీని నిటనుండి లాగి వేయుము.

[కౌషీతకుఁడు సుత్రవందిని బలవంతముగఁ దీసికొనిపోవును]

వేనుఁడు : వాఁడు చదివిన పద్యములలోని యర్థము బాగుగనే యున్నది. ఉత్తేజితమైన ప్రకృతినుండి రాఁదగిన కవిత్వముగూడ కులక్రమాగతవిద్య యైనదే. ఆహా! దివ్యమైన మానుషశక్తుల నన్నిఁటిని కులవిద్య లను సన్నని కృత్రిమపుబోదెలలో నొదిగించినారు !

పృథువు : [ప్రవేశించి] అన్నా కాదు - వేనుఁడా !

వేనుఁడు : ఏమి పృథూ! మఱల నీమేనఁ బూవులు లేవు. నీ చేతిలోఁ దామరపూవులేదు. ముంగురులలో మొల్లల మొగ్గలు లేవు. చెవిలో దిరిసెనపూవు లేదు. తలలో మందారములేదు, మెడలో గోరంటపూవులు లేవు. ముంజేతుల దండల మల్లెలు లేవు. పూవులచేత నలంకరింపఁబడని నీ సొగసు నేను చూడను. [కనులు మూసికొనును]

పృథువు : తోఁటలో నొక్కపూవైనను లేకుండఁ గోసివేయఁబడినవి.

వేనుఁడు : ఎవరు కోసిరి ?

పృథువు : అంగరాజా పూలనన్నిటినిఁ గోసి తన మెడలెల్ల నలంకరించుకొనిపోయె నఁట.

వేనుఁడు : ఆ పిచ్చివానికి ఘటిలఁ దలుపు లెవరు తీసిరి ?

పృథువు : కోటతలుపులు వానియంతట నవియే యాయన కేక వినఁబడినంతనే తెరచుకొనుచుండె నఁట.

వేనుఁడు : నీ కీ కథ యెవరు చెప్పిరి ?

పృథువు : సునీథ చెప్పినది.

వేనుఁడు : సునీథ పిచ్చిది.

పృథువు : అంగరాజు పిచ్చివాఁడుకాఁడా ?

వేనుఁడు : అంగరాజుపిచ్చి వేఱు, సునీథపిచ్చి వేఱు.

పృథువు : అంగరాజు రాత్రులందు వచ్చుట యేల ?

వేనుఁడు : రాజు రాత్రులందే కదా వచ్చును ?

పృథువు : అంగరాజునకుఁ బిచ్చి యెందు కెత్తినది ?

వేనుఁడు : అంగరాజున కా పిచ్చి పుట్టుకతోనే యున్నది.

పృథువు : ఆయన కొన్నాళ్ళు రాజ్యము చేసె నఁటకదా ?

వేనుఁడు : ఆ పిచ్చితోనే రాజ్యము చేసెను.

పృథువు : జను లాయనరాజ్యము పొగడుచుందురే ?

వేనుఁడు : ఈ జను లందరు పిచ్చివారు గనుక.

పృథువు : అంగరాజు కోయని మందారపుష్ప మొక్కటి యున్నది.

వేనుఁడు : అది తెచ్చుకొనకపోతివా ?

పృథువు : ఆపూవును నేను కోయఁబోఁగా నది నన్ను కోయ వద్దన్నది. పూవు మాటాడుట యేమి టని నా కాశ్చర్య మైనది. అయినను నాధ్వని యెవరైనఁ బురుషులు దగ్గరలో నుండి కలిగించిరేమోయని యటునిటు చూచితిని. కాని యెవరులేరు. ఇంతలో మఱల పూవన్నది: 'నేనే మాట్లాడి తిని. ఎందు కంత దిగ్భ్రాంతిపొందెదవు?' అని. 'పూవా! నీ వెట్లు మాట్లాడఁగలిగితివి' అని నే నడిగితిని. అది సమా ధానము చెప్పలేదు. మరలఁ గోయఁబోఁగా నది యొక పాటపాడినది. ఆపాటలోని యర్థ మిది. నే నిదివఱకే తెగఁ గొట్టఁబడిన రాజుతలకాయవలె నెత్తురులో మునిఁగి తేలు చున్నాను. ఇంకను న న్నేల త్రుంచెదవు అని.

వేనుఁడు : పృథూ ! నీకుఁగూడ పిచ్చియెక్కినది.

పృథువు : ఇంకఁ బిచ్చి యెక్కనివాఁడవు నీ వొక్కఁడవు. ఆ తోఁటలోని మందారసుమమువలె నీవొక్కఁడవుమిగిలినావు

వినీతభట్టు : [ప్రవేశించి] వేనుఁడా ! నామనుమఁడు కుర్ర వందికి ఆచారము తెలియదు. పిచ్చిరాజు కాలములోని యాచారములే నడచుచున్న వనుకొనివచ్చినాఁడు. వానిని ఋషులెవ్వరు పంపలేదు. దయయుంచి వానితల నిలుపుము.

వేనుఁడు : పృథూ! అంగరాజును నీవు చూచితివా?

పృథువు : నేను చూడలేదు. శ్లథాంగుఁడు చూచెనఁట. తల యంతయు చీకిరిబాకిరిగా నున్నదఁట. శ్మశానములోని పునుకలు పేరుగా గ్రుచ్చి మెడలో వేసికొనెనఁట. కాళ్లకుఁ జేతులకు బొమికలు కట్టుకొనెనఁట. మొగమునిండ బూడిదయు రాచుకొని చింపిరిగుడ్డలతోఁ గనంబడెనఁట. పౌరులకు భయము వేసిన దఁట.

వేనుఁడు : వాఁడు శ్లథాంగుఁడు కాఁడు. శ్లథబుద్ధి.

వినీతభట్టు : వేనుఁడా! నీవు రాజ్యమునకు వచ్చినది మొదలు నే నొక్కసారియైనఁ గైవారము సేయలేదుకదా? నీవు చెప్పిన సిద్ధాంతములే నే నాచరించుచుంటినిగదా, సుఖములోఁ గష్టములో నీతో ముడివెట్టుకొంటినికదా, సుసహోనందము మరగించిన కవితాసతికి నీళ్లువదలుకొంటినికదా, కడుపులోఁ జల్ల కదలని నాపూర్వులు చేయు సువృత్తి పరిత్యజించి బడుగునైతినికదా, నాకూఁతునకు వాఁడొక్కఁడు కొడుకు మందార సుమమువంటివాఁడు. వానిమొగ మేల నులిమెదవు?

వేనుఁడు : పృథూ! ముసలిరాజును నేనును జూచితిని. రాత్రి నేను సౌధబహిరంగణమునఁ జల్లగాలికై తిరుగులాడుచుండగాఁ దోఁటలో నెవరో తిరుగుచున్నట్లు తోఁచి యచటికిఁ బోతిని. అచట నున్నది అంగరాజు. పూవులు కోయుచున్నాఁడు. అతనియొడలెల్ల బొమికలు కాదు,

పూవులు. మెడలోనివి పునుకలు కావు, పెద్దపూగుత్తులు. మొగమునఁ బూసికొన్నది బూడిదకాదు, పూవులకుమ్మ. కాని పృథూ! ఏపూవులు నీవు ధరించిన నీవు త్రిలోక సుందరివలె నుందువో ఆ పూవు లతఁడు ధరించినఁ బెద్ద వికారభూతమువలె నున్నాఁడు.

పృథువు : నీ వాతనిఁ బూవులు కోయవద్దని యడ్డగింపలేదా?

వినీతభట్టు : ఓయి! వేనుఁడా! ముసలితనమున నాప్రేగు నెందుకు కోసెదవు. కలకలలాడు మొగముతోడి మహా లక్ష్మి నాకన్నకూఁతురు వానితల్లి నిండుచందురునిబోలు మొగమున నమంగళబాష్పము లేలకురిపింతువు? పది యావులఁగట్టివేసిన చావడివలెఁ గలకలలాడు నాగృహము నేల దుఃఖభారముచేత వెల వెలఁబోవునట్లు చేసెదవు? ఇంకొకజన్మమున నీకడుపునఁ బుట్టెదను, వేనుఁడా! పసి వాని యీ పిన్నతప్పిదము మన్నింపుము.

వేనుఁడు : పృథూ! ఆమందారమున నెన్ని రేకు లున్నవి?

పృథు : పది రేకు లున్నవి.

వేనుఁడు : మన మొకొక్కరేకుచొప్పునఁ ద్రుంచుచు వచ్చిన నెన్ని రేకులు త్రుంచినతరువాత నాపూవు లేకుండఁబోవును?

వినీతభట్టు : అయ్యో! వేనుఁడా! సూర్యుఁడు గగనసౌధమున నడిమిగదికి వచ్చుచున్నాఁడు. ఆ పసివాఁడు పోయినతరు వాత నీ ముసలివాఁడు బ్రదుకఁడు. నా యొడలిలోని

నెత్తురు కండలు నరములు మాంసము నంతయు నుడికిపోవు చున్నది. నేనింక బ్రదుకను. రెండుజాము లగుసంగానే నామనుమసిమృతి వినవచ్చినంతనే నా ప్రాణము లింగటే వదలుదును. ఒక ముసలిప్రాణము నొక పసిప్రాణము నొక్కసారిగా నేల తీసెదవు ?

వేనుఁడు : పృథూ ! పూవు త్రుంచినతరువాతఁ బూవు కొంత సేపటికి వాడిపోవునుగదా ! అది యెందుచేత !

పృథువు : ప్రాణము పోయినతరువాత దేహము కొంతసేపటికి చీమలుపట్టునుగదా ! అది యెందుచేత ?

వినీతభట్టు : వేనుఁడా ! రెండుజాములైనది. మొగసాలలో గంటలు కొట్టుచున్నారు. నాయాశయుఁ బ్రాణములు నొకేసారి నాగొంతులో సిలిచిపోవునాయేమి ?

[తెరలో]

కుక్రవంది నెత్తురుచేత మాధ్యాహ్నికసంధ్యకుఁగూడ నెత్తుఁ దనము వచ్చినది

వినీతభట్టు . [పడిపోవును]

వేనుఁడు : పృథూ ! నీ వా మందారపుష్పము తలకుఁ బెట్టుకొనుము.

పృథువు : వేనా! నీ వీ కుక్రవందితల మొలకుఁ గట్టుకొనుము.

[తెర]

రెండవ యంకము

రాజాంతఃపురము – వేనుఁడు గౌతముఁడు ఇద్దరు
రెండుద్వారములవద్ద

వేనుఁడు: గౌతమా! తిక్క తిరిగినదాయేమి? మరల వచ్చితివి.

గౌతముఁడు: తిక్క నిన్ను వదలిపెట్టినప్పుడే తిరిగినది. ఇప్పుడు వచ్చిన దందుకుకాదు. ఎందుకో చెప్పెదను.

మొట్టమొదట నామీఁద నీకు స్నేహమేమైన మిగిలి యున్నచో నది మొదలంట నాశనుచేయుము.

వేనుఁడు: ఆపని నాచేతఁగాదు. నీకనులలో నాయంద మున్నంతవరకు నే నది చేయలేను. తుమ్మెదలు బారుగా నంచులఁ గూర్చున్న తామరపూవులవంటి నీ ఆ కనులు నాకిచ్చివేయుము. నీమీఁద నాకుఁ గల స్నేహము నీ కిచ్చివేసెదను.

గౌతముఁడు: నీ వేము సౌందర్యపిపాసివలె కనిపించెదవు కాని నీకు నిజమైనసౌందర్యజ్ఞానమే లేదు. మానిసి సౌందర్యము కన్నులలోఁ జేతులలో మొగములో నుండదు. అతని యాత్మలో నుండును. పూవులయందము దాని రెక్కలలో దానియాకృతిలో దానివాసనలో నుండదు. దానిసృష్టిలో నుండును. నీవంటి మిథ్యాసౌందర్యవాదులు పై మెరుపులు చూచి భ్రమసిపోదురు.

వేనుఁడు : సౌందర్యము నేత్రములచేతఁ దెలిసికొనఁదగినది. అందుచేత నీవాదము తప్పు.

గౌతముఁడు : కాదుకాదు. అది మనస్సుచేతఁ దెలిసికొనఁ దగినది. అందుచేత నావాదమే మంచిది.

వేనుఁడు : అయినచో నామనస్సు నా కన్ను చూచినదానిని నొప్పుకొనుచున్నది.

గౌతముఁడు : వేనా ! అట్లుకాదు. నీమనస్సు నీకంటికి కట్టుపడిపోయినది. మనస్సును వివేకవంతము చేసికొని కంటిని మనస్సు చెప్పినట్లు వినిపించుము.

వేనుఁడు : తమ్ముఁడా ! ఈ వేదాంత మెచట నేర్చితివి ? ఇటు రమ్ము. తల అట్లు చేయించితివేమి?

గౌతముఁడు : మ్లేచ్ఛులవలె నిన్నుఁ జూచి పెంచిన జుట్టు తీయించి గోష్పాదమంత యుంచితిని.

వేనుఁడు: మూడుపట్టున జుట్టున్నచో నది శిరసును రక్షించును.

గౌతముఁడు : ముడికిరాని కేశములు శిరస్సున నుండరాదు. వానినుండి యోగశక్తి మనకుఁ దెలియకుండఁబోవును.

వేనుఁడు : యోగ మనఁగా నేమి ?

గౌతముఁడు : జీవాత్మపరమాత్మతో సంధించుటకుఁ జేయు సాధన.

వేనుఁడు : అయినచో నది పరమాత్మ నొప్పుకొనిన సాధనయా, లేక ఒప్పుకోనిదా ?

గౌతముఁడు : నీ మాట నా కర్థముకాలేదు.

వేనుఁడు : ఆ పరమాత్మను నేను. లోకమంతయు జీవాత్మ. రాజు పరమాత్మ. కావున నన్నుఁ బొందుటకు నీ కా సాధనయే యక్కఱలేదు.

గౌతముఁడు : ఓయీ ! నీవు ఋషుల మహత్త్వ మింకను దెలియలేదు.

ఒకఁడు కోపించి పెంకొకఁ బెంకొయై లోకమెద్రిచిన నహుషుని విద్రిచినాడు
ఒకఁడు నిశ్చలుఁడై మహామూర్తి తనదైన యోగయష్టికి సరితూఁగినాడు
ఒకఁడు మూక్కుటి నాటికే లరస్మృతి హాసన్మతి కొలఁగన్ను కన్పరచినాడు
ఒకఁడు విప్పినకంటిరెప్పలయంచులను దుర్మిసాగరుల సంఖ్య మాడ్చినాడు

వారనఁగ నేమి యని? తప్పివచ్చెనేని
ఒక్కరొకఁడు త్రిమూర్తులకైన దిక్కులేదు;
ఆముదపుగింజ నింకొక యాముదంపు
గింజతో నొక్కినట్లు నొక్కుదురుముప్పు!

వేనుఁడు : గౌతమా ! ఆ కోపమంతయు నెవరిమీఁద ?

గౌతముఁడు : ఎవడు పురాఋషుల మహాదివ్యమార్గములందు గాళ్ళుతగిలిన గొడ్లు పొలిమేరలు త్రొక్కినట్లు త్రొక్కుచున్నాడో వానిమీఁద.

వేనుఁడు : వాడు నేననియా నీ[illegible]

గౌతముఁడు : అవును, నీవనియే నా యూహ ! నీ వొకటిఁజేసి యొకటి చేయలేదా ? నిత్యమై మహాదివ్యమైన మతమును నాశనము చేసితివి. ఏయాచారములు దేశమునందు నిలిచి యుండినచోఁ బేదమొదలు ధనవంతునివరకు సుఖముగాఁ బ్రదుకుదురో ఆ యాచారములు మూలమట్టుగాఁ జెల్లగించితివి. వేదములు పౌరుషేయము లంటివి. వీనికి సంప్రదాయ సిద్ధములైన మాయర్థములు కావని నీవు క్రొత్త యర్థములు చెప్పించితివి. నీ మూలమున వేదములు వేదాంగములు మూలఁబడినవి. కృతకవిద్యలు బయలు దేరినవి. అట్లు కాదన్నవారిని నీయనుయాయులచేత వెనుకనుండి గేలి కొట్టించుచుంటివి. నీవుచేసిన దింతయని చెప్పుటకున్నదా? ఇదిగో నీవింతచేసితివి. ఈ కోపమంతయు నీ మీదనే ? తెలిసినదా?

వేనుఁడు: తెలిసినది. కాని ఋషుల మార్గమందు నే నెందులకు నడువవలయును. ఆఋషులకువలె నాకుమాత్రము శరీరావయవములు లేవా ? వారికివలె నాకు మనస్సు లేదా ? వారివలె నే నూహింపలేనా ? నా యూహను మనస్సును నన్నుఁ గాదని యెవరినో నే నేల యనుసరించవలయును. నా యంతరాత్మ చెప్పినట్లు నేను నడచుకొందును. నేను రాజుగాన నా ప్రజలచే నట్లు నడిపింతును.

గౌతముఁడు : నీయంతరాత్మకు ఋషుల యంతరాత్మకు భేదమున్నది. వారి యంతరాత్మ తపస్సుచే యోగాగ్నిచేఁ

దప్తమై శరీరవాంఛలను దాఁటి యింద్రియాతీతమైన జ్ఞానమును గడించుకొన్నది. వారియంతరాత్మ యాథార్థ్యమునే చూడఁగలుగును. అపరిపక్వమై యింద్రియవశమైన నీ మనస్సు నీకంతరాత్మ భ్రాంతికల్పించి నిన్ను దుష్టపథముల నడిపించుచున్నది. ఓహోయి! వేనరాజా! అంతరాత్మ యంతరాత్మ యనెదవు. ఎవరియంతరాత్మ ప్రకారము వారుగా సర్వమానవులు చరింతురేని నీ రాజత్వము నేఁటితో లేదు. సర్వజంతువులు చరించునేని మనుజుని యెక్కువయేమి? అట్లయినచోఁ గుమారులు తండ్రుల మాటలు విని చదువరు. ప్రజలు రాజుమాట వినరు. ఎవరిత్రోవ వారిది. లోకమునందు మిగులునది సర్వనాశనము. కాదు, నేను రాజును. నామాట యందరు వినవలెనందువు. రాజనగా నేమి? అతనికి సైన్యము లున్నవి. విననివానినిఁ జంపెద నను. ఎక్కువ సైన్య ముండుట వివేకమా? లోకమును బాలించునది పశుబలముచేతనా? ఆత్మబలముచేతనా? పశుబలమన్నచో లోకమున నొకనియతిలేదు. దుర్బలునకు రక్ష లేదు. ఆత్మబల మన్నచో నందఱకు రక్షయున్నది. అప్పుడు నీ మార్గమునకన్న ఋషులమార్గము సమాదరణీయ మగుచున్నది.

వేనుఁడు: నాయంతరాత్మ యంతరాత్మ కాదనుచున్నావు.

గౌతముఁడు: అది యింద్రియాధీనమైన మనస్సునం దంతరాత్మ భ్రాంతి.

వేనుఁడు : సరే! గెలిచితివి. ఇంక నీబుుషులవద్దకు నడువుము.

గౌతముఁడు : [ఆలోచించి] నాకన్ను లక్కఱలేదా ?

వేనుఁడు : [ఆఁగి] తమ్ముఁడా! ఇంక మనమిద్దరము విరోధము లేకుండ నుందము. నిన్న నీవు వెళ్ళిపోయిన తరువాత నేను నీకై యెంత దుఃఖించితిని? తెల్లవారలు నాకు నిదుర లేదు. మనస్సునరిగా లేదు. మఱల నీ నీ నాఁడు కనంబడినంతనే పంటిబిగువున కింతసేపు వాదించితిని గాని నిన్ను విడిచి నే నుండలేను. తమ్ముఁడా! రమ్ము! రమ్ము! వేసంగిలో నిండి కొండలోయలలో దమ్ముకొన్న చెట్లనీడలందు పడెలు కట్టిన చిన్న సెలయేటి నీటివలె చల్లనైన నీచేతులు నా మెడకుఁ దగిలించుము. ప్రేమలోఁతు తెలియక నెలిఁగి యున్న ప్రియురాలి నిశ్చలదృక్కులవలె నూదులలోఁ బొడుచుచున్న నీచూపులు నాచూపులతో మేళవించుము. తెల్లవారు వరకు రేకలు బిగిసిన యాకాశమల్లి వలెఁ, కాపు సొగసుకాని కదలని చెవిజంపువోలె నిడివియై తుద విరిసి సొగసులొలుకు నీనాసాగ్రింబున వెడలు కమ్మని నిశ్వాసములు నామెడమీఁదఁ బూలమాల కదలినట్లు కదలనిమ్ము.

గౌతముఁడు : ఆగు మాగుము.

వేనుఁడు : ఎందుకు ?

గౌతముఁడు : నీవంటి కృత్రిమ స్నేహితుని నే నింతవరకు ఎఱుఁగను.

వేనుఁడు : [కోపముతో] ఎందుచేత ?

గౌతముఁడు : స్నేహితుఁడైనవాఁడు తన మిత్రునివద్ద నేదియు దాచరాదుగదా? నిన్న నీవు నాయందుఁ జూపించిన ప్రళయాగ్నివంటికోపము నానుండి యిన్నాళ్ళు దాఁచితివి. నీవేమి స్నేహితుఁడవు ?

వేనుఁడు : గౌతమా! కోపము శత్రువులయందుఁ జూపించునది.

గౌతముఁడు : నాయందది చూపఁబడినదిగాన నేను నీకు శత్రువను.

వేనుఁడు : ఓయీ ! అది తాత్కాలికము.

గౌతముఁడు : కాదు, అది సత్యము. నీకడకు నే నింక రాను. వచ్చినను బద్ధవిరోధి నని నమ్ముము. నీవు నన్నుఁ జూపించిన కోపమునకుఁ బది రెట్లెక్కువ చూపించుము. నే నది యిప్పుడాగఁ గల్గుదును. దీనితో నీవో నేనో తేలవలయును. నీవు సనాతనధర్మము తావలంబివైనఁ గావలయును. నేను నీ కఱకుకత్తికి నెరయైనఁ గావలయును.

ఇదిగో ? యీ నాచేయి చూచితివా ? ఇది

అతిమనోబుద్ధ్యహంకృతు లౌపనిషదు
లాత్తగండూషితత్రయు లౌర్వవహ్ని
గర్భితాంతస్తపస్కులు ఘనులు ఋషుల
కెవ్వఁడు విరోధి తద్వ్యధ కత్తినయది

వేనుఁడు : ఓరీ ! గౌతముఁడా ! నీతల తెగిపోయినది.

గౌతముఁడు : వేనా ! విజృంభించుము. విజృంభించుము. ఎఱ్ఱ వడి నిప్పులవలెనున్న నీకన్నులలో నదిగో చూచుచుంటిని. నాకు భీతికొలుపుట లేదు చూచితివా ?

వేనుఁడు : కౌషీతకా ! కౌషీతక !

గౌతముఁడు : రాజా! నే నిదిగో పోవుచుంటిని ? కౌషీతకుని నావెనుకఁ బంపుము. వాఁడు నన్ను బంధించఁగలఁడు.

[నిష్క్రమించును]

కౌషీతకుఁడు : [ప్రవేశించి] వేనుఁడా! ఏమి ?

వేనుఁడు : ఏమియును లేదు.

కౌషీతకుఁడు : సరే !

వేనుఁడు : సునీథను నేను రమ్మంటి నని చెప్పుము.

కౌషీతకుఁడు : [నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : లోకమంతయుఁ దిరుగుబాటుచేసినను వారి నణఁచఁ గలను గాని గౌతము నణఁచుట యెట్లు? నిన్న నతఁడు నా కోపమున కాఁగలేకపోయినప్పుడు నేను వాని గెలిచితి నను కొంటిని. నేఁ డతఁడే నా కోపమును గెలిచెను.

మతావేశ మనఁగ నిది. మతావేశములో నున్న మనుజు లేదైనను జేయుదురు.

పృథువు : [ప్రవేశించి] వేనా ? ఎందుకు సునీథకై కబు రంపితివి ?

వేనుఁడు : నీవు సునీథవా !

పృథువు : నే నేమి! నీవుకూడ సునీథవే. మన మిద్దఱ మొకే ప్రేగునుండి వచ్చినవార మేకదా! జన్యజనక పదార్థములకు తత్త్వతః భేదము లేదు.

వేనుఁడు : పిచ్చిమాటలు మాటాడకుము. నాకుఁ గోపముగా నున్నది.

పృథువు : నిన్నుఁ గుర్రపందిని జనింపఁజేసితి నని నాకును గోపముగా నున్నది.

వేనుఁడు : నీవు వారిని బంధించితివా ?

పృథువు : సునీథ రాత్రి యంగరాజు వెంటఁ బడిపోయినది.

వేనుఁడు : ఇంక వారిద్దఱకుఁ గోటతలుపులు తీయరాదు.

పృథువు : తలుపు లావే తెఱచుకొనుచున్నవి.

వేనుఁడు : నే నది నమ్మను. వారి నెవరు చూచినను వెంటనే నావద్దకుఁ దీసికొని రావలయును.

పృథువు : మొన్నరాత్రి నీవే చూచితివికదా! వదలిపెట్టితి వేమి ?

వేనుఁడు : నేఁడు నీ యొడలిబండ సన్నపూవు లెక్కడివి?

పృథువు : అంగరాజు సునీథను దీసికొని పూవులు వదలిపెట్టి పోయెను.

వేనుఁడు : ఇంక సునీథాంగరాజులు నాయింటికి రాఁగూడదు.

పృథువు : వచ్చినచో నేమి చేసెదవు?

[అంగరాజు ప్రవేశించి]

అంగరాజు : ఏమిచేయునా, కన్నులు పెట్టుకొని చూచును. మా మాటలు చెవులు పెట్టుకొని వినును. అంతకన్న నేమి చేయును? ఏమి చేయఁగలఁడు? ఇతఁ డేమి రాజా! రాజును నేను. సునీథ రాణి. పెండ్లి చేసికొనని వానికి రాజ్యార్హత లేదు. ఈసంగతి నేనే కాదు, సర్వఋషులచేతఁ జెప్పించెదను. ఇదివఱ కెంతమంది రాజులు రాజ్యము చేయలేదు! ఎవరి మాటయో యెందుకు? ఈ అంగరాజు రాజ్యము చేయు లేదా? అతనికి భార్య లేదా? ఇదిగో సునీథ. సునీథా! మాట్లాడవేమి? నీవంగరాజు భార్యవగుదువా, కాదా? సునీథా! మాట్లాడవేమి; నీవు వేనునితో నొకతైతివా! హా! హా! విచిత్రకుటుంబినీ! కాపురము చేసినన్నాళ్ళు అంగరాజుతో రాజ్యముచేసి అతనితోఁబాటు రాజ్యసుఖము లన్నియు ననుభవించి యతఁడు ముసలివాఁడై పిచ్చివాఁడై యడవుల వెంటఁ దిరుగుచున్నప్పుడు వానిని వదలిపెట్టెదవా! ఇదా! పతివ్రతల త్రోవ? భో! భో! పంచభూతములారా! భో! భో! ఋష్యాత్మలారా! భో! భో! కులదేవతలారా! చూడుఁడు! చూడుఁడు! ఈ పతివ్రతారత్నము, ఈకుల సతీతిలకము, ఈ మహారాణి, ఈ జంబూద్వీప వసుంధరా జనిత కామినీచూడామణి, భర్త బ్రతికియుండఁగనే వానిని త్యజించి కుమారునితోఁ జేరి యన్యాయపథమునఁ బోవుచున్నది. పాలించుఁడు, పాలించుఁడు!

కృతమునోఁ గలి ఘట్టి మతములో వెలిపట్టి
తతప్రాఙ్ఋషులసన్నుతమార్గముల నిరా
దృతికల్గి పాపసంగతికల్గి కృతిపుణ్య
మాతు లైనట్టి శ్రీమాత్రరక్షయు లేక
చెడిపోయె జగమెల్లఁ జెడిపోయె జగమెల్ల

వేనుఁడు : పృథ్వీశా! ఇప్పుడు సునీథ యెచ్చట నున్నది? ఆ పిచ్చి వాని ఆగోల యేమి?

పృథుఁడు : అతఁడు పిచ్చివాఁడేనాయె? ఈ నీప్రశ్న యేమి?

వేనుఁడు : సునీథ యితని వెంట నేగె నంటివి? ఏది సునీథ?

అంగరాజు : ఓయీ! వేనుఁడ, నావెంటవచ్చిన సునీథమాట పృథు నడిగెద వేమి? సునీథ నీకంటికిఁ గనఁబడదు. మృత్యు వాసన్నమైనవాని కరుంధతీనక్షత్రమువలె, మ్లేచ్ఛభావ పూరితునకు దివ్యఋషుల మహావాణివలెఁ, గుతర్కబుద్ధికి వేదాత్మవలె సునీథ నీకు నశించిపోయినది. సునీథ నీ కెందుఁ గనఁబడును? గ్రుడ్డివానికి దివ్యమణి కనఁబడినదా? మూఁగ వానికి శబ్దస్వరూపము గోచరించినదా? గుగ్గిలపుఁబొగ మత్తుచేఁబరవసుఁడైన వానికి నారసముబాధ తెలిసినదా?

ఆకసంబునఁ గాంతి వాకలై పరుగెత్తి
శ్రీకరాకృతి కన్న చిహ్నలతోలిచుక్క
దేకత్తి నానాదిశాకామినీముఖ
శ్రీ కపోలక్షేత్రలు చెలువు లొల్కినచోట
దాగియుండె సునీథ దాగియుండె సునీథ

వేనుఁడు : పృథు ! సునీథ నితఁడు చంపెనా యేమి ?

పృథువు : సునీథయే నీవును నేనునుగాన సునీథను జంపిన నా నిన్నును నన్నునుఁగూడఁ జంపినట్లే.

వేనుఁడు : అంగరాజా ! సునీథను నీ వేమి చేసితివి ?

అంగరాజు : సునీథనుగూర్చి యడుగుటకు నీ వెవ్వఁడవు? సునీథ నాకు భార్య. దానిపై నాకు సర్వాధికారములు గలవు. లేవని శాసించు దుష్టరాజునాజ్ఞ నేను తిరస్కరించుచున్నాను. అరే! సునీథ యెవరు? నాయాత్మలో నాత్మ. నాదేహములో దేహము, నామనస్సులో మనస్సు, నాకంటిలోఁ గన్ను. ఎవఁడా దుష్టరాజు తెలివితక్కువ శాసనము చేసి సునీథను, నన్ను వేరుపరచువాఁడు. సునీథను నాకు ఋషులప్పగించిరి. నేను సునీథను మఱల వారి కప్పగింపవలయును.

అగ్నిహోత్రము నాకు నందిచ్చిన సునీథ
భగ్నభ్రువై నన్ను బోలువు బిడ్డ సునీథ
నగ్నమనస్కయై నన్నుఁ గొల్చిన సునీథ
ప్రాగ్నదోషపవిత్రతనూజ్జ్వలసునీథ
నీ వెవ్వఁ డడుగఁగా నీ వెవ్వ రడుగంగ

వేనుఁడు : పృథూ ! ఇతఁడు సునీథను జంపినట్లు లేదు.

పృథువు : ఇదివరకుఁ జంపకపోయినను ఇకఁ జంపును.

వేనుఁడు : నీ వెట్లూహించితివి ?

పృథువు : అధికారకపోయిన నామెమీఁది యధికారము తన కంతయున్న దని యీ ఘోష యెందుకు ?

అంగరాజు : పృథూ ! పృథూ ! ఆఁడపిల్లవలెఁ గనఁబడు చుంటివిగాని, నీవే మగవాఁడవు. అదుగో! ఆ పురుషాకృతి ఆడది. ఆడమగతనములు వివేక తారతమ్యమువలనఁ గనఁబడునుగాని, రాజులై దుష్టత్వము మూర్తికట్టినంత మాత్రమునఁ దెలియవు.

వేనుఁడు : సునీథను మనము రక్షించవలయును.

పృథువు : అంగరాజునధీనమందున్న యామెను మన మెట్లు రక్షించఁగలము !

వేనుఁడు : ఆమెను మనయధీనములోనికిఁ దెచ్చుకోవలయును.

అంగరాజు : అంగరాజునధీనము వదలి సునీథ యింకొకనియధీనములోనికి నీకృతయుగములోరాదు. సునీథా ! సునీథా ! నీవు నన్ను వదలిపోయెదవా పోవు, పోవు.

అంగరాజు సునీథ అంగరాజు సునీథ
అంగరాజుకుఁ గాక అగుదె ఓసి సునీథ
వెంగలి శాసించి వేరుసేయు సునీథ
నంగరాజును, బాప హేతుఁ డౌటను నిజమ్ము !

[తెర]

మూడవయంకము

రాజాంతఃపురమున వేనరాజు-గౌతముఁడు కూర్చుండి.

గౌతముఁడు : నీవు వేసిన ప్రశ్నయే నేను వేసెదను. నీకుఁ దిక్కు-తిరిగినదా యేమి, నన్ను రమ్మని కబురంపితివి?

వేనుఁడు : అదియొకరీతిగాఁ దిరిగినది.

గౌతముఁడు : అది యే రీతి ?

వేనుఁడు : నేను వివాహమాడెదను.

గౌతముఁడు : వివాహమాడెదవా ? ఎట్లు ! నీ వెందుకు వివాహమాడెదవు? నీవు వివాహమాడినచో నీ యనుచర లోకమంతయు నాడదా ? ఆడినచో నీ సిద్ధాంతము మట్టు పోవును ? పురుషు లందరు స్త్రీలమీఁద సర్వాధికారము వహించి వారి నధఃపతితలను జేయుచుండిరాయెను. పురుషులమీఁదికి స్త్రీల నెదురు తిరిగించి వారికిఁ బురుషులతో సమానములైన హక్కుల నిప్పించవా? ఆస్తియందు వారికి సమానభాగము కావలె. మఱి వివాహమైనచో నీ సిద్ధాంతమునకుఁ గొంతవఱకు విఘ్నము రాదా ?

వేనుఁడు : ఏకగర్భజనితులైన స్త్రీపురుషులు వివాహమాడినచో నాస్తివిషయమున భేదమే రాదుకదా ?

గౌతముఁడు : ఆ ! ఆ ! ఏమంటివి ! ఏమంటివి !

ప్రళయాపఘనవర్షత్పుష్కలావర్తముక్తాశనిధ్వనుల్ మొసరుకొలిపి
ఆదివరాహదంష్ట్రాగ్రనిర్గమితాగ్నికీలాచ్ఛటల్ పెల్లగిల్లివచ్చి
వృత్రరక్షఃకంఠవిదళనారంభవేళావజ్రధారాప్రభావ మొలసి
దుష్టశాసనదైత్యనోః ఖండనార్థదేవీకరాళాసిదీప్తి మెరసి
సకలపూర్వర్షి దివ్యాశ్రుజనితఘన త
పఃప్రబోధాగ్ని మిణుగురుల్ బాహిరిల్లి
నిర్వ్యమద్రక్తమునఁ దడినేలగాఁగ
నీ శిరస్సు ధరిత్రిపై నిలచు గాక!

ఇంక నీ మొగము నేను చూఁడను.

[నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : [నవ్వి] ఈ పసిబుద్ధులకు నేదైన నొకయూహ కలిగినను తప్పే. ఊహలు కలుగుట మనస్సునకు సహజము. దానిలో తప్పేమియులేదు. ఈ లేతబుద్ధులయిన ఋషులకీ మాత్రము తెలియదు. తెలియకయుఁ దెలిసినట్లు నటించుచున్నారు.

పృథువు : [ప్రవేశించి] అన్నా! నిజముగా నా ఋషులు నీయంత తెలివికలవారు కాదు.

వేనుఁడు : నీవు నన్ను 'అన్నా' యని పిలువరాదని చెప్పలేదా?

పృథువు : నీ గౌతముల సంభాషణ నేను విన్నాను. అందు కనియే యిట్లు పిలుచుచున్నది.

వేనుఁడు : నీవు నన్నట్లు పిలచిన నే నొప్పుకొనను.

పృథువు : నిన్నన్నాయని పిలచెడిదే నిజము. అన్నా! నీ సిద్ధాంతములకు నే నెన్నడు నొప్పుకొనలేదని నీకు తెలియును

గదా! నేను మనస్సులో నొప్పుకొనకపోయినను పైకి నా విషయములందు స న్నాదరించ నని వాగ్దానము నిచ్చితిని. ఆ వాగ్దానమును నేటినుండి యీ సంబోధించుటయందు నేను సంహరించుకొంటిని.

వేనుడు : పృథూ! నీకును గౌతమునకుం బట్టిన పిచ్చిపట్టినట్టు లేదా యేమి? మీ రందఱును స్వాంతముగా నేల యూహింపరు?

పృథువు : సమాధానము చెప్పవలెనందురా? చెప్పెదను. అనాది నుండియు సర్వమానవులును మన స్సున్నదిగదా? అందఱు నూహించిరి. పూర్వులు మన కవసరమైన విషయము లను లూహించి యవి యెట్లుండవలయునో నియమించి పోయిరి. అవి మఱల మన మూహించుటవలన మానవుని జ్ఞానమున కభివృద్ధి యేది? సంగీతమునందు నీవు క్రొత్తగా స్వరము లేల కనిపెట్టవు? పూర్వులు కనిపెట్టిన స్వరములనే పాడెద వేల? నీవు క్రొత్తగా నేడు స్వరములు కల్పించుట మొదలు పెట్టుము. నీ వింత గాయకుడ వౌదువా? చెకుముకిరాతికి దూదికి సంయోగమువలనం గాని, కొయ్యకు కొయ్యకు రాపిడివలనగాని యగ్ని పుట్టునని పూర్వులు చూపిరి. నీవు దానినే యేల యుపయోగించుకొందువు? మఱల నేదో కనిపెట్టుటకుం గ్రొత్తగా మొదలు పెట్టుము. మొదలుపెట్టవు. సర్వసిద్ధముగా నున్న యాయగ్నినే యుపయోగించుకొనుచుంటివి. అట్లే సంఘవిషయమునందుం బూర్వు లిది యిట్లు, ఇది యిట్లని నియమించి పోయిరి. ఆ జ్ఞానము నుపయోగించుకొని సుఖించలేక నేను మొదలు

పెట్టి యూహింతు నని వాదించెదవు. ఆయగ్ని ప్రత్యక్షోప యోగము కలదిగాన నచ్చట నీకు వివాదములేదు. దీని యుపయోగ మప్రత్యక్షముగాన నిచట వివాదము.

వేనుఁడు : అవును. అప్రత్యక్షమైన దానిని నేను నమ్మను.

అంగరాజు : [ప్రవేశించి] నమ్మవు, నమ్మవు. అప్రత్యక్షమైన దానిని కాదు నమ్మనిది, నీ యిష్టములేని దానిని. నేను వచ్చినంతనే తలుపులు వానియంతట నవి తెఱచుకొను చుండెనన్న మాట నమ్మవు. నీవు సునీథకడుపునఁ బుట్టితి నన్నమాట నమ్మవు. అవును నీ కది యప్రత్యక్షమైన విష యము. నీ వెందుకు నమ్మవలయును? నీవు రాజువై రాజ్యాధి కారివగు విషయమున నా నమ్మకముతోఁ బనిలేదు. చూచి తివా! నీ నమ్మక మెట్టిదో? ధనవిషయములో, నధికారవిష యములో నన్నియు నమ్మెదవు. నీతి విషయములో, ధర్మము విషయములో నేదియు నమ్మవు. నీతిధర్మములు కొట్టునా? తిట్టునా? వానియందు నమ్మక మున్నచో స్వర్గము నిచ్చును. లేనిచో నరకము నిచ్చును. ఆ స్వర్గ నరకములు మాత్రము ప్రత్యక్షములా యేమి? అవియును లేవు. ఏదీ చెప్పుము? అసలు దేనిని నమ్మెదవు?

వేనుఁడు : కన్నులతోఁ జూచినదానిని నమ్మెదను.

అంగరాజు : అయినచో వాయువు ప్రపంచమున లేదు.

వేనుఁడు : గాలి యున్న దని మనకుఁ గనఁబడుటలేదా?

అంగరాజు : ఓహూ! జనులార! రండు. రండు, గాలిని గనులతోఁ జూచుచున్న మొనగాఁడు బయలుదేరినాఁడు. ఈ విద్య మీ రీతనివద్ద నేర్చుకొనుఁడు.

వేనుఁడు : పృథూ! మనము గాలిని జూచుటలేదా ? అది నను యొడలికిఁ దాకుచున్నది, సుళ్ళు తిరుగుచున్నది, పత్ర ములను లల్లలాడించుచున్నది. వెదుళ్ళబోసికొని రొద చేయుచున్నది. సముద్రపుటొడ్డునఁ జిన్నచిన్న పొగ లడ్డముచేసికొని పొడుగైన యిసుకతిప్పలు కొనిపోఁ బోయుచున్నది. చిన్న చిన్న చెరువులలో బుల్లి బుల్లి కెర టములఁ గలిపించుచున్నది. నీ ముంగురులతో నాడుకొను చున్నది. గాలిని నేను చూచుచునే యున్నాను.

పృథువు : నీ వా గాలిచేయు పనులను చూచుచున్నావుగాని, యా గాలినే చూచుచున్నావా ?

వేనుఁడు : పృథూ! జన్యజనక వస్తువులకుఁ ద త్త్వతః భేదము లేదు, కార్యకారణముల కున్నది కాఁబోలు.

పృథువు : లేదు, లేదు; అందుకనియే నీవును, నాయును సునీథకును భేదము లేదు.

వేనుఁడు : మొదల నేను సునీథకుఁ బుట్టితి నని బుద్ధి వేసెను ?

పృథువు : అయినచో నీకు రాజ్యమే లేదు.

అంగరాజు : పృథూ! కాదు, కాదు, రాజ్యమున్నది. సునీథకుఁ బుట్టిననే రాజ్య ముండవలయునా ? ఎట్లు తాను రా

జన్యోనో వేనున కా సంగతి యెందులకు? వేనుఁ డిప్పుడు రాజు. అది ప్రత్యక్షమైన విషయము. అది కాదనుటకు నీ వెవ్వరవు, నే నెవ్వరను. అంతేకాదు వేనా?

వేనుఁడు : అంతే!

అంగరాజు : మొండివాఁడు రాజుకన్న బలవంతుఁడు!

[తెరలో]

సర్వభారతక్షోణీ మండలాధిపత్యచిహ్నరత్నకిరీట విభ్రాజిత శిరోమండలా! వేనమహారాజా! రెండుజాములైనది. ధర్మాసనమునుండి లేచువేళ యయినది.

చిలుకతత్తిమ్మిపూవుతుదఁ జిందిన తేనలు పద్మబంధువే
తరణి, స్వకీయసత్కిరణతాపము పెల్లున నింకఁ బెట్టు ద
గ్గగన ద్విరేఫపాళి మొఱకల్గగని ముల్కలమూఁడ్చు క్రొత్తతా
మరసపులీకారణమే విడఁడు మాడ్చెనుఁ దక్కినవారి నన్నఁటిన్.

వేనుఁడు : కౌషీతకా! ఆ మొండివాఁ డెవఁడు?

అంగరాజు : రాజుకన్న బలవంతుఁడు.

కౌషీతకుఁడు : [ప్రవేశించి] వేనుఁడా! ఆయన వినీతభట్టు నల్లుఁడు. తనకుమారునిస్మృతికై సగచి తనకొడుకు చచ్చిన చానే మాసమయినని నచ్చి కైవాగము చేయుచున్నాఁడు.

వేనుఁడు : అట్లయినచో నాయిష్టము ప్రకారమే కానిమ్ము. కౌషీతకా! సేనానాయకుఁడై నమృత్యువుతో నిట్లు చెప్పుము. నాయాజ్ఞ నతిక్రమించి సాగము చేసినవారి నెల్ల నిర్దయతోఁ గారాగారములయందు వేయించవలయును.

కౌషీతకుఁడు : వేనుఁడా! కారాగారము లేదా? [illegible] గొట్టించుచున్నాఁడు. ఏనుగులచేఁ ద్రొక్కించుచున్నాఁడు. ఒకవేళఁ గారాగారములయందు వేయించినను [illegible] మరల బయటకుఁ బోవుటలేదు.

వేనుఁడు : ఇట్లు జరుగుచున్నదని ప్రజలందరకుఁ దెలియునా?

కౌషీతకుఁడు : తెలియదు. ఇవన్నియు రహస్యముగా జరుగుచున్నవి. వారందరు జాడ్యములు వచ్చి చచ్చిపోవుచుండిరని [illegible] జనులకుఁ దెలియఁజేయుచున్నాఁడు.

వేనుఁడు : సరే! పొమ్ము.

కౌషీతకుఁడు : [నిష్క్రమించును]

అంగరాజు : సిద్ధాంతములు వేరు, ఆచరణలు వేరు. తండ్రి వేరు, కొడుకు వేరు. తండ్రికిఁ బుట్టినకొడుకు తండ్రివలె నాచరించుచున్నాఁడా? అట్లే సిద్ధాంతములనుండి పుట్టిన యాచరణములు సిద్ధాంతములవలె నుండనక్కఱలేదు. ఈ తిర్యగ్జగత్తునకు బుద్ధిలేదు. అది సరిగాఁ దాను పుట్టిన జాతిధర్మమునే యనుష్ఠించుచున్నది. పెద్దపులికిఁ బుట్టిన పిల్ల పెద్దపులివలెనే నడుచుచున్నది, గరుత్మంతునికిఁ బుట్టినది గరుత్మంతునివలెనే యున్నది. మామిడిటెంకనుండి నిమ్మచెట్టు పుట్టలేదు. అయ్యో! మనస్సులేని, తెలివితేటలులేని యీతిర్యగ్జగత్తు మార్పులేకుండ నడచుచున్నది. మనస్సుగలిగి వివేకముగల మేము చూడుము. ఎప్పటికప్పుడు క్రొత్తగా నడచుచుంటిమి. మే మనునది యొకటి,

చేయునది యొకటి. భగవంతుఁడుచేసిన సృష్టిమీఁద నభివృద్ధిచేయుచుంటిమి? అందరు మానవులునొకటే. ఎక్కువ తక్కువలు లేవని మాసిద్ధాంతము. మేము మాత్రము రాజులము. మే మెవరిని జంపినను తప్పులేదు. అది మాసిద్ధాంతములోని భాగమే. రాజు తనప్రజను దా నురితీయించవచ్చును. భర్త తనభార్య నేమియుఁ జేయరాదు. తండ్రి తన కొడుకు నేమియు ననరాదు. ఓహో! న్యాయము న్యాయము!

ఆకాశమున నేగు ద్విజోత్తములార!
లేక ధరిత్రి మొల్చెడు తరూత్తములార!
నే కాననంబునఁ బర్వెడు మృగోత్తములార!
శోకలబ్ధమైన పూరుషోత్తములార!
ఈ ధర్మమెఱుఁగుఁడీ యెఱుఁగుఁడీ ధర్మమ్ము.

వేనుఁడు: కౌషీతకా ఈ యంగరాజును దీసికొనిపోయి కైదులో నుంచుము.

అంగరాజు: ఎవఁడు నన్ను బంధించునది? ఎవనియాత్మ యెవని వశములోన లేదో వాఁ డిదివరకే బంధితుఁడై యున్నాఁడు. నా యాత్మ నా వశములో నుండఁగా నాకు వేరే బంధమే లేదు. నన్నుఁ గారాగారమున నుంచుము. నే నక్కడకూడ నీపాటలే పాడెదను. నన్నుఁ జంపి వేయుము, నేను గాలిలో నీపాటలే మ్రోఁగెదను. నన్ను నీవు కైదులోఁబెట్టలేవు; చంపనులేవు. ఓహో జనులలారా! చూడుఁడు. వీఁడు నా కడుపునఁబుట్టిన బిడ్డ;

నా సొమ్ము తిని బ్రతుకుచున్నవాఁడు. నా రాజ్యము అన్యాయముగా నపహరించినవాఁడు. నన్ను బంధించునఁట. నన్ను రితీయించునఁట. నన్నుఁ గొరడాలతోఁ గొట్టించునఁట. నన్నేనుఁగులచే మట్టించునఁట. నాకన్నము పెట్టిన యింటి నుండి వెడలఁగొట్టినాఁడు. నన్ను మోసముచేసి నా రాజ్య మపహరించినాఁడు. నాకుఁదాను పుట్టనేలేదనుచున్నాఁడు. నా సునీథను నానుండి యపహరింపఁ జూచుచున్నాఁడు. ఈ యన్యాయ్యముచూడుఁడు చూడుఁడు! మీకుఁ జెవులు లేవా? వినఁబడుటలేదా? కన్నులు లేవా? కనఁబడుట లేదా? ఒక ముసలివాని నీదుష్టు బంధించు చుండఁగాఁ జూచెదరేల? ఛీ! ఛీ! మనుష్యులైన మీతోఁ జెప్పు కొనుటకన్న గాలితో నీరుతో నిప్పుతోఁ జెప్పుకొన్న లాభముకలదు. ఓ వాయువా! నీవు వీని నాసారంధ్రముల నాడకుము. ఓ జలమా! నీవు వీనికిఁ బ్రాణప్రదానము చేయకుము ఓ యగ్నీ! నీవు వీని ప్రాణానలముల నార్పఁగా పడకుము. మనుష్యులకు బుద్ధులుపోయినవి; కాని జడ పదార్థములకుఁ బోలేదు, పోలేదు. లేకున్నచో మాపృథునకు ముక్కులోనుండి నిశ్వాసరూపమున వాయు వేల వెడలు చున్నది. జలాధిదేవతలు మా పృథువు ప్రాణము లేల కాపాడు చున్నారు. మూఁడువేళల నాచేతఁ బూజ్యముగ సమర్చితుఁడైన యగ్ని మాపృథువునకుఁ బ్రాణరక్ష యేల చేయుచున్నాఁడు. తేజస్సు మా పృథువు నాననమున నేల యట్లు వేదాత్మవలె వెలుఁగుచున్నది. పంచభూతములు

నిండఁ బ్రాణమునిండి తొలుకాడుచున్నది. లేకపోయిన నా మహాభూతములలో నంత మహాధ్వని యేల చెల్ల రేగవలె!

ఓ సముద్రనదీమహోదదేవతలార !
భూ సమానాగ్ని దేవతలార ! వ్రతులార !
వాసించి చరియించు వాయుదేవతలార !
ఆశాంతరహితవైహాయసాధిపులార !
ఊఁతీయు నెవఁడు మి మ్మురతీయు నెవ్వాఁడు
కరులఁ ద్రొక్కించు నిక్కముగ మి మ్మెవ్వాఁడు
కొరడాల దండించు గుణి మిమ్ము నెవ్వాఁడు
ఎవ్వాఁడు మిమ్ము శాసించఁ గల్గిన ఱేఁడు.

[అంగరాజును బంధింప భటులు వత్తురు]

పృథువు : వేనా! ఇతఁడు పిచ్చివాఁడుకదా, ఇతనిని బంధించి ప్రయోజన మేమి ?

అంగరాజు : నేను పిచ్చివాఁడనని వేనునకు నమ్మకము లేదు. పైకట్లు చెప్పెను. నిజమునకు వేనునకు దేనియందు నమ్మకమున్నది? దేనియందును నమ్మకము లేదు. కొన్నింటి యందు నమ్మక మున్నట్లు నటించును. ఆ నటించుట యెందులకా ? లోకమును మోసము చేయుటకు.

వేనుఁడు : కౌషీతకా! ఈయంగరాజును దీసికొనిపోయి భద్రముగాఁ గారాగారమున నుంచుము. ఆయన కేది కావలయు నన్న నది యీవలయును. కారాగృహములో నాతని స్వేచ్ఛకు మీరు భంగము తేరాదు.

అంగరాజు : వేనుఁడా! నీమేలుకొఱకే చెప్పుచున్నాను. నన్ను గారలో నుంచుట నీకు శ్రేయస్సు కాదు. శ్రేయస్సేమిటి? కాక పోవుటేమిటి? తల్లి చెవులు త్రెంచినవానికిఁ బినతల్లి చెవులు బీరపూవులఁట. భగవంతుఁడే లేడన్నవానికిఁ దండ్రి యున్నాఁడా? వేనా! నీవు స్వాయంభువవు. నీయిష్టమే యిష్టము. రాజ్యము చేయుము. భటులారా! పదండు, నేను మీవెంట వచ్చెదను. వేనా! చేతులకు సంకెలలు వేయించుకొమ్మందువా? (రెండుచేతులు దగ్గరకుఁ బెట్టి) ఇంక నడువుఁడు. వచ్చుచున్నాను. చేతులు బంధించినచో నన్ను బంధించినట్లా? చేతులు నేనా? ఈచేతులు నే నైనచో ఈచేతులు విరుగ నరుకొమ్ము, అప్పుడు నే నుండనా? కాళ్లు తెగఁగొట్టినచో నప్పుడు నే నుండనా? కనుక కాళ్లు చేతులు నేనుకాదు. పృథూ! నీవు చెప్పుము. వానిని బంధించినచో నన్ను బంధించు టెట్లగును?

వేనుఁడు : పృథూ! చేతులు, కాళ్లు విరిగినచో నే నుందును. మెడ విరిగినచో? కావునఁ గాళ్లు, చేతులు నేనుకాదు, మెడ నేను. నన్ను బంధించఁదలఁచినచో మెడ బంధించవలయును. నన్ను జంపవలయు నన్నచో మెడ నఱుకవలయును?

[తెరలో - అమంగళ మప్రతిహతమగుఁగాక]

వేనుఁడు : [నవ్వి] పృథూ! పృథూ! చూచితివా! ఈ గొరువంక యేమనుచున్నదో? అమంగళ మప్రతిహత

మగుఁగాకయుఁట ! ఛీ! ఛీ! బిజిలీ ! నీవు గోరంకవయ్యు నను మాటలు నేర్చినందుకు నీరాజునకు నమంగళము కోరు చున్నావా? రోజును లడ్డు జిలేబులు తిని చివరకు నా కిదా యుపకారము? నీ కీ మాట లెవరు నేర్పిరి?

[తెరలో - గౌతముఁడు నేర్పెను]

వేనుఁడు : చూచితివా! పృథూ! గౌతమునకు నా ప్రాణ ములమీఁద నెందు కింత విరోధము.

పృథువు : గౌతమున కిట్టివక్రపుఁగూతలు నేర్పిన దెవరు?

[తెరలో - వేనమహారాజు]

పృథువు : గౌతమున కీ మాటలు నేర్పినది నీ వనుచున్నది యీ గోరువంక. అందుచేత నీ ప్రాణములమీఁద నీకే విరోధమని తేలుచున్నది.

అంగరాజు : ఎదుటివారి ప్రాణములమీఁద నా కెప్పుడు విరోధ మైనదో నా ప్రాణములమీఁదఁగూడ నా కప్పుడే విరో ధము. నా మెడయును నేను నొకటా? కాదుకాదు. నా మెడయు నేను నొకటియైనచో 'నేను', 'నామెడ' అను రెండు భిన్నవస్తువు లేల యుండును? నామెడ నఱికినచో నేను పోను, నాప్రాణములుపోవును. నా ప్రాణములు వేరు, నామెడవేరు, నేనువేరు. నాప్రాణములుపోవును, నామెడ పోవచ్చును, నేనుపోను. నే నెచ్చటికిఁ బోదును? అనంతమైన యీ యాకాశమంతయు నే నావరించియుంటిని. నేను జలములో నున్నాను, అగ్నిలో నున్నాను, వాయు

వులో నున్నాను, తేజస్సులో నున్నాను; నేను లేని చోటు లేదు. శబ్దములో నేను, భావములో నేను, మనస్సులో నేను, సర్వేంద్రియములు నేనే, నేను కానిదేది? బంధితుఁడను నేన, బంధించినవాఁడను నేన, బంధము నేన, నన్ను నేనే బంధించుకొంటిని. నాయిష్టమైనచో నే నీబంధము నుండి వదలించుకొనఁ గలను. ఇదిగో వదలించుకొను చున్నాను. [సమాధినిమీలించును]

వేనుఁడు : పృథూ! చూచితివా? ఆ పిచ్చివాని మాటలు గజము మిథ్య, పలాయనము మిథ్య యన్నట్లున్నది.

పృథువు : ఆయనది మిథ్యావాదముకాదు, "అస్తి" వాదము.

వేనుఁడు : "అస్తి" వాదము కాదు, అస్థికలవాదము.

పృథువు : ఆ వాదము మనది.

వేనుఁడు : అనగా?

పృథువు : అనగా? విపీతభట్టు, వాని యల్లుఁడు, వాని మనుమఁడు వీరందఱి యస్థికలు మనవాదమువలన నేకఖండములై నలిగినవి. అసలు మనది అస్థికలవాదము.

[తెర]

నాల్గవ యంకము

[రాజాంతఃపురము - వేనుఁడు కౌషీతకుఁడు ప్రవేశము]

వేనుఁడు : ఈ వేసంగివెన్నెల పుష్యరాగములకాంతులు వెదఁజల్లినట్లు మల్లెపూవులు పారబోసినట్లు మబ్బులు విరిసిపోగా లేతయెండలు తళతళలాడినట్లు మాపృథు నవ్వినట్లు విరఁబోసికొన్నది. మాపృథు నవ్విన తెల్లనికాంతులలో నామెదంతములు కనఁబడీ కనఁబడనట్లు ఈవెన్నెలలో దూరాన తోఁటచివరఁ గల రేల్లుపూవులు కనఁబడీకనఁబడుటలేదు. ఈచల్లనిగాలి స్నేహితునివలె వెనుకనుండి వచ్చి నన్ను మెల్లగాఁ దాఁకుచున్నది. అవునవును. నా స్నేహితునకు నాకును దూరమైపోయినది. గౌతమా! గౌతమా! ఓయీ! నాగుండెకాయ! ఓయీ! నాయెదలో నుంచుకొన్న చిన్నారిదీపమ! నన్ను వదలిపోతివికదోయి. నాగౌతముఁడు లేనివెన్నెల నాకు బాగుగాలేదు. నాప్రాణములు అల్లల గాలిపొరలమీఁదఁ దేల్చుకొనిపోవుటలేదు. సముసము వీడియెటులుంగని మా చెలికారమున కెట్టి దుర్దినములు వచ్చినవి? నేఁటికి నాల్గునాళ్ళనుండి నాకు నిద్రాహారములు లేవు. నేను కృశించినట్లున్నది. వెడందయై బిరుసువారిన నాయెదురొమ్ము ఉబ్బుతగ్గి సడలినది. నా చేయి చేయి తాకినచో నాకే కఠినముగాఁ గన్పించుట లేదు. గౌతముని మీఁదినుండి నామనస్సెట్లు త్రిప్పుకొందును. పోయి గౌతమునిసిద్ధాంతము లంగీకరించితి నని చెప్పుదునా! ష్ప్? అతనివాదములు కొంతవరకు గంభీర

ములుగ నున్నవే! ఇన్నాళ్ళు నేను సిర్ణయించి యేర్పరచిన సిద్ధాంతములే తప్పులా? ఈరాత్రి చంద్రకేతకీప్రాసాదమున నందు వీణవాయించుకొందును. అదియే మార్గము.

[నిష్క్రమించును]

గౌతముఁడు: [ప్రవేశించి] వేనుఁడెందున్నాఁడో! అంతఃపుర మంతయు వెదకితిని. అతఁడెందునుఁగానరాఁడు. అతఁడో నేనో – యిద్దరిలో నెవరమో యొకరమే మిగులవలయును. ఛీ! ఛీ! వేదములు మూలఁబడినవి. శాస్త్రములు చట్టుబండలయినవి. వేదాంగములు త్రుప్పుపట్టినవి. ధర్మశాస్త్రములు దగ్ధమైనవి. వేనా! వేనా! నీవు వేదము లక్కఱలేదనువాఁడవు. నేను కావలె ననువాఁడను. నేను చనిపోయి లోక మంతయు నిర్వేదమైనఁగావలయును. నీవు చనిపోయి శోషవడిన వేదమాత మఱలఁ దెప్పగనైన దెప్పిరిలఁలయును. నేను బ్రాహ్మణుఁడను. నీవు క్షత్రియుడవు. నీ కస్త్రశస్త్ర నైపుణ్యము కలదు. నాకు లేదు. అయినను నీతోఁ గత్తియుద్ధముచేసి యీసంగతి తేల్చుకొన వచ్చితిని. ఇదిగో! ఈవెన్నెలలో నాకత్తి కుబుసము విడిచిన తెల్లత్రాచువలె తలతలలాడుచున్నది: నిజముగా నాతలయే తెగిపోవును. లోకాతిశాయియైన వేనుని పరాక్రమ మెక్కడ? చిన్ననాఁటినుండి వేనుని పూర్వులిచ్చిన యగ్రహారములమీఁద బ్రతికిన నే నెక్కడ? నిజమే, నేనే చనిపోవలయును. మా వేనుని తలవెంట్రుకయుఁ జెదర కూడదు. ఛీ! ఛీ! నేను చనిపోవుట నాచనిపోవుటతో

నాగిపోయినయెడల నేనే చనిపోవచ్చును గాని యది వేదధర్మనాశనపిశునమైనయెడల నట్లు కారాదు. వేనుఁడే చనిపోవలయును. వేదమతము మఱల నిలువవలయును. ఓహో! వేదమాతలార! ఋష్యాత్మలార! ధర్మదేవత లార! మీ శక్తియంతయువచ్చి నాబాహువునందును నాకరవాలమునందును నిలుచుఁగాక! నే నిదే వేనాసుర వధార్థము బయలుదేరుచుంటిని. వేనుఁ డెక్కడ నున్నాడు? కౌషీతకా! వేనుఁ డెక్కడ?

కౌషీతకుఁడు : ఏ మట్లు వచ్చితివి? వేనుఁడు చంద్రకేతకీ ప్రాసాదమున వీణావాదనము చేయుచున్నాఁడు.

గౌతముఁడు : అట్లనా! అతనిసంగీతము విని యెన్నాళ్ళయి నది. ఓహో! ఈచంద్రకాంతశిలలు ద్రవించుచున్నవి అతని సంగీతమువలననేకాబోలు! కౌషీతకా! అదిగో నా కా ధ్వని వినవచ్చుచున్నది. నే నిందుండి యతనిసంగీతము వినెదను. నీ వింకఁ బోవచ్చును. [కౌషీ—నిష్క్ర]

గౌతముఁడు : [నిమీలితాక్షుఁడై] ఆహా! ఏమి యా ధ్వని సౌందర్యము!

కలువపూవులోని పచ్చలదిమ్మచుట్టును ముసరి తుమ్మెదగమి మ్రోగినట్లు
మెత్తైన యిసుకలమీద సన్ననినీటితోరణాలు ముద్దుగా పుట్టినట్లు
తల్లి ఱెక్కలో దాగి వెచ్చగ నంచకూన క్రొమ్మెడ వంచి కూసినట్లు
లేవెన్నెలపోద వాలించి పొలాలపైనుండి వచ్చిన గాలి యూదినట్లు

ఏ పురాజన్మ సంస్కారమో! పరిణీత
మై స్వయంగా ప్రవహించినట్లు మంచు
గొండతెల్లనికొమ్మున గూడు కట్టు
తుమ్మెదలపట్లు తేనియల్ తొణికినట్లు.

వేనా! వేనా! నీ యీ సంగీత మెన్నిసారులు వింటిని. అన్నిసారులు నన్నిట్లే చేయుచున్నది. ఊర్ధ్వపు నాదేహములో నున్న సర్వరక్తనాళములను బెల్లగించుచున్నది. వేనా! నీ వే విధముగా బ్రతుకుటకుఁ దగనివాఁడవగుదువు, నీ సంగీతము, నీశిల్పము, నీకవిత్వము — నీమాధుర్యముచేత నయినను బ్రతుకఁదగినవాఁడవే! ఇంతసౌందర్య మొలిఁగిన నీయాత్మలోనుండి యింతటియధర్మము వెలువడుట మా దౌర్భాగ్యముగాక మరేమి? అదుగో! అదుగో, అన్నా! అన్నా! నీ యీ కేదారగౌళ యింత మనోహరముగా నే నెన్నఁడు వినలేదు. గౌరీజానికంఠభూషణమువైన యోరాగచూడామణీ! మా వేనుని కరాగ్రస్పృష్టచే వీణాతంత్రులమీఁద నీవు సరిగా

సారిది గోదుమవన్నెత్రాఁచు లొక్క టొకటి
ప్రేమఁ బెనవేసికొనుచు పింపిళ్ళుకూసి
నట్లు గేదంగిపుష్పాళులందు మెరసి
పోయినట్లును మధునాదమూర్తి వైరి.

హా! హా! ఇంతటిసంగీతవిద్య భూలోకమునుండి యంతరించుటా? పోనిమ్ము! పోనిమ్ము! లోకమంతయు వేదబాహిరముకానిమ్ము! ఆ వేదధర్మమువలన లోకము సంపా

డించుమోహము నీసంగీతమువలనఁ గళలవలన లోకము సంపాదించుఁగాక. ఛీ! ఛీ! నామనస్సునకు మోహము క్రమ్ముచున్నది. సంగీతాదికళలవలనఁ బ్రాప్తించుమోహము నందు నిత్యత్వములేదు. ఎట్లైనను వేనుఁడు గతించ వలసినదే. అయినను నీరాత్రిమాత్రముకాదు. ప్రశాంతమై చల్లనైన యీవెన్నెల నాకోపముమాటలచేఁ గదలిపోయి మానెత్తురుచే నెచ్చనగారాదు. మా వేనుని దివ్య సంగీతసునాదముచేత మహాశ్రుతి మేళవించుకొన్న యీ వాయుమార్గములయం దపశ్రుతి కలుగరాదు. అదుగో వేనుఁడు సంగీత మాపి యిట్లు వచ్చుచున్నాఁడు! నే నిందుండి పోయెదను.

[వేనరాజు ప్రవేశించును - గౌతముఁడు నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు: ఇంత సంగీతవిద్య నా కేలవచ్చినది? ఇంతటి విద్యయు నాకు గౌతమునిసంగతికూర్చిన యానందము కలిగించలేదు. ఓహో! ఈ వాయువీథులు నా గానశ్రుతులను మేళవించుకొని యింకొకధ్వని నెక్కనీయుటలేదు. ఈవాయుతరంగములు శ్రుతులు కలుపుకొని మెల్లగాఁ బూలకొమ్మలల్లల నాడినట్లల్లలనాడుచున్నవి. నాయాత్మ అదొకరీతి మైమరపులోఁ దన్మయభావమును బొందుచున్నది. ఏమో! నాల్గునాళ్ళుగా లేని యీ సౌందర్యమీ యంతఃపురమున కెచ్చటినుండి వచ్చినది?

పృథూ! పృథూ! తల్లీ! ఏమిసద్దురయే!

పృథువు: ఎందుకు వేనా?

వేనుఁడు : న న్నన్నా యని పిలచెద నంటివి కాదా ? అన్నా యనుము.

పృథువు : అన్నా ! న న్నెందుకు నిద్రలేపితివి ?

వేనుఁడు : తల్లీ ! ఈ యంతఃపురము చూడుము. ఈ నాల్గు నాళ్ళుగా లేని సౌందర్యము దీని కెక్కడనుండి వచ్చినది?

పృథువు : నీ వింత సేపు వీణ వాయించుచుంటివా ?

వేనుఁడు : అవును.

పృథువు : అన్నా ! నీవు వీణ వాయించునపుడు నీయాత్మలో దేవతలు నిలచుచున్నారు. ఆపాదమస్తకము నీ వొక దివ్యపురుషుఁడ వగుచున్నావు. నీ యాత్మయు మనస్సును ననంతమైన సౌందర్యమును గడించుకొనుచున్నవి. ఇప్పు డందుచేత నీకు సర్వమును సుందరాతిసుందరముగాఁ గన్పించుచున్నది.

వేనుఁడు : తల్లీ ! అట్లుకాదు. నాల్గునాళ్ళుగా గౌతముఁడు లేకపోవుటచేత నతని ప్రసన్నత యొలుఁగకపోవుటచేత లేనిశోభ యీ యంతఃపురమునకు నేఁ డతని ప్రసన్నత కలిగినట్లు వచ్చినది.

పృథువు : ఆతఁ డిప్పు డిచ్చటికి వచ్చె నేమో !

వేనుఁడు : ఇంక నా మొగము చూడనని పోయినాఁడు. అతఁడు వచ్చునా? అయినను – కౌషీతకా ! గౌతముఁ డిప్పు డిచ్చటికి వచ్చెనా ?

కౌషీతకుఁడు : [వచ్చి] అవును, వచ్చి యిప్పుడే వెళ్ళెను.

వేనుఁడు : ఎంతసేపు అయినది వచ్చి?

కౌషీతకుఁడు : నీవు చంద్రకేతకికిఁ బోయినంతనే వచ్చెను.

వేనుఁడు : మఱి యిప్పుడేనా వెళ్ళినది. అయినచోఁ జాలసే పుండుండెనన్నమాట. నేను వాయించినంతసేపున్నాఁడు. నేఁడు శుక్లాష్టమికదా? వెన్నెలలు వచ్చినంతనే నేను చంద్రకేతకికి వెళ్ళితిని. ఇదుగో! ఇప్పుడు రాత్రి రెండు జాములు కావచ్చుచున్నది. మొగ్గవేసిన ప్రాగ్దిశాంగన మొగమువలె చంద్రుఁడు వ్రాలియున్నాఁడు. వెన్నెలలకుఁ దెల్లదనముపోయి బియ్యపుగింజరంగు వచ్చుచున్నది. ఇంతసేపు గౌతముఁ డిందేయుండెనా? కౌషీతకా! నన్ను బిలువకపోయితివి.

పృథు : అన్నా! మీ రిద్దరు పోట్లాడుకొంటిరికదా!

వేనుఁడు : చిట్టితల్లీ! అతనికి నాకు పోరాటమా? చంద్రునకు వెన్నెలకుఁ బోరాట ముండునా? కత్తికి దాని పదునుకుఁ బోరాట ముండునా? నాకన్నులకుఁ గంటిచూపునకుఁ బోరాట ముండునా?

గౌతముఁడు : [ప్రవేశించి] వేనునకు గౌతమునకుఁ బోరాట ముండునా?

వేనుఁడు : [కౌఁగిలించుకొని] తమ్ముఁడా! మంచునీటిలో స్నానమాడి వచ్చితివా? పన్నీటిలో జలకమాడివచ్చితివా? నీ యొడ లింతచల్లనై కమ్మనై యున్న దేమి?

గౌతముఁడు : ఇందాకటినుండియు నీ గానవాహినిలో స్నానమాడుచుంటిని. తత్సౌరభములో నోలలాడుచుంటిని.

వేనుఁడు : చంద్రకేతకిమీఁదికి రాకపోతివా ?

గౌతముఁడు : ప్రశాంతమై చల్లనైన వెన్నెలలు కప్పి వెచ్చగిల్లఁజేయుటకు మనస్కరించలేదు.

వేనుఁడు : తమ్ముఁడా! నీవు వచ్చితివని యీ సౌధముగోపుక్రొన్నూత్నశోభయే చెప్పినది. నీవులేని పగళ్ళు నాకుఁ గడచుచున్నను రాత్రులు కడచుటలేదు. అందుచే నీ తరువాతి నెచ్చెలియైన వీణవద్దకుఁ బోయితిని.

గౌతముఁడు : అన్నా! అన్నా! ఆ వీణను నేను ముక్కలు ముక్కలుగాఁ జేసెదను. దానిని నా చేతికిమ్ము. అది నాకు లేని సౌఖ్య మెందు కనుభవించుచున్నది? దాని కాత్మ లేదు. దానికి ధర్మజిజ్ఞాసలేదు. అందుచేత నది నీతోఁ బొరుపులేని చెలిమి చేయుచున్నది. అన్నా! నన్నింకొక్కసారి కౌఁగిలించుకొనుము. నే నింటికిఁ బోవలయును.

వేనుఁడు : తమ్ముఁడా! ఇంక గొంచెమునే పాగుము. ఆ చంద్రుఁ డస్తమించువఱకు నాగుము. వాఁ డింకెంతలోనో అస్తమించఁడు. చూడుము, క్రమక్రమముగా నెఱ్ఱపడుచున్నాఁడు. తూర్పుదిక్కంతయు పునుగుపూసిన ట్లగుపడుచున్నది. పాలుత్రాగు పసిబిడ్డ తన మొగముతోఁ గొంత భాగ మాక్రమించుకొనగా మిగిలిన మాతృదేవీ స్తనమండలమువలె నీ శుక్లాష్టమీపరివర్ధమానార్ధాధికచంద్రబింబము

రమ్యతరముగానున్నది. అతఁడింకొక్కసారి సవరించుకొనఁ బోవులోపల నన్ను గాటముగాఁ గౌఁగిలించుకొనుము. నీ వియోగ పరితప్తమైన నా యీ సౌధదేహాళికి మేలుంగు పూఁత పెట్టుము. కౌషీతకా! ఆ మాణిక్యదీపము నట నుండి తీసివేయుము. దానికృత్రిమ దీప్తులచేత గౌతముని ముఖమండలి యకృత్రిమసౌందర్యము వెగటువేయుచున్నది. పండిన యెఱ్ఱని మొక్కజొన్న గింజలు రాశిపోసినట్లున్న యీ చంద్రబింబము చెట్లడ్డము లేకపోవుటచేత మన వంకనే చూచుచున్నది. ఇంకఁ గొంచెముసేపటికిఁ జీఁకట్లు రాఁగలవు. దౌర్భాగ్యపుఁ జీఁకటిలో నీ వెన్నెలతీగవంటి యందము నా మనస్సునకు చూడఁ జూడ బాధకలి గించును. తమ్ముఁడా! ఇంక వెళ్లుము. నీవంకఁ గనులార చూచితిని. నన్నుఁ జేతులారఁ గౌఁగిలించుకొంటిని. నిన్నుఁ దనివితీర ముద్దుపెట్టుకొంటిని? ఇంక నీవు పోవచ్చును. ఏల యింటికిఁ బోవలె ననుచుంటివి?

గౌతముఁడు: ఇంటివద్ద నా భార్య నాకొఱకెదురు చూచు చుండును.

వేనుఁడు: నీ భార్యయా? ఆమె యెవరు?

గౌతముఁడు: ఎవరేమి? నా భార్యయే

వేనుఁడు: నీవు పెండ్లి యెప్పుడాడితివి?

గౌతముఁడు: నాచిన్నతనములోనే నా తలిదండ్రులు చేసిరఁట.

వేనుఁడు: వేనునియాజ్ఞ యేమైనది?

గౌతముఁడు : రహస్యముగా దేశ సంచారము జరుగును సృష్టి వివాహములను దాకలేక పైపైని తిరుగుచున్నది.

వేనుఁడు : ఆమె యందకత్తెయేనా ?

గౌతముఁడు : పృథుకన్న నందకత్తె. పృథు సౌందర్యములో కొంత పుంస్త్వమున్నది. నా భార్యయందములో స్త్రీ సౌకుమార్య మంతయు నున్నది. అది వెన్నెలవత్తి.

వేనుఁడు : గౌతమా ! స్త్రీలు కామమోహితులైన పురుషుల కంటి కందకత్తెలవలెఁ గన్పింతురు కాని, నిజముగాఁ బురుషులే యందగాండ్రు. నిజముగా నాకు స్త్రీల సౌందర్యము నచ్చదు. నీయందున్న సౌందర్యము మఱియెచ్చట నైనఁ జూపించుము. కనంబడదు. మృగపక్షిజాతులయందుఁ గూడఁ జూడుము. స్త్రీజంతువులకన్నఁ బురుషజంతువులే యెక్కువ యందమైనవి. సంగీతము చూడుము. సన్నని యాడగొంతుక మెచ్చుకొన్నట్లు లోకము నిండి జిగికలిగిన భావాభిరామమైన గొంతుకను మెచ్చుకొనలేదు. స్త్రీ ప్రకృతిలో నొక్కటే ఛాయ. అది సర్వత్ర యట్లేయుండును. పురుషప్రకృతి యట్లుగాక భావముల కనుగుణముగా విస్పష్టముగా మారుచుండును. కవిత్వమందుఁ గూడ నంతియ. ఒక చిక్కని తియ్యని శైలికలవాని కవిత యంతయు భావముల వెంటమాఱక నొకేరీతిని నడచుచుండును. భావమునకే ప్రాధాన్య మిచ్చుకవి కవిత్వము శయ్యలో భావమును బట్టి మారును. కాని, లోకము ఆశయ్యకు, ఆ స్త్రీసౌందర్యమునకుఁ బ్రాధాన్య మిచ్చు

చున్నది. కాదన్నచో వినదు. పదిమంది నడచినదే త్రోవ. మన మేమిచేయఁగలము?

గౌతముఁడు: అన్నా! నీవంటి దివ్యపురుషులు జన్మించనే జన్మించరు. జన్మించినను, నీవంటి మహాప్రత్యేకతా లక్షణములు కలవారివలన లోకమునకు లాభము లేదు.

వేనుఁడు: నాయన్నా! నీవును నీభార్యయు సుఖముగా నుండుఁడు. నీ వింకఁ బొమ్ము. [ఒక యుంగరము తీసి] ఇది వేనుని కానుకగా నీభార్య కిమ్ము.

గౌతముఁడు: అన్నా! ఇంక నే నేగెదను. అదుగో! వెన్నెలను వదలిపెట్టి కొయ్యబారినట్లు చంద్రుఁడు నిశ్చలముగా నస్తగిరిమీఁద కాలు మోపుచున్నాఁడు [నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు: పృథూ! నీవింతసేపు నేనియు మాట్లాడలేదేమి?

పృథు: మీరిద్దరు నన్ను మాటాఁడనిచ్చినఁగదా?

వేనుఁడు: ఓసీ దొంగ! నీ మొగము చూచిన నీవును నింతసేపు మాట్లాడుచున్నట్లే యున్నదే. మాట్లాడకయు నితరుల మాటలు మన కిష్టమైనచో మనమును మాట్లాడినట్లే యుండును. నీవు సరిగా గౌతమునివలెనే మాట్లాఁడెదవు. అందుచేత నతఁడు ప్రసంగించుచుండగా నీను నీవును ప్రసంగించినట్లే యున్నది.

పృథు: నీకు నిద్ర వచ్చుటలేదా?

వేనుఁడు: నీవు నిద్ర కన్నులనెంతొ గానుచున్నది. నీపని కన్నులు మూసికొనుచున్నవి. చంద్రునిఁ జూచెదను. చెంగావిరంగువేసిన సన్నని గుడ్డపేటికనల నంత నుంచిలి యున్నాఁడో? నీవు నిద్రవచ్చుచున్నచో నీవు నా యొడిలోఁ బండుకొనుము. పండిన సంపంగిరేకులవలె నీ ఱెప్పలు కనీనికలమీఁదికి వ్రాలుచున్నవి. ఓహో! పృథ నా యొడిలో నిద్రపోయినది. పసినిద్ర యంత శీఘ్రముగా వచ్చును. ఇంతలోఁ గన్ను తెరచి యుంతురు. ఇంతలోనే నిద్రపోవుదురు. ఈ ప్రపంచకమంతయుఁ బసిబాలురతోనే నిండి యుండరాదా? అప్పుడు స్వర్గమువలె నుండునే. చంద్రుఁడు పూర్తిగాఁ బోయినాఁడు. చీఁకట్లు నాల్గుదిక్కుల నలముకొన్నవి. అదియేదో పక్షి కూయుచున్నది. సన్నగా నీల వేయుచుఁ జల్లని యీ త్రియామాశృంగాటకముల దత్తుక భటునివలెఁ గాచుచున్నది. ఓహో! ఆ కూఁత యెంత బాగున్నది! వీణ చివరితంత్రిమీఁద గోఁటితో బట్టిన ట్లున్నది. శబ్ద మంతయుఁ బ్రకృతి నిండ నున్నది. అది గానవిద్యలోనికి నేమూల వచ్చినది? ఆహాహా! ఈ రాత్రి యంతయు నిశ్శబ్దమై గంభీరమగుచున్నది. కౌశీతకా! నిమ్మళించుకొని వచ్చి పృథను దీసికొనిపోయి యామె సెజ్జ మీఁదఁ బరుండఁబెట్టు మనుము. నే నొక్కసారి సౌధాగ్ర భాగమునకుఁ బోయి రాత్రిచేత నావరింపఁబడిన పట్టణ

మును జూచెదను. [పరిక్రమించి] ఓహో! రేయి యంధ ముగా నున్నది. ఏమియును గనిపించుటలేదు. కాని, ఏదో నిరాకారతలో సాకారత తోంచి మనస్సున కానంద మగుచున్నది. నాకీ రాత్రియంతయు మహానందమయ మైపోయినది. మరల నా యీ జన్మమున నిట్టిరాత్రి యింకొకటి యనుభవింతునా ?

[తెర]

అయిదవ అంకము

ప్రదేశము - కోటముందు.

అంగరాజు : [ప్రవేశించి] కౌషీతకా! కౌషీతకా!

కౌషీతకుఁడు : [ప్రవేశించి] ఏదో పిలుపు, ఆజ్ఞవలె వినఁబడు చున్నది. మా వృద్ధరాజడవులుపట్టినతరువాత నా కిట్టి శ్రవణసుఖమైన పలుకు వినబడనేలేదు. ఎవరాపిలుచునది?

అంగరాజు : కౌషీతకా! కౌషీతకా!

కౌషీతకుఁడు : జయము! జయము మహారాజునకు.

అంగరాజు : ఓయీ! వేనుని నేను రమ్మంటి నని చెప్పుము.

కౌషీతకుఁడు : దేవర యాజ్ఞాపించునట్లు [పరిక్రమించి] రాజు నకు పిచ్చిపోయినది, పోయినది. లోకము బాగుపడినది, పడినది.

అంగరాజు : ఆర్య! కౌషీతక! నే నిదిగో సింహాసన మారో హించుచుంటిని. మహారాజు రమ్మనె నని వేనుని దక్షిణము తీసికొనిరమ్ము.

[కౌషీతకుఁడు నిష్క్రమించి - వేనకౌషీతకులు ప్రవేశింతురు[

వేనుఁడు : కౌషీతకా! వృద్ధరాజా? సింహాసన మందుండి నన్ను రమ్మనెనా? ఏమివిచిత్రము! సింహాసన మెక్కనంగాని రాజు కాఁడాయేమి? రాజైనవాఁడు సింహాసన మెక్కినను రాజే. ఎక్కకున్నను రాజే. రాజ్యము పూర్తిగా

నావశమైపోయినతరువాత మఱల నిను నట్లు పిల్చెదను?
కాషీతకా! నీవుపోయి నేను రానంటి నని చెప్పుము.

కాషీతకుఁడు : అయ్యా! అట్లు చెప్పరాదు. తమరు సన్నిధానమునకు వచ్చితీరవలయును.

వేనుఁడు : ఆ! ఏమి? ఓగీ! నే నెవ్వఁడ ననుకొంటివి? వేనుఁడను. సింహాసనమందుఁ గూర్చున్నంతమాత్రమున నిచ్చినవాఁడు రాజు కాలేదు. రా జెవ్వఁడో చూపింపవలెను. [సమీపించి] అంగరాజా! ఎందులకు నన్ను రమ్మంటివి నుమా ?

అంగరాజు : నీ వెవ్వఁడవు? వేనుఁడవా? నీ రాజ్యమంతయుఁ జూచివచ్చితిని. ఎచ్చటఁ జూచినను ధర్మము నిండి యుండుచున్నది. ప్రజలు స్వస్తిగా నున్నరు. రాజు న్యాయముగాఁ బాలించుచున్నాఁడు. గోబ్రాహ్మణులును శుభముగా నున్నది. లోకము లన్నియు సుఖముగా నున్నవి. పర్జన్యుఁడు కాలమునందు వర్షించుచున్నాఁడు. పృథివి సస్యశాలినిగా నున్నది. దేశము శోభగరిమితముగా నున్నది. బ్రాహ్మణులు నిర్భయులుగా నున్నారు. పుత్రులు లేని వారికిఁ బుత్రులు కలుగుచున్నారు. పుత్రులు గలవారికిఁ బౌత్రులు కలుగుచున్నారు. నిర్ధనులకు ధనలాభము కలుగుచున్నది. జనులందఱు నూరేండ్లు బ్రతుకుచున్నారు. నీ రాజ్యమంతయుఁ జూచి వచ్చితిని. చాల సుఖముగ నున్నది.

వేనుఁడు : ఇంక నెట్లున్నది.

అంగరాజు : ఎచ్చటఁ జూచినను ధర్మమే లేదు. ప్రజల కాపదగా నున్నది. రాజు న్యాయముగాఁ బాలించుటలేదు. గోబ్రాహ్మణులకు రక్ష లేదు. లోకము లన్నియు గగ్గోలు పొందు చున్నవి. పర్జన్యుఁడు నీటిచుక్క యయినను గురియుట లేదు. పృథివి సంపూర్ణముగా బీడువేసి పోయినది. దేశము క్షోభించిపోవుచున్నది. బ్రాహ్మణులకు భయ మత్యధిక ముగా నున్నది. పుత్రులు లేని వారికిఁ బుత్రులు లేరు. పుత్రు లొకవేళ నున్నచోఁ బాత్రులు లేరు. సధనులు కెడలేని దారిద్ర్యము. జనులందఱు నకాలమరణము నందు చున్నారు. ఆయుర్వేదమునం దెఱుఁగని వ్యాధులు ప్రబలి నూటికేబదిగా నిరువదేండ్లు రాకమునుపే చనిపోవు చున్నారు. నీ రాజ్య మంతయుఁ జూచివచ్చితిని. చాల సుఖముగా నున్నది.

వేనుఁడు : ఇంక నెట్లున్నది ?

అంగరాజు : దేశ మంతయు రెండుభాగములు. సైన్యులు అసైన్యులు. అసైన్యులకు రక్ష లేదు. వారి కిండ్లులేవు. భార్యలు లేరు. బిడ్డలులేరు. తినఁ దిండిలేదు. కట్ట గుడ్డ లేదు. నోరు మెదపినచో వారిని సైన్యులు చంపుచున్నారు. రెండవవారు సైన్యులు అన్నము లేకపోయినను లోపల గంజిత్రాగి వీథిలో మీసములు మెలిపెట్టుచున్నారు. మరలవారిలో వారికి భేదాభిప్రాయములు. వారును కొట్టు కొనుచున్నారు.

వేనుఁడు : ఇంక నెట్లున్నది ?

అంగరాజు : దేవాలయములలో నేనుని పెట్టి పూజించు చున్నారు. పాత దేవాలయములను బడ గొట్టుచున్నారు. అడ్డమువచ్చినవారిని గొడ్డళ్ళపెట్టి నరకుచున్నారు. భార్య లందరు భర్తలనువదలిపెట్టి పోవుచున్నారు. వేద మన్త్రములు వినబడుటలేదు. వినంబడినచో నసను స్త్రీ ... లేదు. తపస్సులేదు. దమము లేదు. సత్యము లేదు. శమము లేదు. ధర్మ లేదు. పాతివ్రత్యము లేదు. ఏన్నని యుద్దనగిని దేనియు లేదు.

వేనుడు : మూర్ఖాగ్రణీ! వేనమతము బాగుగా వ్యాపించినది. వేద మతము సర్వనాశనమగుచున్నది. నీ సింహాసనమున నీ శక్తియు రాజువు కావు. వేనునియాజ్ఞ సర్వసర్వత్ర భూభాగములం గస్తూరీ తిలకమువలెం బ్రకాశించుచున్నది. నాస్తిక్యమా! మృత్యువా! నీదేయి మాహాత్మ్యము. వేనరాజు నామ మింత ప్రబలుటకు నీ దోశ్శక్తి కారణము. వేదమతము సర్వనాశమైన తరువాతం బ్రపంచకమునం దంతటను వేనుడే దేవుడు.

అంగరాజు : ఓయీ! వేనుడా! నాస్తికత్వము నీ మూర్తి తాల్చినది.

వేనుడు : లేనిభగవంతుని సృష్టించి యీ భగవంతుడు లేడన్న వానిని నాస్తికుడనుట వెర్రివాండ్రు చెప్పుకొనెడి తెలివితేటలు. ఇట్టి దుష్టసిద్ధాంతము లన్నియు భస్మ భిన్నములు చేయుటకే నేను పుట్టినది.

ముసలిభట్టు : [ప్రవేశించి] వేనమహారాజా ! నీవు ప్రళయయమావ తారమూర్తివి. రాజా ! ప్రొద్దు వాటారినది.

వేనుఁడు : నీ వెవ్వరవు

ముసలిభట్టు : నేను వినీతభట్టు వియ్యంకుడను. అయిదుమాసాల క్రింద నా మనుమని మూనాళ్ళక్రింద నా కుమారుని నీవు చంపితివికదా ? నేడు నన్నుఁ జంపుము.

వేనుఁడు : నా యాజ్ఞాతిరస్కారముచేసినచో నస్తి.

ముసలిభట్టు : ఇదిగో !

ఓహో ! వేనధరణీధవ ! మతిజితసకలపూర్వరాజర్షి ! తృణీకృత సర్వపూర్వర్షి సిద్ధాంత ! ప్రత్యక్ష మృత్యుదేవత ! ఓయీ ! ప్రొద్దు వాటారినది. బ్రాహ్మణాగ్న్యర్ఘ్య ప్రదానముల తోడులేక సూర్యదేవు డేకాకియై మందేహులకోర్త్ర లకు తన్నుఁదాబురికొల్పుకొనుచున్నాఁడు. రాజా ! ఈ సాయంసమయమున నీరాజసౌధము శ్మశానవాటికవలె భగ్గునఁ దగులఁబడి పోవుచున్నది. పాపము నీమొగసాల యందుఁ బూర్వమువలె నగారా మ్రోతలు మేఘధ్వానులనుకొని నెమళ్ళు నృత్యము చేయుటలేదు

తనకిరణాలి నల్దెసలఁ దాపము వెంచిన నేల నెండఁజే
సిన జగమెల్ల బిట్టుగఁ గృశించఁగ జూడ్చిన తీక్ష్ణభానుఁ డ
ల్లన మలుకొండపై నొరగులాగునఁ దోఁచెడి, కాని తీవ్రతా
ఖని యుపసంహరించదు జగత్ప్రళయాకృతియైన వేడిమిన్.

వేనుఁడు : భేష్ ! ముసలివాఁడవైనను నీవే పడుచువాఁడవు. ప్రళయ మార్తాండుఁడైన వేను నింత వ్యంగ్యముగాఁ దిట్టినవా డింతవరకు లేఁడు. నీమనుమని వ్యంగ్యము పసగా నున్నది. నీకొడుకు వ్యంగ్యము మాధుర్యముగా నున్నది. నీవ్యంగ్యమో పరిపక్వమై రమ్యతరముగా నున్నది. ఓయీ ! నీ పేరేమి ?

ముసలిభట్టు : కాలభట్టు

వేనుఁడు : నీ కేమేమి తెలియునో చెప్పుకొనుము.

ముసలిభట్టు : నాకు నీ చేతిలో మృత్యువు కావలయును.

వేనుఁడు : అది యంతగ సక్కఁగా లేదు. ఇదివరకే సిద్ధించినది. పాపము ! నీవొక్కడవే గుర్తింపరాని జనులలో నేల? నిన్నుఁ దోడిచ్చెదను. ఓరీ ! కౌషీతకా ! నివు వీనికిఁ దోడుపొమ్ము.

అంగరాజు : ఓయోయి ! ప్రళయసూర్యుఁడా ? ఏమి నోయి మాపాలా లింత మాడ్చి మంగలమునఁ బెట్టెదవు ?

లోకబంధుఁడవు నీలోన లోకావళి
కాకలంబడి మాడి కమరిపోవునట్లు
భీకరాకృతి పూని పెట్ట నావాడిగా
శ్రీ కావిరిగ మార్చిందమబో పోగల్.

కౌషీతకుఁడు : ముసలిరాజున కింకను బిచ్చిపోలేదు.

వేనుఁడు : ఎవఁడురా అక్కడ వీరి నిద్దరి నురితీయుఁడు.

[ముగ్గురు నిష్క్రమింతురు]

అంగరాజు : అయ్యో! అయ్యో! నాకు బిచ్చిగొనుచున్నది.

గౌతముఁడు : [ప్రవేశించి] అహా! ఇదియెట్టి ప్రతిక్రియావ్యూహము.

అమరిచి యెవ్వఁడే నొక మహావిషయంబుగఁ జెప్పఁజొచ్చె లో
కము బహుధా గతానుగతికంబుగఁ బోవుచుఁ దానె వెంబడిన్
దమతిమ యల్పబుద్ధులకు దాటినసంగతులో వ్యాపకల్ విచా
ర్యములు మనస్సు చేతనని యచ్చటఁ బట్టను బుద్ధి కొంచెమున్.

అదికాదు కాని యీవిద్యాశాలలయందుఁగూడ విషయ చర్చలోఁగూడ వేనరాజునెడల ద్రోహముగలదా? యథార్థ విషయవిజ్ఞాన మిచ్చుటఁగూడఁ గలుగరాదు. ఆఁబోలు సెబాసు! ఇచ్చుటఁగూడఁ గలుగరాదేమి? ఇచ్చుటనే కలుగరాదు.

శ్రీదము వేద మిచ్చట నశించవలెన్ సకలార్ష దేవతా
వాదము లీ శ్మశానఘనవాటికలోఁ బొగవెళ్ళఁగావలెన్
పాదులు పెల్లగించి ఋషివాక్యము లింతయు నేర్చుకుండ పరి
జ్ఞాదళనంబు వర్తకముసాఁగెను వేనుని పాతకాలలన్.

ఓహో! వేదమాతా? తల్లీ నీకైన దయలేదా? దేశ మంతయు వేనునియనుగ్రహ మెట్లు సంపాదింతునా యనియేకాని వేదమిట్లు నశించిన దని దిగులెవ్వరికిని లేదు. ఎవరిది! కాదుకాదు మాయన్నదనుచున్నారు ఓహో! గోష్పాదమాత్ర కేశబంధమాత్రపరిశిష్టవైదికత్వమువారా! స్వాములారా! మీరే సగము వేనునకు రాజ్యము పంచి పెట్టినది. మీకుఁ గేశబంధముల యందున్నంతప్రేమ

వేషములందు లేదు. విభూతిపిండికట్లయందున్నంత వాంఛ సత్యధర్మదయా శౌచములందు లేదు. బిళ్ళగోచీలయం దున్నంత యపేక్ష పేదసాదలయందు లేదు. అయ్యో! వేదమతమును నిందించకుడు. గోచిపాతమత మనకుఁడు. దానియందు మీకుఁ దెలియని మహార్థములున్నవి. అది “ఆత్మవత్సర్వభూతాని” యన్న వాక్యార్థము సర్వ మానవుల హృదయములం దుండవలయు నన్న మతము! అదుగో! అంగరాజు! మొగమున వస్త్రము కప్పుకొని యుత్తరాభిముఖుడై పోవుచున్నాఁడు. ఏలనో? ఆహా! ఎంతవాని కెంతస్థితి వచ్చినది.

ఒక్కనాఁ డీ రాజు దిక్కామినీగండతలమందహాసవక్త్రకీర్తి
ఒక్కవోయినమోము పెట్టుకి యీ రాజు నెచటికో తా నిట్టులేగుచుండె
ఒక్కనాఁ డీ రేఁడు మొక్కవోనిపరాక్రమస్ఫూర్తిజితదిశామండలుండు
సుక్కిపోయినమేన నొక్కఁడై యీ రాజు నెచటికో తానిట్టులేగుచుండె

ఒక్కనాఁ డీ ధరాపతి యంబధివేల
నావిగిన ధరాసతికి మణు, అలివు లొలయు
రతనమొలనూలు చెరివిన రసికమౌళి
ఒక్కఁడీనాఁడు చను టెచటికో తెలియదు.

అయ్యో! అంగమహారాజా! ఏటికట్లొక్కఁడవు దిగులుపడిన మొగముతోఁ బోయెదవు. [తనలో] ఈ రాజునకు మతి భ్రమణము కలిగినదని యీయన యడవులఁబట్టిపోయెనని చెప్పుకొనుచున్నారు. అంతఃపురమున నా కిన్నాళ్ళు కనంబడలే దీయన. చెలిమి కలనాళ్ళ వేనరాజీయన ప్రస్తావన

చేయనీయలేదు. ఆహా! యీముసలిరాజు రాజులేని నగరము వలె ధర్మము పరిత్యజించిన బుద్ధివలె కరుణాస్థానమై యిట్లు పోవు చున్న విరోధుల గుండెలుకూడఁ గరగుచున్నవి. అవునవును. విరోధులగుండెలు కరగునుగాని వేనుని గుండెలు కరుగుటలేదు. రాజా! నీపగతీర్చెదను. తీర్చెదను. తొందరపడకుము. కఠినమైన నా హృదయములో సునీథనిన్న రాత్రి సౌకుమార్యము తెచ్చినది. కాని నేటి పాఠశాలా వృత్తాంతము మరల నాయెడంద బిరుసెక్కించినది. ఆహాహా! వేదములు అపౌరుషేయములు కావఁట. అవి రెండువేల యేండ్ల క్రితము వ్రాయఁబడినవట. అబ్బ! వీరు క్రొత్త రీతగాఁ జదివిరఁట వేదములు! అందుచే వారికిఁ దెలిసినట్లు వేదార్థములు ఋషులకుఁ దెలియలేదఁట! ఛీ! ఛీ! అశ్రావ్యములైన యిట్టిమాటలు వినికూడ నా మేనిలోఁ బ్రాణము లున్నవిచూడు?

ఇదె ప్రతిన బూనుచుంటిఁ ద్రయీమహార్థ
ముల కపార్థ మెవ్వఁడు చేసె ముసలిరాజ
నెవఁడు నిజరాజ్యపదవీబహిష్కృతునిగఁ
జేసె నాకత్తి యాశత్రుచేతఁ దడిసె!

ఈ ముసలిరాజుతో మాట్లాడుదునా! కాదు! కాదు! ఇతని గుండెలో నేమూలనో పుత్రస్నేహము పచ్చిగా నుండ వచ్చును. నా నిశ్చయ మీసారి బెసగరాదు.

[నిష్క్రమించును]

అంగరాజు :

ఎవనికి వాఁడె రాజే జగమ్మందున
ఎవనిమార్గము వానిదే జగమ్మందునఁ
దవిలి పూర్వులత్రోవఁ దారాడెద నటంచు
భువిఁ జెప్పుటేలనో బుద్ధిమాలినవారు

వేనుఁడు : [ప్రవేశించి] ఈపిచ్చివాఁ డిట్లే తిరుగుచున్నాడు. ఇతనివలన నా కేమైననాపదరాఁ గలదా! రాదు. జను లితని ననుసరించి జగమ్మున గల్లోలము తీసికొనిరారుగదా! ఇతనిని గారాగార బద్ధునిజేయ వలయునని యున్నది. వల దని యున్నది. నా ప్రయత్నము లితనివలన వృథాకావు గద! ఇతఁడు పూర్తిగాఁ బిచ్చివాఁడైనచో భయములేదు. కాని యితని పిచ్చిలో నేదో రహస్య మున్నది.

అంగరాజు :

ప్రతివాఁడు తన సూక్ష్మభావముల్ ప్రకటించి
మతి పురంధరమంత్రిమాడ్కి నభినయించి
హతమైన లోకమ్ము లభినవశ్రీకముల్
గతిచేసితి నటంచు గంతులు వేసెను.

వేనుఁడు : ఇతనిపిచ్చి యీరీతిదైనచో భయము లేదు.

[నిష్క్రమించును]

అంగరాజు :

అస్మదంతరము మహాభారవహ మయ్యె
విస్మయంపడి నేను వెర్రినై తిరుగంగ
అస్మత్కల్పమ్ము నాయంతమ్మునఁగూడ
'అస్మి' యంచీ భార మావహింపఁగ నేల?

గౌతముఁడు : [ప్రవేశించి] ఈయనను వదలిపో నెంచియు నాలో నేదియో నన్నతనిని వదలిపోనీయలేదు. ఈయన మొగమ్ము చూచిన నేమో మహాలోచన జేయుచున్నట్లున్నది. ఆ యాలోచన యేమో తెలియలేదు.

అంగరాజు :

పరగ నాలో బాడబజ్వాల యున్నది
తరుముచున్నది దాని దాగి యీ నుసిలమ్ము
పెరిగి నాలో వహ్ని భీషణమ్ముగఁ బోయి
మరగించి నాగుండె మాడ్చునో యేమనో?

గౌతముఁడు : ఈ రహస్యమేమో? ఈ ముసలిరాజు నగరు నే వీధివెంటఁ బోఁబోవుచున్నాడు. నే నటు తిరిగివచ్చెదను.

[నిష్క్రమించును]

అంగరాజు :

అప్పుడే నానుండి యావిర్భవించి యీ
నిప్పు దిఙ్మండలాంధీభవద్ధూమమ్ము
గ్రప్పుకొన్నది ఫాలగండభాగములందు
ముప్పుకొన్నది దిశామానినీచయమందు

వేనుఁడు : [ప్రవేశించి] ఇతనిని వదలిపో బుద్ధిపుట్టకున్నది. ఇతనిని నెమ్మదిగా రాజసౌధమునకుఁ బిలుచుకొనిపోదునా?

అంగరాజు :

ప్రాగ్దిశాంగననేత్ర పారిజాతములందు
దిగ్దంతిదంత కాంతిస్ఫురణములందు

ద్రాగ్విష్టిమన్న వ్యతారకాకృతుండు
దృగ్విష్టి వాయుది తెచ్చె నెఱ్ఱదనాలు

వేనుఁడు : ఇతనిని సాధుమార్గమున రాజసౌధమున కాకర్షించెదను. [సమీపించి] అంగరాజా! నిన్ను పృథు చూడఁ గోరుచున్నది.

అంగరాజు :

ఆ భాగ్యవన్మూర్తి కత్యభాగ్యుండ నాకు
నీ భూమిలో నింకయేమి సంబంధంబు
పారిజాతనూత్న నీరజకాంతికలికనుల్
నా భీకరాక్షి సంతానమ్ము నెటు లోర్చు?

వేనుఁడు : ఇతఁడు వచ్చునట్లు లేదు. [సప్రశ్రయ-మీంచును]

అంగరాజు :

ఓ నామనస్సులో నున్న బాడబవహ్ని
నీ వెలుంగకయుండ నీవు బాహిరపోకు
ప్రాణముల్ నీమీఁదఁ బట్టియుంచితి నింత
కాని నన్ను వెలుంగక కేకరించకు.

గౌతముఁడు : [ప్రవేశించి] ఈయనవద్ద నేదో మహారహస్యమున్నది. ఆ రహస్యబహిర్గమనము చేసినచో నేమగునో! ఈయనను నాగృహమున కాకర్షింతును. [సమీపించి] వృద్ధరాజా! ఎండకు వానకి క్లోల తిరిగెదవు. నేను గౌతముఁడను, నాయింటికి రమ్ము. అచట నీ ముసలినాళ్ళు నేను నిన్ను బోషించెదను.

అంగరాజు :

నాయెదలోనున్న నామహాగ్నిజ్వాల
నాయెద మండించనైన మండించు లే
దాయెనో తుదియాస లడగి తానే చచ్చె
నాయెబో నీ కేల యడియాస నీ కీర్తి ?

గౌతముడు : ఇతనిని దీసికొని పోరాదు. కాని న్యాయము ననుసరించియే యుండవలయును.

అంగరాజు :

ఈ మహాగ్నిలతాప మే నార్పఁగాలేను
ఏ మంచు కురియునో యిచట నన్నారిలు
నా మనోవీథిలోనన యింకిపోయెనో
ఏ మహాంభోధిలో నీతాప మణఁగునో?

[తెర]

ఆఱవ యంకము

కోటముందు

పృథువు : పగల సీరాత్రి యంగరాజు పూవులన్నియును గోసికొనిపోయెను. ఛీ! అంగరా జేమిటి? మాంసిక్యాహారులు తోటలోని పూలన్నియుఁ దెంపించుకొనిపోవుచునారు. దేనికో? రాజ్యలక్ష్మీదేవినైన నా తల్లి సునీథాదేవిని బూజించుటకుఁ గావలయును.

భూదేవి : [ప్రవేశించి] పృథువా! పృథువా! నీ తండ్రి సునీథా దేవినే పూజించును. ఆమె నిజముగా రాజ్యలక్ష్మి కాదు. అంగరా జామెయందు రాజ్యలక్ష్మి నారోపించుచున్నాఁడు. నేను నిజముగా రాజ్యలక్ష్మిని. నీ వా పూవులన్నియుఁ దెచ్చి నన్నుఁ బూజించుము.

పృథువు : ఈ ధ్వని యెచ్చటిది? ఇచ్చట నన్యులును లేరే యీగోవుతప్ప. ఈ గోవు మాట్లాడుచున్నదా? గోవు మాట్లాడుట యేమి?

భూదేవి : ఓయీ! నేనే మాట్లాడినది.

పృథువు : నన్ను ఓయీ! అనెద వేమి? నేను రాజన్యుఁడను! నీవేనా మాట్లాడినది? ఓహో! యీ గోవెంత రమ్యముగా నున్నది. ఈమె మూపురము కైలాసశృంగమువలె శృంగ వేణులు గంగాసింధునదులవలె నీమె పొదుగు పాలనాలు

పండు సారవంతమైన పొలమువలె నీమె పుచ్ఛము ధాన్య లక్ష్మికి వీచిన వింజామరవలె మనోహరముగా నున్నది. నా కీమెను జూచినఁ గౌఁగిలించుకొని ముద్దాడవలె ననిపించుచున్నది.

భూదేవి : రాజకుమారా! నీ కన్నులు, తెల్లని చూపులు మెరుపులై, నల్లని రెప్పలు చిరుమొగిళ్ళై, చూచినంత మేర దయావర్షములు కురిపించి సస్యకారకము లగుచున్నవి. నీ దీర్ఘబాహువులు పైఁడినాగేళ్ళవలె నున్నవి. ఇంక నీవు పొలాలు పండించుము.

పృథువు : ఈగోరూప నన్నుఁ జూచి పురుషునిఁగా భ్రాంతి చెందుచున్నది.

భూదేవి : నీవు నాయందు గోవుగా భ్రాంతి చెందుచున్నావు.

[సిగ్గభినయించును]

పృథువు : ఈమె యెవ్వరో స్త్రీమూర్తి. ఇంతవఱకు గోమూర్తి వలె భాసించినది. తిరిగిపోవు నీమె పిఱుందులు నదీ సైకతములవలె, సన్నని వలిపపుఁ బొరలచేఁ వెల్లనినీటి సన్నని పొరలు ప్రవహింపించు చున్నట్లున్నవి. ఈమె నాయందేమొ పురుషత్వ మావహింపించినట్లున్నది. నే నీమెను వర్ణించుచుంటిని. నాహృదయ మేమొ చివురాకు ముదురాకుగా మారఁబోవుచున్నట్లు తెలిసీ తెలియని యొక విచిత్ర పరిణామమును బొందుచున్నది.

ఒకవంక నవనీతసుకుమారమై యుండి ఒకవంకఁ బ్రౌఢమై యౌబుకఁ జొచ్చె
ఒకవంక నిది కుదించుక సలజ్జమై విప్పారి యీవంక విస్తరించె
ఒకవంక బెదరులేటికి సాటియనిపించి యొకవంక నైశిత్య ముజ్జ్వలించె
ఒకచోఁదనకుఁదాన యుండలేననిపించి యొకచో స్వతంత్రత కోపాటించె.

వేనుఁడు : [ప్రవేశించి] ఇదేమి? పృథు పృథుగా లేదు. ఈమెలో నేదియో మార్పు కలుగుచున్నది. నాకు మిగిలిన బంధు వీమె యొక్కతెయే. ఇదికూడ నన్ను త్రెంచుకొని పోవునా? పృథూ! పృథూ!

పృథువు : వేనా! వేనా!

వేనుఁడు : నన్ను ఇంక 'అన్నా' యని పిలచెద నంటివికదా?

పృథువు : కాదు; వేనా యనియే పిలచెదను.

వేనుఁడు : ఏమో! మగవానివలె మాటాడుచుంటివి.

పృథువు : స్త్రీలు నన్నుఁ గామించుచుండఁగా నేను మగవాఁడను కాక స్త్రీ నెట్లగుదును.

వేనుఁడు : ఆ స్త్రీలు పురుషులేమో?

పృథువు : కాదు కాదు. పురుషులే స్త్రీలు. స్త్రీకి సీమంతిని యని పేరుకదా? పురుషులే సీమంతమును ధరింతురేని వారును స్త్రీలే.

వేనుఁడు : నన్నేకక్కసకిక్కయము లాడుచున్నావా?

పృథువు : నీ వేమి స్త్రీవా?

వేనుఁడు : నీవు పురుషుఁడవు.

పృథువు : నేను పురుషుఁడ నైనచో నీకు రాజ్యము లేదు.

వేనుఁడు : ఎందుకు లేదు? నేనే పెద్దవాఁడను.

పృథువు : అదీ నాకన్నులలోఁ గన్ను లుంచి చెప్పుము.

వేనుఁడు : పృథూ! నీవు పురుషుఁడవైనచో నేను నిన్నుఁ జంపెద నని నీ యూహ. వృద్ధరాజిట్లే యనుచుండెడివాఁడు. నీ కతఁడే యీ యూహ కలిపించినది.

పృథువు : [తనలో] మాతండ్రి నన్నితఁ డుండఁగా నెప్పుడు నిదురపోవద్దనెను. కాని, మొన్నరాత్రి యట్లు జరిగినది. ఏల యట్లుచెప్పెనో? ఒకవేళ నే నట్లు నిదురపోయినచో నా కాపద మూఁడు ననియెను. ఏమి మరి యట్టిదియు జరుగలేదుకదా! నిదురపోవుచుండఁగా వేనుఁడు నన్నుఁ జంపునా! వేనునకుఁ దన చెలియలిమీఁదఁ జాలప్రేమ. అట్లు చేయఁడు.

వేనుఁడు : తమ్ముఁడా!

పృథువు : నేను నీకుఁ దమ్ముఁడనా? చెలియలినా?

వేనుఁడు : ప్రసంగబలముచేత నట్లు వచ్చినది. పృథూ! ఏమి యాలోచించుచుంటివి?

పృథువు : అంగరాజు మరలఁ బూవు లన్నియుఁ గోసికొని పోయెను.

వేనుఁడు : వానితో నేమి చేయును?

పృథువు : సునీథపాదములు పూజించును.

వేనుఁడు : సునీథ నతఁడు చంపలేదందువా?

అంగరాజు : [ప్రవేశించి] అతఁడు వేనునివలె రాక్షసుఁడు కాఁడు.

వేనుఁడు : పిశాచము.

అంగరాజు : నిజమేను. వేనుఁడు రాక్షసునివలె మనుష్యుల జంపుచున్నాఁడు. అంగరాజు వారికిఁ బ్రాణప్రతిష్ఠ చేసి వారలను బిశాచములను జేయుచున్నాఁడు.

ఒక పిశాచము కోటకొమ్మున నుఁమి చూచినది
ఒకపిశాచము కోటముందర నురుకు వెట్టినది
ఒకపిశాచము రాజుగదిలో నుండి పోయినది
యీ పిశాచము రాజుముందర నీసులాడినది.

వేనుఁడు : పృథూ ! యీ పిశాచములు మనల వెంటాడుట యిం కెన్నినాళ్ళు ?

అంగరాజు : క్రొత్త క్రొత్తపిశాచముల కే మయ్యేదవు ? ఈ ప్రాఁతపిశాచమునకే యింత బెదరెదవు.

వేనుఁడు : నన్ను మనుష్యపిశాచమువలె నిజమైన పిశాచ ములు బాధపెట్టలేవు.

అంగరాజు : నిజమైన పిశాచము లున్నందువా ?

వేనుఁడు : అవి లేవు. ఎట్లుండును ? ఉండవు.

అంగరాజు : అవి యున్నను నుండకపోయినను మనుష్యపిశాచ ములుమాత్ర ముండును. నేనుమాత్రము పిశాచమను కాను. పిశాచమనఁగా మాంసము తినునది. నే నవైన్యుల

మాంసము తినుచుంటినా? వేనుఁడు పిశాచము. లోకము నందలి జనులను జంపి వారిమాంసము తినుచున్నాఁడు.

వేనుఁడు : నేను వారిమాంసము తినుచున్నానా?

అంగరాజు : వారిమాంసమే వారిధనము, వారిధనమే ప్రాణము. అవి రెండును నీ వారగించుచుంటివి గాన వారిమాంసము తినుచున్నట్లే.

పృథువు : అందుచేతఁ బిశాచమవు నైనట్లే

వేనుఁడు : అయినచో నిన్నుఁ దినెదను, తినెదను

పృథువు : అమ్మో! నాకు భయము వేయుచున్నది.

[నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : పృథు పసిపిల్ల. నీవు వానిని భయపెట్టితివి.

అంగరాజు : నే నేల భయపెట్టితిని? పిశాచము భయపెట్టి నది. నన్నుఁ జూచి యేల భయపడును?

మిగిలి మొగమున నాకు మిడిగ్రుడ్లు లేవు
ఎగచి మాంసపుఁదృష్టి యెడఁదలో లేదు
మిగిలి మొగమున నీకు మిడిగ్రుడ్లు కలవు
ఎగచి మాంసపుఁదృష్టి యెడఁదలోఁ గలదు.

[నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : ఛీ! ఛీ! ఈవృద్ధరాజు నెన్నిసారు లూరకే పోనిచ్చు చుంటిని. ఓయీ! నిన్నుఁ గారలో నుంచుట కింతసేపు పట్టదు. కాని పృథు అడ్డము వచ్చుచున్నది. సునీథ వెడలి

పోయినందుకే యామె చిక్కి సగమైనది. నిన్నుఁగూడఁ జెరలో నుంచితినా, ఆపసిపిల్ల లేతయెద యోర్చుకొనలేదు. లేకున్న నీయాట లింతగా సాఁగవు.

అదిగో! ప్రొద్దు గ్రుంకుచున్నది. కత్తితో నఱకఁబడి రక్తసిక్తమైన శిరస్సువలె సూర్యుఁడు పశ్చిమశిఖరిఁ దోఁచుచున్నాఁడు. పిశాచములు తమముంగళ్ళు నెత్తురులతో నలుకుకొన్నట్లు దిక్కులన్నియు నెఱ్ఱవడినవి. ఓహో! ఈడేగ యాకాశమునఁ దాను పక్షుల నన్నింటిని వేటాడి వేటాడి ప్రొద్దుగ్రుంకుటచేఁ గనులు తెలియక సత్త్వముడిగినట్లు వ్రాలఁబోవుచున్నది. క్రమముగాఁ జీకట్లు హెచ్చుచున్నవి. ఇదిగో యీ గుడ్లగూబ పిశాచమువలె నాచెట్టుతొఱ్ఱలోఁ దొంగిచూచుచున్నది. నిజముగాఁ బిశాచములున్నవా? లేవు లేవు.

[తెరలో] ఉన్నవి ఉన్నవి.

వేనుఁడు: ఈధ్వని యేమి? ఇది యెచ్చటినుండి వచ్చినది? ఎవరైన నిం బెందైన దాగియుండి యిట్లనుచున్నారు కావలయు. ఓరి! ఎవఁడురా నీవు? వేనునితోనా నీవుఁ జెరలాటలు.

[తెరలోఁ బెద్దనవ్వు]

వీఁడు నన్నెవ్వఁడో పరిహాసించుచున్నాఁడు. నాయంతఃపురమున నాయాజ్ఞ యిట్లు తిరస్కరింపఁబడఁగా నేను బ్రతికి యెందుకు?

[తెరలో] మనుష్యుల ప్రాణములు తీయుటకు.

వేనుఁడు : మనుష్యుల ప్రాణములు తీయుటకా? ఛీ,ఛీ! గొప్పవాం డురా నీవు! ఏం డెవడో వెదకెదను.

[కోటపైనుండి ధ్వని] : వెనుక నక్కఁగలేదు. తొంగిగొత్తి చూఁడుము. నేను వినీతభట్టు తలకాయను. నేను పిశాచము నైతిని. నేను నా మనుమఁడు నా అల్లుఁడు నా వియ్యంకుఁడు మే మందరము పిశాచముల మైతిమి? నీ కొరకేసుమా! నీ రాజ్యమును సర్వ నాశనము చేయుటకు. నీ మనస్సులో రాక్షసుల నాడించుటకు. పిశాచములు లేవు! లేవు!

[పైనుండి వినీతభట్టు ప్రవేశించుచు]

వినీతభట్టు : రాజా! నీకు వైతాళికగానము చేసిపెట్టుదునా? రాజా! ప్రొద్దు క్రుంకినది. ప్రొద్దు క్రుంకినది.

మొగిమున మసిపూసి ముండితమైన
సిగపైన బొమికలచిన్నారిపేరు
తగిలించి మిడిగ్రుడ్లుదాత్తమై మెరయ
ఎగిరి నాట్యముసేసె రాత్రిపిశాచి

జాజా! రాజ! నాకవిత్వము చూచితివా! కులక్రమాగతమై సంప్రదాయము ననుసరించి వచ్చిన కవిత్వము నీకు రుచిగా లేదు. ఇదిగో యీ కవిత్వము చూడుము. నేను పిశాచము నైతిని. ఇదిగో పిశాచకవిత్వము వచ్చినది. నీవును పిశాచమవే కాన నీకీ కవిత్వము చాల బాగుండ వలయును.

వేనుఁడు : నీఁవు సర్వథా వినీతభట్టువలెనే యున్నాఁడవు. చని పోయిన వినీతభట్టునకుఁ బ్రాణము లెట్లు వచ్చినవి?

వినీతభట్టు : అంగరాజు నాకుఁ బ్రాణములుపోసెను. అది నీ కిందాక చెప్పెనుకదా? ఇంకను తెలియలేదా?

వేనుఁడు : ఆ! సరిగా అంగరాజిదే మాట యనెను. ఆ సంగతి నీ కెట్లు తెలిసినది?

వినీతభట్టు : పిశాచములు మనుష్యపిశాచములవలె నేకదేశ జ్ఞానములు కావు. మనుష్యపిశాచము తనను సర్వజ్ఞత యున్న దనుకొనును. తన కున్న కించిద్ జ్ఞానమునకే తబ్బిబ్బులగును. ఓసి ఓసి మనుష్యపిశాచమా! నీ జ్ఞానము కొద్ది. నీ జ్ఞానముయొక్క కించిత్త్వమే నీకు నాశము తెచ్చుచున్నది.

వేనుఁడు : ఛీ! ఛీ! నీ వ్యర్థోపన్యాసము లింక నాపి నా మార్గమునుండి తొలగుము.

వినీతభట్టు : నేను నీకుఁ గైవారము చేయవచ్చితిని. నీ చేత నులితీయించుకొన వచ్చితిని. రాజా! ఇదిగో కైవారము చేయుచున్నాను. ఓహో! వేనమహారాజా! ఓహో! పిశాచబంధూ! ఓహో మృత్యుదేవతాసహాధర్మచారి!

మాంసములతో నెత్తురులతో మాసియున్నవి జనుల మెదడులు
అంసములు ఖండించి కండలు నావపోవులు పెట్టియున్నవి
ప్రాంశువులు తోడకండ లున్నవి, వర్ణనము చేసిరి, పిశాచులు
దంశములు నంజుకొని నెత్తురు త్రావుదువు రావయ్య వేనుఁడ !

వేనుఁడు : ఛీ! ఛీ! నన్ను వదలిపెట్టి పొమ్ము. లేదా ! యీ కత్తితో నీ మస్తకమును రెండుగా నరకెదను.

వినీతభట్టు : [పకపకనవ్వి] ఓయోయి! శూరవరాళి! ఓయోయి! పరాక్రమార్జిత త్రిలోకీ! ఓయోయి! దోర్దండకౌక్షేయ సంరక్షితా క్షీణవర్ణాశ్రమాచార ధర్మప్రభా వాభిరామా! ఓయోయి! అభినవమృత్యూ! చచ్చిపోయిన శవమును నరకెదవా ? నరుకవద్దు! నరుకవద్దు! నన్ను నరికినచో నొకవేళ నీ కీర్తులు దిగంగనల చీరలయంచులు నగుదురోను నేమో? వారి కన్నుల కాటుక కానుపించదేమో ?

వేనుఁడు : వీఁడు పిశాచమైకూడ రమ్యముగాఁ బ్రసంగించుచున్నాఁడు.

వినీతభట్టు : అది పూర్వవాసనలే. నన్ను చంపవా! చంపు చంపు.

వేనుఁడే : ఇదిగో నరకుచున్నాను.

[కత్తివిసరును, వినీతభట్టు – నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : ఓహో! ఇది విచిత్రముగ నున్నది. పిశాచములు నిజముగా నున్నవా యేమికర్మము! ఇదియేదో భ్రాంతి. ఈవృద్ధరా జేదో తంత్రముచేసి పోయినాఁడు. వీని నీసా వదలిపెట్టరాదు. ఇందు వృద్ధరాజు తంత్రమే మున్నది. నామనస్సె యూరక భ్రాంతి పెంచుకొన్నది.

ముసలిభట్టు : [ప్రవేశించి] ఓయీ ! మిథ్యా వాది ! నాకును భ్రాంతి పెంచుకోలేదు. మే మున్నాము. సమంచి గాలి యాకారము. నీ కత్తివిసరుట లిచ్చుటం బనికిరావు.

వేనుఁడు : నీ వెవ్వఁడవు?

ముసలిభట్టు :

ఒకపిశాచము కోటకొమ్మున నుఱిమి చూచినది
ఒకపిశాచము కోటముంగర నుదుకు పెట్టినది.

నేను విపీతభట్టు వియ్యంకుఁడను.

వేనుఁడు : నాకీ భ్రాంతి విడిపోవునట్లులేదు.

ముసలిభట్టు : ఇది భ్రాంతికాదు, ప్రత్యక్షము. ప్రత్యక్షము దాటి యేదియు లేదన్నవారికి మేము భ్రాంతి. ఓయీ! నీకన్నులకన్న నీచెవు లుత్తమములు. నీ బహిరింద్రియములకన్న నీయంతరింద్రియము లుత్తమములు. బహిరింద్రియములు గ్రహించలేని వంతరింద్రియములు గ్రహించును. బహిరింద్రియములు గ్రహించలేనివి నీవు లేవందువు. అంతరింద్రియములు వాని నున్న వనుచున్నవి. అంతరింద్రియములకుఁగూడఁ దెలియనివి లేదనువాఁడొకఁ డుండు నేని వాఁడు చెడెంగాక నవియు నున్నవి. నీ జ్ఞానము గొప్పదైనప్పుడు ఒకటిలేదని నీవెట్లనఁగలవు ? ప్రతిదియు నుండి వచ్చునని చెప్పుట తేలికగాని, లేదని చెప్పుట యసాధ్యము కదా ?

వేనుఁడు : ఎవరితో నీవాదన ?

మునలిభట్టు : నీతో ? నాకన్నులకు మించినది లేదని వాదించు వెఱ్ఱిమొగముతో ! మనిసి నురితీసినంతనే వాఁడు చచ్చెనని తలఁచు దేబెమొగముతో! అశాశ్వతమైన శరీరమును నరకి, బాధపెట్టి, గెలిచితి నని యుబలాటపడు ప్రేతాకృతితో! ఓయీ! ప్రత్యక్షవాదీ ! ఓయీ ! రాజ్యాభిలాషీ ! ఓయీ ! ధనమదాంధకారీ !

మనుజులపుఱ్ఱెలు తోరణములుగా నలచితి రాజా! కోటకొమ్మలను
చనవు పురాఋషిమార్గములందు పిశాచము నోదువదేమి? నరేంద్రా!

పిశాచమవైనచో మావలెఁ గోటగొమ్మలఁ గోటముంచని రాజుగదిలో రాజుముందర నృత్యము చేయవచ్చును. మాంసమున కేమి? దానిరుచి మాకన్న ముందుగ నీవే యెఱుఁగుదువు.

వేనుఁడు : ఓరీ! ని న్నిదే నరకు చున్నాను.

మునలిభట్టు : [పెద్దనవ్వు నవ్వును]

వేనుఁడు : ఆహా! ఏమి యీ తిరస్కారణ! ద్వారపాలకా! ద్వారపాలకా! ఎచ్చట నుంటివి?

ద్వారపాలకుఁడు : [ప్రవేశించి] ప్రభూ! ఇచ్చట నుంటిని.

మునలిభట్టు : [నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : ఓయీ! నీ వా పోవుచున్నమనిసిని జూచు చుంటివా ?

ద్వ్యాపీతకుండు : ప్రభూ! ఎవరు పోవుచుండిరి? ఎవరులేరే!

వేనుండు : నీ కెవరును గనంబడుటలేదా?

ద్వ్యాపీతకుండు : లేదు.

వేనుండు : ద్వ్యాపీతక! నే నన్నములో నేండేమి వేసికొని తింటిని?

[తెరలో - మనుష్యమాంసము]

వేనుండు : మనుష్యమాంసమా! ద్వ్యాపీతకా! నీ వా మాట వింటివా?

ద్వ్యాపీతకుండు : ప్రభూ! నా కేమియు వినంబడలేదు.

వేనుండు : సరికాని! ఓయీ! దయ్యము లున్న వని నీకు నమ్మక మున్నదా?

ద్వ్యాపీతకుండు : మా అవ్వకథలనిండ దయ్యములే. దయ్యములే లేకున్న నవ్వి కథ లెట్లుండును?

వేనుండు : ఓయీ! ముందు నడువుము.

[తెర]

ఏ డ వ య ం క ము

[కోటముందు]

గౌతముఁడు: కౌషీతకా! వేనుఁ డున్నాఁడా?

[ద్వ్యాషీతకుఁడు ప్రవేశించును]

కౌషీతకా? వేనుఁడున్నాఁడా? ఓయీ! మాఱుమాటాడవేమి? బాధిర్యము ప్రాప్తించెనా? రాజదేవి రాజును వదలి నిన్నుఁ జేరినదా? కౌషీతకా! నిన్నే అడుగుచున్నది?

ద్వ్యాషీతకుఁడు: నేను కౌషీతకుఁడను కాను.

గౌతముఁడు: ఓరీ! కౌషీతకా! పిచ్చియెక్కినదా యేమి నీకు? నేను కౌషీతకుఁడను కాదనెద వేమి? ఎవనికి వాఁడు నేను కాదనుట యిదొక వేనుని క్రొత్త సిద్ధాంతమా యేమి?

ద్వ్యాషీతకుఁడు: నిజముగా నేను కౌషీతకుఁడను కాను.

గౌతముఁడు: పాపము వీని కున్మాదము కలిగినట్లున్నది. అవు నవును. వీఁడు తప్పక సేవించువాఁడు. ఈ వేనుని దౌర్మార్గ్యమువలన వీనికి మతిభ్రమణము కల్గినది. ఓయీ! నీవు కౌషీతకుఁడవు కావునరే! మరి నీ వెవరవు?

ద్వ్యాషీతకుఁడు: నేను ద్వ్యాషీతకుఁడను.

గౌతముఁడు: మఱి కౌషీతకుఁడు నీబుగ్రిలో నుండెనా యేమి?

ద్వ్యాషీతకుఁడు: కాదుకాదు, వానిబుఱ్ఱలోననే వాఁడున్నాఁడు. అదుగో చూఁడుము. ఆకోటద్వారమున వానిబుఱ్ఱ వ్రేలాడు చున్నది.

గౌతముఁడు: [చూచి] ఆ! ఏమిది? కౌషీతకునిఁగూడ వేనుఁ డురితీయించెనా? ఆహా! పాపబుద్ధి! అచ్చముగాఁ గౌషీతకునివలె నుంటివి? నీవెవ్వవరవు? నీకు వానికేమైన సంబంధ మున్నదా?

స్వ్యాషీతకుఁడు: ఆ రాజద్రోహితో నా కేమియు సంబంధము లేదు.

గౌతముఁడు: అట్లనా? వాఁడు రాజద్రోహి కాకపూర్వము?

స్వ్యాషీతకుఁడు: అతడు నా కన్నగారు.

గౌతముఁడు: ఓకీ? దుష్టరాజనేనకా! నీ రాజును బిలుచు కొనుము. వానితో మాట్లాడెదను. వేనా! వేనా! ఇటు రమ్ము.

వేనుఁడు: [ప్రవేశించి] గౌతమా! ఏమీ?

గౌతముఁడు: వేనా! ఇప్పటికి రాజద్రోహ్యము పూర్తియైనది.

వేనుఁడు: ఎప్పటికి?

గౌతముఁడు: ఇట్టి రాజసేవకుఁడు లభించునప్పటికి.

వేనుఁడు: అతఁడు రాజభక్తి పరాయణుఁడు.

గౌతముఁడు: అట్లనా! నీ దుర్మార్గత క్రమ క్రమముగా వృద్ధి పొందుచున్నది. ఇటు చూడుము, మనుజు లెక్కువమంది బుద్ధిహీనులు. జనులందఱకు సమానమైన యుత్తమబుద్ధి యెట్లుండును? సంస్కార భేదముచేత నిట్టివారును బరప్రత్యయనేయబుద్ధులు లోకమునఁ గలుగుచునే

యుందురు. వీరిని దుష్టులిట్లుపయోగించుకొనుచుందురు. వారియవివేకము నాధారము చేసికొని రాజు స్వలాభపరాయణుఁడు కాఁగూడదు. అందరు వివేకవంతులైన నిక రాజుతో నవసరమే లేదు. వివేకు లెల్లను సన్మార్గమందే పోదురు. రాజు అవివేకులనుగూడ సన్మార్గమున నడిపించుటకే రాజు. ఆరాజు అవివేకుల యవివేకముమీఁద దన రాజ్యము నిర్మించుకొనెనా యది నోటిసముద్రపు నిసుకలమీఁద మేడకట్టుటవంటిది.

ఏవేళన్ బయికొండకొమ్ములను బ్రావృట్తోయఘముల్ క్రమ్మి వ
ర్షావిద్యోతితవిద్యుదుల్లసితమై యాకాశ మాసారధా
రావిస్ఫారతరంగభీకరవిచిత్రావర్తఘుష్యత్స్వయ
శ్రీవేణీపరిధూతమై చనెనునో చింత్యంబు కాదా? నృపా!

[తనలో] ఈ యవివేకిపశువు నే నవలంబించి యవివేకిగాఁ గనంబడుచున్నాను. అయినను ఈ దీనజీవిసంగతి యెట్లుపేక్ష చేయుదును? అన్నిఁటికి నొక్కటియే మందు. అది వేనుని జీవితము.

[ప్రకాశము] వేనా! నీ కొక్కటి చెప్పుచున్నాను విను. లోక మింక నూరకుండదు. జగమ్మునకు నొడలు మండి పోవుచున్నది. ప్రజాశక్తి నీ వెఱుఁగవు: అది ప్రళయ వలె దోఁకచిచ్చువలె నంటుకొన్నచోట నెల్ల సురసుర లాడిపోవును. ఏల వృథాగా స్వార్థాభిలాషివై లోకమును బీల్చి పిప్పి చేసెదవు.

వేనుఁడు : [కోపమునవ్వు]

గౌతముఁడు: రేపురాతిరి రెండుజాములవేళ వచ్చి మరల నిన్నుఁ గలసికొనెదను.

వేనుఁడు: సరే [నిష్క్రమించును]

గౌతముఁడు: వేనా! వేన!

వేనుఁడు: [వచ్చి] ఏమి?

గౌతముఁడు: నీవీ మార్గమునుండి తిరిగి లోకహితపథమునఁ బోవుటకైన నున్నదా? లేదా?

వేనుఁడు: ఇంతకన్న లోకహితమైన మార్గము లేదు.

గౌతముఁడు: సరే! [వేనుఁడు-నిష్క్రమించును]

గౌతముఁడు: వేనా! వేన!

వేనుఁడు: [వచ్చి] మరల నేమి?

గౌతముఁడు: నన్ను నీవు జనసామాన్యమువలె నేల శిక్షించరాదు. నేను నీకుఁ బరమవిరోధిని. నీ దేశమున నిదివరకే పెద్ద విప్లవము లేవఁదీసితిని. నన్ను వదలిపెట్టినచో నీ రాజ్యమునకుఁ జేటు తప్పదు.

వేనుఁడు: [మౌనము]

గౌతముఁడు: ఓయీ! నావలన నీకు వినాశము రానున్నది.

వేనుఁడు: [మౌనము]

గౌతముఁడు: ఇంక నా కేమియుఁ దప్పులేదు. ఇతనికిఁ బ్రిజాశక్తి తెలియుటలేదు. ఋషుల మతిప్రతిభ యర్థమగుట లేదు. ధర్మహానివలనఁ గలుగు మహాపద యవగతమగుట లేదు.

[నేపథ్యంలో]

ఓయీ! వేనమహారాజా! ప్రొద్దుగ్రుంకినది. దివాంధముల సంచారము మిక్కుటమైనది. చీకటిలోఁ జారపుజనులనుఁ బ్రతిదారిలో నెదురుగాఁ గూయుచు నాగుబాములవలె వెలుగు రెండు కన్నులతో బాట కనఁబడనీయని ఘూకనల్లని పిశాచ జంతువులవలన బాధ కలుగుచున్నది. రాజా! ఏమి నాగరకతయోయి! ఎదుటివారికి దుశ్శాసనము, కన్నులలో దుమ్ము, భీకరాకృతి. ఈ దివాంధములను గొక్కలిపితివి దేశము మీదికి.

> నల్లనితాపితా ల్పరచినావు బళే! బళి! దిక్సతీముఖో
> త్ఫుల్లసరోజమండలివిముగ్ధరుచుల్ పిహితంబులై చనఁ
> దెల్లనిరేకయైనఁ దొలిదిక్కునఁ గన్పడకుండ నీ ప్రభల్
> సెల్లెనురా! మొగిల్చు వినించిరి వార్షిక బిందుహీనముల్.

బళీ! బళి! మా వేనమహారాజే ననుకొంటివి?

> సాక్షాన్మృత్యువు, వానికన్నబరు మహాకాలాగ్నిధూమంబు, లో
> కక్షోభకృతి వానిలేఁగవు, సాకాదము దుర్వ్యాధి వాఁ
> డీ క్షోణీస్థలి ధూమకేతువు మహోత్పన్నాపణీవామా
> లాత్మభృత్యప్రటునక్రమూర్తి మృతియేలా! కల్లు నవ్వాయెజా.

వేనుఁడు : ద్వారపాలకా! ద్వారపాలకా!

ద్వారపాలకుఁడు : [వచ్చి] ఏమి! ప్రభూ!

వేనుఁడు : ఈపిశాచములు నన్ను వదలిపెట్టవా ఏమి?

ద్వారపాలకుఁడు : స్వామీ! ఈమె వినీతభట్టుముసలివియ్యాపురాలు. తన భర్త, కొడుకు, మనమడు చనిపోయిన దుఃఖము తనప్రాణములతోఁ బాపుకొను నట.

వేనుఁడు : అట్లనా ! ఓయీ ! దీనిని పిశాచమును కానీకుము. దీనిని దీసికొనిపోయి కోటయవ్వలిచీకఁటిగదిలో నుంచుము. వేళకు భోజనము పెట్టుము. దానిబంధువులు చనిపోలేదు, బ్రతికియే యున్నా రని చెప్పుము.

ద్వారపాలకుఁడు : [నిష్క్రమించును]

గౌతముఁడు : వేనా !

వేనుఁడు : ఏమి ?

గౌతముఁడు : తక్కినవారందరు పిశాచములై నారా యేమి ?

వేనుఁడు : నేనే పిశాచమను. నాకు వేరే పిశాచములెందుకు ? నే నింకఁ బోదునా? నాకుఁ బని యున్నది. నీవు రేపు రాత్రికి వత్తువుకదా ! మరచిపోకుము. (నిష్క్రమించును)

గౌతముఁడు : ఇతఁ డెన్న డెఱుఁగని భయ మేదియో యితని నావరించినది. అది యేమైయుండును ? వేనుని యీ భయమునకు హేతు వేమి ? హిమవంతమువంటి ధైర్యము కల వేనుఁడు భయపడెనా ? కారణ మేదియో పెద్దదే యుండవలయును.

[తెర]

ఎ ని మి ద వ య ం క ము

అంగరాజు :

మేటిచెట్లడవిలో మెరుపులు పుట్టి
తాటిమొవ్వలు తగిలి ధరణికి డిగ్గి
కోటికన్నులలోన లీలగా నొదిగి
యేటియిసుకలనీళ్ళు లెగచి పండినవి.

గౌతతముఁడు : [ప్రవేశించి] ఈవృద్ధరాజు నాకంటికిఁ గనఁబడి నంతలో మాయమగుచు నన్ను నెన్నాళ్ళుగాఁ దనవెంటఁ ద్రిప్పుకొనుచున్నాఁడు. ఇతని రహస్య మేమో తెలిసినది కాదు.

అంగరాజు :

స్వాతిచల్లనివాన జలజలా కురిసి
ప్రీతి ముత్తెపుచిప్ప పిలపిలా విరిసి
తొలుత సంద్రమునడుమ మారెనేగాని
వెలువడి ముత్తెమ్ము వెలిగించె దెసలు.

గౌతముఁడు : [సమీపించి] మహారాజా! ఎండను వాన కిట్లు బడలిపోయెదవు. నీవయసునాఁటి నర్మసఖుఁడు నాముసలి తండ్రి నిన్నుఁ జూడఁగోరుచున్నాఁడు. నీ తల నా యింటి నీడలోఁ జల్లపడనిమ్ము.

అంగరాజు :

పఱచి తొందరపడి పరిణతిరాని
చిఱుతముత్తెముచిప్ప ఛిన్నమ్ముచేసి
అఱుత బొప్పుఁగన్న లానుతో నేల
పిఱుద నిశ్వాసమ్ము విడువఁగా నేల ?

గౌతముఁడు : రాజశేఖరా! లోకము మలమల మాడిపోవు చున్నది. జగమ్ము నిల్చుటకు వీలులేదు.

అంగరాజు : నా కేమియు నెండభయములేదు. ఒకరికి మాత్ర మెందుకు? వేసఁగి వెనుకపట్టినది.

జలధిలో నడుము వర్షపు నల్లమొగిలు
పరువెత్తెఁ దలయెత్తి పరికించి చూఁడు
తరకసన్నవిగాలి తరిమికొట్టినది
ధరణియంచుల నది తారులాడినది.

గౌతముఁడు : మహారాజా! మరలఁ గలిసికొనెదను.

[నిష్క్రమించును]

అంగరాజు :

జిలుగువెన్నెలలలోఁ జీకటుల్ కలవు
తొలిపాటలో మౌనములు కొన్ని కలవు
మలఁగి యూహకుఁ జిక్కు మదిరాక్షితొలిప్రేమ
సెలవాకలోఁ గొన్ని చిక్కులు కలవు.

భూదేవి : [ప్రవేశించి] ఈ వృద్ధరాజులోనుండి నామూర్తి నే నుపసంహరించుకొనవలయును. ఇతఁ డింకను దేజో మూర్తిగా నున్నాఁడు. వేయికళలలో నారునాళ్ళనుండి యూరువందల కళ లుపసంహరించుకొంటిని. నెలయేటి తనమువదలి చిఱుకాల్వతనము రాజు తన మాటలలోఁ జెప్పుకొన్నాఁడు. ఇంకఁ దక్కినకళలుకూడ రాచినఁగాని యీయన రహస్యము వదలడు. ఈలోపుగా నామూర్తి పృథురాజునం దారోపింతును.

అంగరాజు :

పృథునేత్రములలోన వెన్నెలల్ కలవు
వధువుకన్గొనలలో మధురిమల్ కలవు
విధుమండలములోన వెన్నెలల్ కలవు
మధుబిందువులలోన మధురిమల్ కలవు.

[నిష్క్రమించును.]

భూదేవి : ఈ రాజకుమారునిమీఁద నామనస్సు పోదుపుకొను చున్నది. ఎందరెందరు రాజులైరి. కాని యితనియందువలె నామనస్సు మరొకనియందు రక్తిపొందనే లేదు. నన్నితఁడు దివ్యవాహినులలోఁ గ్రుంకువెట్టించును. నాయందు రాజనాలు పండించును. నా శరీరమంతయు సస్యపులకితము చేయును.

పృథువు : [ప్రవేశించి] నా యెదుట నీ గోమూర్తి మరల భాసించుచున్నది. ఈమెనుఁ జూచినకొలఁది నాలో నేదో యననుభూతపూర్వమైన యొక మధురభావము కలుగు చున్నది. నేనొక పశువులకాపరినై యీ గోవును బచ్చిక బయళ్ళలో మేపి చల్లని సెలయేళ్ళలో దాపి నల్లకానుగుల నీడల శ్రమను పొందు రోమంథవేళఁ జోపి కాచెదను. ఈ గోవు నాయందు బద్ధానురాగవలె నన్ను వదలి పోవుటలేదు.

భూదేవి : రాజకుమారా! నిన్ను నేను వలచి వచ్చితిని. నీవు నన్ను సాకెదవా? నాయందు నవక్షీరములు కురిపించి

ధరణిజనులకుఁ బ్రాణదానము చేసెదవా? వెడంద యగుచున్న నీ యెదురొమ్ముపై నన్ను విశ్రాంతి పొందనిత్తువా?

పృథువు : ఈమె మరల నన్ను రాజకుమారా! యనుచున్నది. నేనీమెకంటికిఁ బురుషునివలెఁ గనంబడుచుంటిని కావలయు. నాయందు మరలఁ దొల్లింటి వికారము కనఁబడుచున్నది. నీ పేరేమి?

భూదేవి : వసుంధర.

పృథువు : ఏమిచక్కని పేరు! నీ నామాక్షరములు నా చెవిఁ బడినంతనే నా యాత్మలోఁ బులకలు కలుగుచున్నవి. నీకు నాకు నేదియో పురాసంబంధ ముండవలయును. నీవు నా తాత తండ్రుల మందలలోఁ బెద్దయావువా?

భూదేవి : నాకుఁ బూర్వము పెద్దతనమున్నను నీకొఱకు మరలఁ బసితనము పొందితిని.

పృథువు : నీ పసితనము రమ్యముగా నున్నది.

విదియచందిరుని యొప్పిదమైన శృంగిసుందరమైన శృంగసుందరత మెరసి
మలచి గాలులు తీర్చు తెలిసైకతముల పిండులకొసగా గంగడోలు తనరి
పడు నీగ్రవాలినఁ గాలు జారెడునట్లు మిలమిలల్ కలిగిన మేను పొలసి
అందాలు పిదుకు సోయగము చిందించెడు పొలుపైనచిన్నారిపొదుగు కలిగి

పృథునవాకృతి పొందు సస్యేందిరవలె
కడగి మూర్తి కొగ్గిన పాలకడలివోలె
దాగియుండి నేఁడు బహిర్గతంబు వడిన
నా మనోవాంఛవలెఁ దోఁచినావు నీవు.

[భూదేవి—నిష్క్రమించును]

పృథువు : ఈమె తిరిగిపోవుచు నగల స్త్రీవలె గోచరించు చున్నది. ఆహా ! ఈమె యేమి మాధుర్యసీమ !

ఈ పొంకమైన వేణి తలపెట్టిన చిన్నపతాక, వంగి యా
మూపులు గీయు గీతవలపుబాస లోఁ గుదియించుకొద్దు ని
ద్దాపిరమల్ స్పృహాజలధి తార్చిన నీవ్రులు జంఘలానను
ద్ప్రీపరిపాకమా పొలము చిత్తము పండినపంట వెన్నెలల్.

అరే! సరిగాఁ బురుషునివలె వర్తించుచుంటిని. ఈమె యేమె మంత్రకత్తెవలె నన్ను మార్చుచున్నది. నన్ను జూచిన నాకె యాశ్చర్య మగుచున్నది.

తాఁకిన నాదుకంటి నిశితంబులు చూపులు నిన్ను లేవు వాం
ఛారమణీయముల్ మధురసంబులు నాయెద నిన్నలేవు ప్ర
జ్ఞారభసంబు నా మనసుసంపద క్రొత్తలు నిన్నలేవు నా
మారుపుతోన నాతలఁపు మాటికి మాటికిఁ జీరసాఁగెడిన్.

ఈ గోరూపస్త్రీని నేను వదలలేను. దీనిని గైనసము చేసికొని రాజనాలు పండించెదను. మధుక్షీరములు పిండెదను.

వేనుఁడు : [ప్రవేశించి] పృథూ ! తోటలోని పూవులీ నాఁడు పోలేదు.

పృథువు : సగము పోయినవి. సగ మున్నవి.

వేనుఁడు : ఆ సగము నంగరాజెత్తుకొనిపోయెనా ?

పృథువు : ఇంక నంగరాజు నెత్తుకొని పోనీయను.

వేనుఁడు : ఎందుచేత ?

పృథువు : నాకుఁ గావలయును. నే నొక చిన్ని యావును జూచితిని. ఈ పూవులన్నియు గుచ్చి యాయావు మెడలో

వేసెదను, కొమ్ములను జుట్టెదను, కాళ్ళను గట్టెదను, మొగమున వ్రేలాడఁ దీసెదను.

వేనుఁడు : పృథూ ! నీ మనస్సులో నేదో కోరిక చెల్లరేగు చున్నది.

పృథువు : ఆ యావునుగూర్చిన కోరికయే. ఆయావు నాకు గావలయును. దానికై యేమైనను చేసెదను. అంత కంతకు నామనసు చివరలు బిరుసెక్కుచున్నవి.

నా కీ యాడవేషము బాగుగా లేదు. ఆ యావును గాచు కొనుటకు నేను మునికోల పూని యడవులవెంటఁ బోయె దను. అప్పుడు నా కీ స్త్రీవేషము తగదు.

వేనుఁడు : పృథూ ! నీకన్నులలో నైశిత్యము క్రొత్తగా రేకెత్తుచున్నది. నీవు మాట్లాడుచుండగా మునుపటివలెఁ గాక బాహువులు స్థూలములై కదలుచున్నవి. ఇంకఁ బురుష వేషమే నీకుఁ బాగుండును.

[పృథువు–నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : ఇదియొక చిత్రము. పృథు పురుషుఁడుగా మారునా యేమి ?

వ్యాపీతకుఁడు : [ప్రవేశించి] ప్రభూ ! జనులు మృత్యువున కెదురుతిరిగిరట! సేనలతో మృత్యువు వారి నెదిరించి చెల్లా చెదరుచేసి రక్తము నదులు కట్టించి నీ కా వార్త కబురం పించెను.

వేనుఁడు : ఈసంగతి గౌతమునితోఁ జెప్పుము.

గౌతముఁడు : [ప్రవేశించి] వేనా! నాకీ సంగతి యిదివరకే తెలియును. ప్రజలు నీ మృత్యువుపరాక్రమముచే బేలు పోలేదు. ఒకవేళ నిన్ను నీ సైనికులను గెలిచినను రాజ్య మరాజక మగునుకదా యని ప్రజలలో నిన్నుఁ జంపుటకు మనోదార్ఢ్యము రాలేదు. నీ తరువాత రాజ్య మెవ్వరో నిర్ణయింపఁబడెనేని నీ సైన్యము లాఁగవు.

వేనుఁడు : ఈ మాటలు నాతోఁగాదు, నీ ప్రజలతోఁ జెప్పు కొనుము.

గౌతముఁడు : అట్లే పోయి యంగరాజును వెదుకవలయును.

[నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : న్యాపీతకా! మృత్యువుతోఁ జెప్పుము. ఎదురు తిరిగిన ప్రజలశవములు వీథులనుండి తీయించవలదు. మరల నెదురుతిరుగువారి కర్మ మింతియే యని చెప్పుటకు వారిశవములు వీథులలోననే యుండవలయును. వారి గృహములలోఁ జొరఁబడి వారిస్త్రీలను బలవంతముగా సైనికులచేతఁ జెఱ పట్టించుమనుము. జనము భీతావహమై పోయి మరల నిట్లు జరుగరాదు. ఇది మృత్యువుతో రహస్యముగాఁ జెప్పుము. [న్యాపీతకుఁడు-నిష్క్రమించును] వేనుఁడనగా నాకే యాశ్చర్య మగుచున్నది. అతఁ డిన్ని ఘోరకృత్యములు జేయుచున్నను అతని భ్రూలత ముడి వడదు. కోపముగా నతనినోటివెంట మాటరాదు. నాకీ స్థితి సహజమై పోయినది.

వినీతభట్టు : [ప్రవేశించి] పిశాచములకు ముఖరేఖ లాడవు. ఎందుకనగా వట్టిగాలిమూర్తులు గనుక. దూరమునకు మనుజులను మనుజులవలె నవి కనఁబడును గాని వానికి శరీరములు లేవు. వానిమొగములు దూరమునకు మొగములవలెఁ గానిపించును గాని యందు బొమికలు గాని మాంసముగాని లేవుకదా !

ముసలిభట్టు : [ప్రవేశించి] మరి తిన్నమాంస మంతయు నేమగును ?

వినీతభట్టు నల్లుఁడు : [ప్రవేశించి నవ్వి] వికృతపునవ్వుగా మారును. గూళ్ళుగా నున్న కన్నులలోననే పట్టును ఎంత మాంసమైనను.

వియ్యపురాలు : [ప్రవేశించి] వేనరాజీపిశాచములతోనే చచ్చిపోవును. పాపము ! వేనరాజును ముసలిపిశాచములు పట్టుకొన్నవి. వేనరాజున కెండిపోయిన ముసలిమాంసము రుచి యెక్కువ.

వేనుఁడు : ఈ ముసలిది వీరిలో నెట్లు కలిసెను ? ఇది బ్రతికియే యున్నదికదా ! కౌషీతకా !

కౌషీతకుఁడు : [ప్రవేశించి] ఈపిశాచములు చాలవా? నన్నుగూడఁ బిలిచెద వెందులకు ? నీతో నారుగురము పిశాచములము. మన మొకసైన్యము. ఇప్పుడు మన మారుగురము విడివడినచో మృత్యువుసైన్యమును నాశనము చేయవచ్చును.

వేనుఁడు : నీడుకూడ పిశాచమయ్యేనా! అయ్యో! పాఠ పాటున ద్వ్యాషీతకా యనఁబోయి కౌషీతకా యంటిని.

కౌషీతకుఁడు : వేనా! భయపడకు. నీవు పిలిచితివని వచ్చితిని; అక్కఱలేకపోయిన వెడలుపోయెదనులే [నిష్క్రమించును]

వినీతభట్టు : ఓయిరాజా! పిశాచలోకములోఁగూడ నీ దురాత్మ రత మానితివి కాదు. ఇచ్చటను భేదోపాయమేనా! కౌషీతకుని మాతోఁ గలియనీయనేల? మేము సందిపిశాచ ములము, వాడు శూద్రపిశాచము, నీవు రాజపిశాచమవు. వేనుఁడా! పిశాచములైనతరువాత నీ భేదములు కూడనా. ఋషుల మతములోననేగాని యీ భేదములు వేరే యెచ్చ టను లేవంటివే? ఋషులమతము వదలి పిశాచమతము పొందితిమి. ఇక్కడను నీ భేదము వదలలేదే?

ముసలిభట్టు : భేదము సర్వజంతువులయందు సర్వదేశముల యందు సర్వలోకములయందు నిత్యమైనదే. వేనున కిది తెలియకనా? అదొ యొక యుపాయము. అది భేదో పాయము. అది రాజనీతి.

వినీతభట్టునల్లుఁడు : పిశాచనీతి.

విద్యాపురాలు : నీతిలేనివానికిఁ బిశాచత్వము నీతి.

వేనుఁడు : ద్వ్యాషీతకా!

[ద్వ్యాషీతకుఁడు ప్రవేశించును. పిశాచములు నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : నీ కా గుంపు కనఁబడుచున్నదా?

ద్యాపీతకుఁడు : ఏదో సుడిగాలి పోవుచున్నది.

వేనుఁడు : అవి యన్నియు దయ్యములు.

[ద్యాపీతకుఁడు – నవ్వాపుకొనును]

వేనుఁడు : నీకు నమ్మకము లేదా ? ఒకప్పుడు నాకును లేదు.

ద్యాపీతకుఁడు : చిత్తము.

వేనుఁడు : సన్నటి ముసలియాడవంది నేమి చేసితివి ?

ద్యాపీతకుఁడు : జనుల తిరుగుబాటు హడావిడిలోఁ జెప్ప మరచితిని. ఆమెను గోటచివరగదిలో నుంచి తాళమువేసి తిని. మరల భోజనమువేళకు నన్నము తీసికొని పోతిని గదా, యామె మెడ కురిపోసికొని చనిపోయినది.

వేనుఁడు : ద్యాపీతకా! నీతో నొకమాట చెప్పెదను. ఎవరితో – ననవు కదా ?

ద్యాపీతకుఁడు : అనను.

వేనుఁడు : [రహస్యముగా] ఆమెకూడ దయ్యమైనది.

ద్యాపీతకుఁడు : ప్రభూ ! తమ మనస్సు మనస్సులో లేదు.

వేనుఁడు : ఉన్నది. ఓరీ ! నాగదికి దారితీయుము. [పరిక్రమించి] ఇంక నీవు పొమ్ము. [ద్యాపీతకుడు – నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : ఒక పిశాచము రాజుగదిలో నొదిగి పోయినది ? ఈ యంగరాజుజ్యోస్యము నన్ను బాధించుచున్నది. ఇందు పిశాచము లేదనుకొనెదను, ఉన్నచో రెన్నాళ్ళుగాఁ గన

బడదా? లేదు. లేదనియే యనుకొనెదను. ఇప్పుడెంత ప్రొద్దుపోయి యుండును?

శ్రీధరభట్టు: [ప్రవేశించి] జాము ప్రొద్దు పోయినది.

వేనుఁడు: నీ వెవ్వరవు?

శ్రీధరభట్టు: నా పేరు శ్రీధరభట్టు. నేను సీతభట్టు మనుమఁడను.

వేనుఁడు: ఆహా! నీవిచ్చటఁజేరితివి. నన్ను నిదురపోనీయవా?

శ్రీధరభట్టు: కాదు కాదు నిదురపొమ్ము. నీకు జోలపాడెదను.

వేనుఁడు: శిశూ! నీవుకూడఁ బిశాచమవై తివా?

శ్రీధరభట్టు: నేను కాలేదు. పిశాచములను మిడిగ్రుడ్లుండును.

వేనుఁడు: న న్నాక్షేపించుచుంటివా?

శ్రీధరభట్టు: ప్రభూ! పల్లెటూరికుఱ్ఱవాఁడను. నా కాక్షేపము లేమి తెలియును? నేను చదువుకొన్నది వంది చదువు. అందులో స్తోత్రములే గాని యాక్షేపణలు లేవు.

వేనుఁడు: ఓయిశిశూ! చచ్చికూడ సౌమ్యమూర్తివి. నీ పసినెత్తురు, నీయమాయకపు నెత్తురు, నామొగమునఁ బూసికొంటెని. నీమొగము సుప్రసన్నముగ నున్నది. ఒక్కసారి నవ్వుము. విషాదపుటెండచేఁ దపించిన నా యెడందకు నీ నవ్వు వెన్నెల చల్లదనము దెచ్చునను కొందును. ఒక్కసారి నవ్వుము.

శ్రీధరభట్టు: [నవ్వును]..

వేనుఁడు : అయ్యో! ఇది యేమినవ్వు! ఇది పిశాచపునవ్వే! శస్త్రముచేయు వైద్యుఁడు రసి సంఢినపుండులో వాఁడికత్తి గుచ్చినట్లు బుస్సు మని నవ్వితివి.

శ్రీధరభట్టు : మగల నవ్వుదునా?

వేనుఁడు : వలదు! వలదు! నవ్వినప్పుడు నీ మొగము వికృత మగుచున్నది. మీ వాంఛ్రఁడందఱకుఁ బిశాచత్వము పూర్తిగా వచ్చినది. నీకు నీ నవ్వులోమాత్రమే వచ్చినది.

శ్రీధరభట్టు : దీనికిఁ గారణము నాకుఁ దెలిసినది.

వేనుఁడు : ఏమిటది?

శ్రీధరభట్టు : కారణము లేక నీవు సన్నురితీయింపగా నా వేళ నే నొక వికృతపు నవ్వుతోఁ జనిపోయితిని.

వేనుఁడు : ఆహా!

శ్రీధరభట్టు : రాజా! బెదరిపోకుము. నీకు నేను కైవారము చేసెదను. నా గొంతులోని మాధుర్యము పోలేదను కొందును. అయినను పాడి చూచెదను.

ఓసి పురాతనక్షితిభృన్ముగ్రమహాప్రవక్షశాలి!

వేనుఁడు : అది చదువకుము. నీవు నాకుఁ గైవారము చేసి నప్పటినుండి నాస్థితి యెంతమారినది! ఇప్పు డెంత మారి నదో నాకుఁ దెలియదుకాని సన్నటిమునకు మారినస్థితి మీ నాయనమ్మ పాడినది. రేపటి కది యేమగునో!

శ్రీధరభట్టు : రాజా! నా కా గోల తెలియదు. నేను సి న్నెఱింగినట్లే పాడెదను.

వేనుఁడు : కానిమ్ము.

శ్రీధరభట్టు :

ఆకసము రెండుబారలపైకిఁ జనెఁగా తమ్మిసొగనుపడవేశిమగఁడు ప్ర॥

రేకుల మిన్నులుతుషారసమీకరణముతూడ నేడిమికి నారెనుబో!

వేనుఁడు : శిశూ ! శ్రీధరా ! సూర్యుఁడ స్తమించిన యీ వేళ నీ గీతము నాకుఁ దగులుటలేదు. నీ గీతార్థమునకుఁ దగిన స్థితి నా కింక మరలరాదు.

శ్రీధరభట్టు : అట్లనకుము. ఎప్పుడైన రావచ్చును.

వేనుఁడు : నాయనా ! బయటి యీ వేనుఁడు శ్రీధరునితో మాటాడు వేనుఁడు కాఁడు. వాఁడు నిజమైన పిశాచము.

శ్రీధరభట్టు : [నవ్వును]

వేనుఁడు : నవ్వకుము ! నవ్వకుము ! ఒక మహారుద్రభూతము వెదుళ్ళపొదలో దూసికొనిపోయినట్లు నవ్వకుము. శ్రీధరా! నీ నవ్వు నా ప్రాణములమీఁదఁ గూర్చున్నది.

శ్రీధరభట్టు : మహారాజా ! నేను నీ ప్రసాదము కోరవచ్చిన కుఱ్ఱవాండిని. నానవ్వు నీప్రాణములమీఁదఁ గూర్చుండుట నా యభాగ్యముకాక మరియేమి ?

వేనుఁడు : నాయనా ! ఆతప్పు నీది కాదు, నీది కాదు.

[తెర]

తొమ్మిదవ యంకము

[ప్రవేశము, పృథువు—భూదేవి]

భూదేవి : రాజకుమారా! రాజ్యరమ మీ తండ్రియైన యంగ రాజును వదలి నిన్ను నాశ్రయించుచున్నది.

పృథువు : మాయన్న వేనుఁడుగదా రాజు.

భూదేవి : అతనియందు రాజ్యలక్ష్మి యెన్నఁడు స్థితిపొందలేదు. అతనికిఁ బట్టాభిషేకమే లేదుగదా? అతఁడు రాజ్యమును రాజ్యప్రజలను నాశనము చేయుటకుఁ బుట్టినవాఁడు కాని రాజ్య మేలుటకుఁ బుట్టినవాఁడు కాఁడు. దేశప్రజలను మలమల మాడ్చుట రాజ్య మేలుట కాదు. సింహము మృగ ములను దనయాకలి తీర్చుకొనుటకే చంపును. ఆ మృగ ములు చచ్చినందులకు వనజంతువులు దిగులుపడవు. సింహము మృగరాజు. అది యాకలికై చంపుమృగములు దానికి దాని పాలనములో నున్న జంతువు లిచ్చు పన్ను. పెద్దపులి క్రూరజంతువై యథేచ్ఛముగా మృగములను విరుచుకొని తినును. అది యాకలికిఁ గాదు. దానిగుణమే క్రూరత్వము. పెద్దపులి నెవరును మృగరా జనరు. అట్లే వేనుఁడును రాజు కాఁడు. వానియందు రాజ్యలక్ష్మి లేదు. ఓయి! పృథూ! రాజ్యలక్ష్మీదేవి తన చతుర్బాహువులతో ని న్నాలింగనము చేయఁబోవు చున్నది.

పృథువు : నేను వేషముమాత్రము పురుషవేషము వేసితిని.

భూదేవి : నేనును వేషముమాత్రము స్త్రీవేషము వేసితిని.

పృథువు : మఱి నీ వెవరవు ?

భూదేవి : నేను రాజ్యలక్ష్మిని. నీవు సాక్షాన్నారాయణుఁడవు. నీ చతుర్బాహువులతో నా చతుర్బాహువులు జోడించి మల్లెపందిరి కట్టి యానీడలో లోకము విశ్రమింపజేయుము.

పృథువు : నా బాహువులు నీ బాహువులు కలిసినవో.

నాయెద యెల్లఁ గుంకుమసనాథము సుహాసమూర్తి గానో? నా
ప్రాయమునందు నెఱ్ఱచివురాకులలోఁ బసిపిందలట్లు నా
హాయతి కల్గునో విరచితాస్మదుదారసమీహఁ జేసి నా
కాయము సర్వముం బనసకాయవలెం బులకల్ ఘటిల్లునో !

భూదేవి : [తనలో] ఇతనిలో నిగూఢమైన రాజత్వము విబోధిత మైనది. [లజ్జ]

పృథువు : అన్నట్లు నీ పేరు వసుంధర కాదూ? అవును. వసుంధరా !

ఇంతకుముందు తెల్లనయి యేకయి యుండిన నీకపోల మా
రింతలు సిగ్గుపూఁతఁ జివురించెడుఁ జెందొగ కేసరంబులై
ప్రాంతములం మనోభవునిబాటలు తీర్చుచు నీ కనుంగొనల్
క్రంతలు రాజమార్గములుగా నొనరించెను నామనస్సునం.

భూదేవి : ఆయుష్మంతుడా ! నేను స్వతంత్రురాలనై నను నీవు నీతండ్రిచే నాజ్ఞప్తుఁడవు కావలయును.

పృథువు : ఇదుగో ! చూచితివా ? నాయెదలోఁ బ్రవహించు నీకాలువ నేను పాలనుకొంటిని. నీవు మధువులని చెప్పితివి. నాకుఁ దెలిసినది. నన్ను మరల నేల కికురించెదవు ?

ఈ సితమేఘముల్ గొడుగులెత్తెను నీకును నాకుఁ జామర
శ్రీ సవరించె నీ సుడులు రేగిన గాలులు ప్రొద్దు వాలె సం
ధ్యాసమయారుణచ్ఛవి తెసంతట మాతిక యయ్యె నీత్రపా
మాసమ్మైన యీబిగువు మాలిన వెన్నెల లారఁ గట్టెదన్.

భూదేవి : ఒక మహాపురుషుఁడు తన స్వశక్తి యెఱుఁగనే వల యును గాని యెఱిఁగినతరువాత ధౌరంధర్యము నానా ముఖములఁ బ్రజ్వలింపఁజేయును. [ప్రకాశము] ఆయు ష్మంతుఁడా! అదుగో! మీ తండ్రి వచ్చుచున్నాఁడు. నేను పోనలయును.

అంగరాజు : [ప్రవేశించును] Jh 6252

భూదేవి : ఈయనలో రెండుపందలకళలే మిగిలినవి. ఇదిగో రెండు మిగిల్చి తక్కిన వన్నియు లాగుకొనుచున్నాను. రెండు సితనిజీవితాంత మితనియందే యుండఁగలవు.

[నిష్క్రమించును]

అంగరాజు : ఉన్నట్లుండి నాకాళులు తేలిపోవుచున్నవి. నామొగము వివర్ణమగుచున్నది. ఆహా! ఏమి వడకొట్టినది! నామనస్సులోని బిగు వంతయు నొక్కసారిగాఁ బోయిన దేమి!

పృథువు : [సమీపించి] పితృపాదులకుఁ బృథువు నమస్క రించుచున్నాఁడు.

అంగరాజు : [ఆశ్చర్యము] తండ్రీ! ఆవెళ్ళినది వసుంధరయా యేమి?

పృథువు : [తనలో] ఈయన కెట్లు తెలియును? అవును. ఈమె మా తాతతండ్రుల మందలలో నుత్తమ గోవుగాం దిరిగినదికదా! [పరికాశము] చిత్రము.

అంగరాజు : అసలామె యెవ్వరో నీకుం దెలియునా?

పృథువు : వసుంధర, రాజ్యలక్ష్మి; ఇవి యామె నామధేయములు.

అంగరాజు : అది కాదు. ఆమె భూదేవి.

పృథువు : అట్లనా? [తనలో] అయ్యో! ఎంత యపచారమును చేసితిని. ఆమెను నేను స్త్రీదృష్టితోం జూచితిని.

అంగరాజు : ఏమి యాలోచించుచున్నావు?

పృథువు : తండ్రీ! నా పాపమునకు నిష్కృతి యేమి?

అంగరాజు : అది భూతపూర్వమా? ఇంకను జరుగుచున్నదా?

పృథువు : [తనలో] నామనస్సు ఆమె మీదినుండి తిరిగి రాకున్నది. ఏమి చేయుదును?

మఱి కనులామె పీనకుచమండలభావమునందె లగ్నమై
తరుణివిలాసనూపురపదంబులనె చెవులుండి నూత్న స
రసహాసమనోజ్ఞవాసనలు రాజిలు నామెతనూవిలాస సుం
దరత బహిష్కరించదు మనస్సు—ఇది పాపమునకు యేమికర్మమో!

అంగరాజు : తండ్రీ! నీ మనస్సామెయం దింతగా నెప్పుడు లగ్నమైనదో అప్పుడే వేనుని రాజ్యాధికారము వెనుక పట్టినది.

వేనుఁడు : [ప్రవేశించి] ఓహో! ఈవృద్ధరాజు తన తేజమంతయు డించుకొని పృథువునం దావహింపఁజేసెను గావలయు. పృథువు మధ్యాహ్న మార్తాండునివలెఁ బ్రకాశించుచున్నాఁడు. పృథువు ఆడపిల్లయని నన్నీముసలి మొదటి నుండియు మోసము చేయుచున్నాఁడు. నా రాజ్యము తుదిరోజులు వచ్చినవి కావలయు నితనిని బురుషుఁడుగా మరల భాసింపఁ జేయుటకు. [సమీపించి] వృద్ధరాజా! ఇంద్రజాలి వగుదువు!

అంగరాజు : ఈ యింద్రజాలము నాదికాదు. చతుస్సముద్రముద్రిత ధరాదేవిది.

వేనుఁడు : ఆమె నన్ను వదలిపోదు.

పృథువు : వేనా! ఆమె నన్నొకనాఁడు కలియను లేదు. నేఁడు వదలిపోవలసిన స్థితియు లేదు.

వేనుఁడు : ఆమె నీసొమ్మయినట్లు మాటాడుచుంటివి.

పృథువు : అవును. నాసొమ్మే.

పడతిసమార్ద్రలోచనముపచ్చి యొకింతయు నారలేదు నా
యెడద, లతాంగి దోసిళుల నిచ్చినభావపుఁ బూలతావు లీ
యొడల జనించినట్టి పులకోల్బణముల్ వెడఁబాయలేద యి
ప్పుడును వెలంది నామననుపొక్కిలి సర్వము నాహరించెఁబో!

వేనుఁడు : అబ్బో! ఏమి మగతనము! నాల్గుగడియలకు పూర్వములేసి దెంత మగతనము!

అంగరాజు : ఇంతపౌరుషశాలియైన వేనుని స్పర్ధకు స్థానభూతమైనది యెంతమగతనము!

పృథువు : వేనా! ఆమెను నేను నే నామెను వచ్చినప్పుడు మధ్య నీ కీ యీర్ష్య యెందుకు ?

వేనుఁడు : ఆమె నిన్నటివరకు నాతో నభిసరించినది. నేఁ డామె నంతయు నాచుకొన్నట్లు మాట్లాడుచుంటివి !

పృథువు : ఆమె నీతో నెన్న డభిసరించలేదు. బలాత్కరించు టలోఁ బ్రథమావతారమెత్తిన నీతో నే స్త్రీయు నభిసరించదు. అందులో రాజ్యలక్ష్మియా !

వేనుఁడు : అవునవును. నాతోఁ గాదు. అంగనాపుంస్త్వుఁడ వైన నీతో నభిసరించును.

పృథువు : ఛీ! ఛీ! నే నంగనాపూర్వు డనుకాను. అంగనాపూర్వత నా వేషమునందుమాత్రమే కలదు.

వేనుఁడు : నీ మొగము చూడరాదు. నీతో మాట్లాడను.

పృథువు : ఆ! ఏమంటివి! నీ దక్షిణబాహువు తెగిపోవునని నీతో నేను మాట్లాడను. [నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : అంగరాజా! నేనును పృథువు నీకడుపునఁ బుట్టితిమికదా? నీవు చెప్పుము. రాజ్యలక్ష్మి నాదా? పృథువుదా?

అంగరాజు : నేను చెప్పెడువరకు నెవ రాగిరి ?

వేనుఁడు : ఇప్పటికయినను నీవు చెప్పినచోఁ గాదనువా రెవరు? రాజ్యము నాదే. నీవు న్యాయము చెప్పుమంటిని.

గౌతముఁడు : [ప్రవేశించి]

న్యాయము గంగలోఁ గలిసె ఆస్తికబుద్ధి హరించిపోయె గం
గా యమునానదీజలధికాయము రక్తముతో స్రవించె తా
నీ యుపనీతలంబునను మృత్యువిహారము వెల్లుసాగెఁ నీ
యాయువు తీరె మా యసువులన్నియు తీరెను ధర్మదేవతా!

ఆహా! ఈనాఁడు న్యాయనుయాయులు మరలఁ దిరుగుబాటు జేసిరి. మరల మృత్యుసైన్యములు మారిమసంగెను. వీని పేరుమాత్రమే మృత్యువుకాదు. వీఁడు సాక్షాన్మృత్యువే. నెమరుకణతలయందును, నాలుకలలోనను, పొట్టలలోనను, మర్మస్థానములయందును గాసి కత్తులతోఁ బొడవరాదు కాఁబోలు. నేను వృథాగా నీ జనులను రేపి వీరిని నాశనము చేయుచుంటినిఁ గాఁబోలు! ఏమిచేయుదును? [చూచి] అంగరాజింత తేజోహీనుఁడయ్యెనేమి! పొదవోలె నున్న తెల్లని కనుబొమలలోఁ దక్కనితని మొగమునందు రాజకళయే లేదేమి?

అంగరాజు: వేనుఁడా! న్యాయ మెవఁ డెందుకుఁ జెప్పవలయును? పృథురాజు నీయంతఃపురమున నిన్నాళ్ళుండఁగా నతఁడు పురుషుఁడని నీవె తెలిసికొనలేకపోయితివి.

వేనుఁడు: తెలిసికొనుట యెట్లు? అతడు నిష్కంచుకయధీనములోఁ బెరిగెను. నీవును సునీథయు నాడపిల్లగాఁ బెంచితిరి. అందరు నాడబిల్లయే యనుకొనిరి. నేను నట్లే యనుకొంటిని. ఒకవేళ నేను తెలసికొంటి ననుకొమ్ము. దాని వలన లాభ మేమి?

అంగరాజు: తెలిసికొన్నచో నీ విన్నాళ్ళు పృథువును బ్రతుకనిత్తువా?

గౌతముఁడు : [సమీపించి] ఓయీ! అంగరాజా! ఈ రహస్య మెన్నాళ్ళు దాచితివి? ఈరహస్యము బయటపడుటచేతనా నీవు నరకుఁడింపిన మోదవడి నుంటివి? వృద్ధరాజా! వృద్ధ రాజా! ఈ రహస్యము తెలిసినచోఁ బృథువు నిన్నాళ్ళు బ్రతుకనిత్తువా అనకాదు. నీ విన్నాళ్ళు బ్రతుకుదువా? మనుము. [అంగరాజు సాష్టాంగ మించును]

ఓయీ! వేనుఁడా! నేఁడు మగల నా యనుయాయులు తిరుగుబాటు చేసిరి. మగల మీ మృత్యువు చూరిసి బసు వుసకన్న హీనముగా హింసించెను. నేవు మరల నా సైన్యములన్నియుఁ గూర్చి వచ్చెదను. మా ప్రజలకింక మునుపటి యధైర్యము లేదు. నీవు చచ్చినచోఁ బృథు వును రాజుచేసెదము. ఇప్పుడు నీ సైన్యములు మాముం దాగలేవు, తెలిసినదా?

ఓయీ! భార్గవౌశనససౌభరులారా! సనాతన మత సైన్యాధిపులారా! పృథువు వేనుని చెల్లెలు కాదు. తమ్ముఁడు. వేనుని జంపినచో రాజ్య మరాజకముకాదు. పోయి ప్రజలలో నిది చాటింపుఁడు.

ఓహో! జన మీ వార్తవిని పెళ్ళువిరిగి పోవుచున్నది. ఇంక వేనుని ప్రాణములు లేవు. మృత్యువునోద్ధత్య మణఁగినది. వాని సైన్యములు నిరస్తము లయినవి. చీచీ! నాబుద్ధి పెడతలఁ బట్టుచున్నది. వేనుఁడు నన్నుఁ జంపఁడుకనుక నది సాకుచేసికొని నే నింత విజృంభించుచుంటిని. ఇది నేను చేయవచ్చునా? ధర్మముకొఱకు నే నిట్లు చేయుచుంటిని,

అదికాదు. వేనా! ఒకమాట. నేను నీ ముంగిటికి వచ్చితిని. నీ విప్పుడు నన్నుఁ జంపవచ్చును. నన్నుఁ జంపితివా నీ కీ తిరుగుబాటు లేదు.

వేనుఁడు : గౌతమా! నే నట్లు చేయను. నేను నిన్ను రాజుగా నురితీయించను. శిక్షించను. అట్లని నీ కిదివరకే వాగ్దాన మిచ్చితిని.

గౌతముఁడు : అట్లయిన నా కింకొక వాగ్దానముకూడఁ గావలయును. నీవు నన్ను శిక్షించవుగాన నా సైన్యములను నడపెదను. నీ సైన్యములను జెల్లాచెదరు చేసెదను. కాని నిన్నొంటరిగా నెదుర్కొనుజోదు దేశమునలేఁడు. కనుక నీవు నాతో నొంటరిగా యుద్ధముచేయుట కొప్పుకొనవలెను.

వేనుఁడు : గౌతమా! నీకుఁ బిచ్చియెక్కినదా యేమి? నా యొడల నరనరమునకు ఖడ్గము లున్నవి. నీ యొడలఁ జివ్రు రాకులున్నవి. ఇది నిన్నుఁ జంపుటకు నీ చెలికాండ్రు వేసినయెత్తు. ఒకవేళ నీ సైన్యములు నన్ను గెలుచుననుకొమ్ము. ఈ రాజ్యము నీవు హరింతువని యా దుష్టులీ పన్నాగము పన్నిరి. పొరపడకుము.

గౌతముఁడు : నా కీ వాగ్దాన మిచ్చెదవా?

వేనుఁడు : నీ వీ మోసము తెలిసికొనలేవేని యట్లే.

గౌతముఁడు : రేపురాత్రికి వచ్చెదను. నీకత్తి తోమియుంచుకొనుము.

వేనుఁడు : రేపు తిథి యేమి ?

గౌతముఁడు : పూర్ణిమ. నేఁడు తిథిద్వయమునకొఁబా ?

వేనుఁడు : నేను యుద్ధముచేయను.

గౌతముఁడు : ఓహో ! మహావీరుఁడా ! కత్తిముట్టి యెఱుఁగని బ్రాహ్మణునితో యుద్ధము చేయుటకు భీతి యేల ?

వేనుఁడు : శుక్లపక్షమంతయు నీయందు నాకు స్నేహమెక్కువ. కృష్ణపక్షమైనచో నీతో యుద్ధము చేసెదను.

గౌతముఁడు : అట్లయినచోఁ గృష్ణపక్షము రానిమ్ము.

వేనుఁడు : వలదు. రేపే చేసెదను రమ్ము.

గౌతముఁడు : కాదు. కృష్ణపక్షము రానీ [తనలో] ఇతని సైన్యమంతయు నశించినతరువాత నేను చచ్చినమాత్రమేమి ? [పైకి] వేనా ! కృష్ణపక్షమునందే యుద్ధము చేయుదము.

వేనుఁడు : రేపురాత్రి యొకసారి రమ్ము. వత్తువా ?

గౌతముఁడు : తప్పక వత్తును [నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : ద్వాఃస్థితకా ! ఇటు రమ్ము.

ద్వాఃస్థితకుఁడు : [ప్రవేశించి] చిత్తము.

వేనుఁడు : ప్రొద్దునఁ గారాగారమందుంచిన బ్రాహ్మణుని దీసికొనిరమ్ము.

[ద్వాఃస్థితకుఁడు నిష్క్రమించి బ్రాహ్మణునితోఁ బ్రవేశించును]

వేనుఁడు : బ్రాహ్మణుఁడా ! నీశాప మెంతవరకు వచ్చినది ?

బ్రాహ్మణుఁడు : సగమువరకు వచ్చినది.

వేనుఁడు : అనగా ?

బ్రాహ్మణుఁడు : ఒకరోజు గడచినది. ఇం కొకరోజు గడువ వలయును.

వేనుఁడు : రేపురాత్రికి నిజముగా నరుకఁబడునందువా ?

బ్రాహ్మణుఁడు : నిస్సందేహముగా. అరుంధతీపతిగోత్రము నందుఁ బుట్టి యగ్నిహోత్రమునకుఁ బావిత్ర్యమును సబ్రహ్మచారియైన నా వంశమున మహాపతివ్రతలు గాని కలుగనే కలుగరు. అట్టి నా కూఁతును బలవంతముగా మానభంగము చేసిన నీ సేనానాయకుని శిక్షించని రాజువు నీ వేమిరాజువు ? నాకూఁతురు తత్క్షణము ప్రాణము విడిచెను. ఓరి ! దురాత్మరపిశాచమా ! నేను వచ్చి నీ సేనానాయకుఁ డిట్లు చేసెననఁగా నేను చూడ లేదుగాన నమ్మనంటివి. నీ సేనాపతి నే నట్లు చేయలే దనఁగా వానిమాట నమ్మితివి. రక్తపాయి, మాంసఖాది యైన నీసేనాపతిమాట నిజము. సోమపీథిని నీవారభోక్తను నామాట యబద్ధము. నేను చెప్పినమాట నీవు చూడలేదు సరే నమ్మవు. వాడు చెప్పినది నీవు చూచితివా నమ్మితివి? నాపూర్వులే యనూచాను లైనచో, సోమపీథులైనచో, మా సోమిదమ్మ దక్షిణగార్హపత్యాగ్నులకన్న నాహవ నీయాగ్నియందుఁ గొంచెము పక్షపాతము గలిగి యెక్కువ

శ్రద్ధచూపించునదియేని నా జపమాలసాక్షిగా రేపురాత్రి రెండవజాములకు నీ దక్షిణబాహువు నీ కంఠమునుండి తెగి క్రిందఁబడును. ఇది నా శాపము. నాయమోఘవాక్కును పంచభూతములు చూడుము రెక్కలమీఁద మోయుచున్నవి. రేపురాత్రికల్ల నావాక్కు ఖడ్గమై నీ దక్షిణ బాహు వుత్తరించును.

వేనుఁడు : ద్యాషీతకా? ఇతని నిచ్చటనుండి తీసికొనిపొమ్ము.

[ద్యాషీతకుఁడు బ్రాహ్మణుఁడు నిష్క్రమింతురు]

వేనుఁడు : బ్రాహ్మణులు పూర్వమందు శాపము లిచ్చిరని చెప్పుదురు. అవి యిప్పుడుకూడ నిజమగునా? ఈ బ్రాహ్మణులు శపించుటయేమి, అది నిజమగుటయేమి ? కాక పోయినఁ బృథువుకూడ నా దక్షిణబాహువు తెగువరకు నాతో మాట్లాడననెనే? అతఁ డీ శాపము విన్నవాఁడు కాఁడాయెను. దీనికిఁ దగినట్లు గౌతముఁడు రేపు రాత్రికే నాతో యుద్ధము చేయుదుననియెనే? వలదంటినికదా! మరల రమ్మంటినే! అది యుద్ధమునకుఁ గాదుకదా !

గౌతముఁడు : నన్ను యుద్ధములో గెలువఁగలఁడా !

నావద్ద నేర్చుకొనిన కత్తిసాము గౌతముఁడు నామీఁదనే యుపయోగించునా? అవునవును. జ్ఞాపకము వచ్చుచున్నది. శత్రువుచేయి నరుకు కత్తిదెబ్బ గౌతమునకు నేర్పితిని. అది చాలరోజు లయినది నే నభ్యాసముచేయుట మానివేసి. కత్తి తెప్పించి యొకసారి చూతునా?

[తెరలో]

ఓహూ! వేనరాజా! రాత్రి రెండుజాములు కావచ్చినది.

ద్వాఃస్థితకుఁడు: [పరుగెత్తుచువచ్చి] అయ్యా! ఈమె వినీత భట్టు కూఁతురఁట. సిందుమాలాలు. కైవారము చేయ వచ్చినది.

వేనుఁడు: ఏమి? శ్రీధరుని తల్లియా?

ద్వాఃస్థితకుఁడు: ఆ యురితీయఁబడిన పసివానితల్లి.

వేనుఁడు: సింధు మాలాలా?

ద్వాఃస్థితకుడు: అవును.

వేనుఁడు: పరుగెత్తుకొనిపోయి యీకైవారము రేపురాత్రికి వచ్చి చేయుమని చెప్పుము; పొమ్ము.

[ద్వాఃస్థితకుఁడు నిష్క్రమించును]

ఈ సిందుమాలాలి నెట్లు బందిపెట్టుదును. పెట్టితినా? ఈమెయు నురిపెట్టుకొని చచ్చును. ఆహా! ఏమి విచిత్రమైన కుదురు వీరిది! చావన్న భయములేకుండ నొకరి తరువాత నొకరుగా వచ్చుచున్నారే. చివరకీ చావులో నేమి యును లేదాయేమి? చచ్చిపోవుట యింత తేలికా!

ద్వాఃస్థితకుఁడు: [వచ్చి] అయ్యా! ఆమెతో నామెవంశములో నింక నెవరును మిగులరఁట. తప్పక యామె కైవారము చేసెద ననుచున్నది.

వేనుఁడు : ఓయీ! కాదు కాదు. రేపురాత్రికి తప్పక రమ్మనుము. రేపురాత్రి కభ్యంతరపెట్ట నని చెప్పుము.

ద్వాఃస్థితకుఁడు : ఆమె వినుట లేదు.

వేనుఁడు : నీవు పోయి యాబ్రాహ్మణుని దీసికొనిరమ్ము.

[ద్వాఃస్థితకుఁడు నిష్క్రమించి బ్రాహ్మణునితోఁ బ్రవేశము]

వేనుఁడు : బ్రాహ్మణుఁడా! చాల గొప్పఋషివి. నిజమైనచో నీమాటయే నిజము కావలయును. నీ శాపము రేపు రాత్రికా, యీ రాత్రికా?

బ్రాహ్మణుఁడు : రేపురాత్రికే.

వేనుఁడు : కాదయ్యా! కాదు. నే నీ రాత్రియే మృతిపొందుచుండగా రేపురాత్రికి నా దక్షిణబాహువు తెగుటదేమి?

బ్రాహ్మణుఁడు : రేపురాత్రికి వేనునిశవము దక్షిణబాహువు కాదు తెగునది. బ్రతికియున్న వేనుని దక్షిణబాహువే తెగును.

వేనుఁడు : ద్వాఃస్థితకా! కత్తి తెమ్ము. ఈ రాత్రియే నరుకుకొని చచ్చెదను.

బ్రాహ్మణుఁడు : నీవు రేపురాత్రియే చచ్చెదవు.

వేనుఁడు : ద్వాఃస్థితకా! నీవు వీనిని బంధించి కత్తి తీసికొని రమ్ము.

[ద్వాఃస్థితకుఁడు బ్రాహ్మణుఁడు నిష్క్రమింతురు]

వేనుడు : ఈమె కైవారము చేయకముందే చనిపోయెదను. చనిపోకపోయినచో వేనుని చండశాసన మేమగును? బ్రతికియుండినచో నీజంటప్రాణము నెట్లు తీయుదును? అందులో శ్రీధరునితల్లినా చంపునది?

ద్వ్యాషీతకుఁడు : [ప్రవేశించును]

వేనుఁడు : ఏమిరా! ఖడ్గము తెచ్చితివా?

ద్వ్యాషీతకుఁడు : స్వామీ! ఆమె కైవారము రేపురాత్రి వచ్చిచేసెద నన్నది. లోపల శిశువు కదలాడుచున్నదఁట. ఈరాత్రి యామె ప్రసవించునేమో యని భయముగా నున్న దట.

వేనుఁడు : ద్వ్యాషీతకా! ఇవి యన్నియు లాగివేయుము.

ద్వ్యాషీతకుఁడు : ఏవి యన్నియు?

వేనుఁడు : ఇవిగో! చూడుము? నాచుట్టును పెద్దసాలీఁడు దారము లల్లినాఁడు. నే నిందులోఁ దగుల్కొంటిని. చేతులు కాళ్లు లాడుటలేదు. ఈసాలీఁడు నామీఁద దుమికి చంపునేమోకాని యీదారములు చప్పునఁ ద్రెంచుము.

ద్వ్యాషీతకుఁడు : అయ్యా! నాకుఁ గనఁబడుటలేదు. నే నెట్లు త్రెంచుదును?

వేనుఁడు : కనంబడుటలేదా? సరేకాని. ఒక మంత్రసానిని చూచి యామెకు సాయము పంపుము.

[ధ్యాసీతనుఁడు నిష్క్రమించును]

వేనుఁడు : ఈబాణములు జిగురుగా నున్నవి. ఈసారి యెక్కడ నున్నాఁడో కనబడుటలేదు. అబ్బా! చేతులు కట్టివేసి నట్లున్నదే? ఈ పిశాచములు నేఁడు నా దగ్గరకు వచ్చుట లేదేమి? రోజును నా చుట్టును చేరి నృత్యము చేయును. నన్ను వెక్కిరించును. ఈ నాఁడివి నాజోలికే వచ్చుట లేదు. నాను దూరదూరముగాఁ బోవుచున్నవి యేలనో! పాప మీ పిశాచముల కేదో దుఃఖకారణము కలిగినది? ఆహా! ఇదియా! ఈమెను నేను చంపించినచో నీమె గర్భస్థ శిశువుకూడ మరణించిన వీరికి వంశాంకురము లేకుండఁ బోవునని, దానివలన వీరికి ఉత్తమగతులు కలుగవని. ఉత్తమగతు లున్ననా యేమి? ఆ యుత్తమగతులు పుత్రకృత తర్పణలభ్యములా? లేకున్న నీ పిశాచము లిట్లలజడి పొందనేల? వీనికి మనుష్యులకన్న నెక్కువ జ్ఞానము కలదు. ఉత్తమగతు లన్న జ్ఞానము వీనికిఁ గల దేని యది నిజమే కావలయును. దౌహిత్రులు పౌత్రులు విడుచు నివాపాంజలులు మోక్షహేతువులైనచో వివాహము లాడియే తీరవలయును. వివాహము వలదని యే శాసించితినికదా? ఇంద్రియ జ్ఞానము చాల నీచమైనది. నే నిన్ని ఘోరములు చేసిన తరువాతఁగాని నాకతీంద్రియ జ్ఞానము కలుగలేదు. ఇప్పు డేమి చేయుదును?
ఈ పిశాచములు నావంక సంశయదృష్టి పరపుచున్నవి. రే పీమెను నేను చంపుదు నని యివి తలఁచుచున్నవి కావల

యును. రేపటికి వేనుఁడే యుండఁడు. [పరిక్రమించి] నేను నా శయ్యాస్థలమునకు వచ్చితిని. కొంచెము విశ్రమింతునా? రేపు రాత్రికిఁ జనిపోవువానికి నీ రాత్రి విశ్రాంతి యెందులకు? శ్రీధరుని బిలిచి మాటాడెదను. శ్రీధరా! శ్రీధరా! ఏమి! యితడు పలుకుటలేదు. ఎచ్చటికైనఁ బోయెనా? శ్రీధరా! శ్రీధరా!

శ్రీధరుఁడు: [వచ్చి] జయము జయము మహారాజులకు!

వేనుఁడు: ఇక్కడ మహారా జెవరు?

శ్రీధరుఁడు: వేనుఁడు.

వేనుఁడు: వేనుఁడు కాదు. నేటినుండి మహారాజు పృథువు.

శ్రీధరుఁడు: పృథు వెవ్వరు?

వేనుఁడు: పూర్వము నా చెల్లెలు. ఇప్పుడు తమ్ముఁడు.

శ్రీధరుఁడు: నాకు నవ్వు వచ్చుచున్నది.

వేనుఁడు: నాయనా! నవ్వకుము. నీవు నవ్వినచో నా హృదయములోని నరములు బిగించినట్లగును. నా ప్రాణము లెండి నట్లగును. వడకొట్టి శోషపొందిన నా యాత్మమీఁద నిప్పులు చెరిగిన ట్లగును.

శ్రీధరుఁడు: నీ హృదయము పచ్చిపుండువలె నేల యయినది?

వేనుఁడు: శిశూ! నీవు చనిపోయి యెన్నాళ్ళయినది?

శ్రీధరుఁడు: [లెక్కపెట్టి] అబ్బో! పదియేళ్లయినది.

వేనుఁడు : పదియేండ్లా ! కాదు. పదినాళ్లు.

శ్రీధరుఁడు : కాదు కాదు. పది యేండ్లు.

వేనుఁడు : [తనలో] ఒక్కొక్క మనుష్య దినము పిశాచముల కొక్కొక్క సంవత్సరము కాఁబోలు.

శ్రీధరుఁడు : ప్రభువులేమో యాలోచించుచుంటిరి ?

వేనుఁడు : అప్పటికి మీతల్లి "గర్భిణితో" నున్నదా ?

శ్రీధరుఁడు : అవునవును. జ్ఞాపకమునకు వచ్చుచున్నది.

వేనుఁడు : శ్రీధరా ! నీకుఁ జిన్న తమ్ముఁడు పుట్టెను.

శ్రీధరుఁడు : రాజా ! నాకేమియుఁ దెలియుట లేదు. నాతలిదండ్రులు నేను చాల తెలివితేటలు కలవాఁడ ననుకొనెడివారు. నే నీజన్మమెత్తినతరువాత నేనే నాకు ఎదో కలలో తిరుగుచున్నట్లుండును. మీ రన్నది నాకేమీ తెలియుట లేదు.

వేనుఁడు : వినీతభట్టాములకువలె నితనిజ్ఞానము నశితమై లేదు. బాలగ్రహముల సృష్టి యిందులో వేరు కాఁబోలు. శ్రీధరా ! నేను రేపురాత్రికి చనిపోయెదను.

శ్రీధరుఁడు : అయ్యో ! అయ్యో ! [నవ్వును]

వేనుఁడు : నేను చనిపోయెద ననగా నీవు నవ్వెదవేమి ?

శ్రీధరుఁడు : నాకు నవ్వునకేడ్పునకు భేదము లేదు. రెంటికి నేను నవ్వుటయే. ఈలోకమున నంతే.

వేనుఁడు : శ్రీధరా ! నీ వెక్కడికైన పోవా ?

శ్రీధరుఁడు : ఎక్కడకుఁ బోను? ఎప్పుడును ఆబీరువా వెనుక దాగియుందును. కుక్కలను జూచినచో నాకు భయము. అవి నన్నుజూచి మొరుగును. ఎప్పుడును ఆబీరువా వెనుకనే యుందును.

వేనుఁడు : నాయనా ! నీ వింకఁ బొమ్ము.

[శ్రీధరుఁడు నమస్కరించును]

వేనుఁడు : ఆహా ! బలవన్మరణమా ! నీవు మనుష్యులను పిశాచలోకములో దించుచున్నావు. నేనుకూడ పిశాచము నగుదునాయేమి ? కానుకాను! ఇప్పుడు నేను పిశాచమునే యగుదును. కాకున్న నాకీ పిశాచములతోడఁ బ్రసంగము చేయుశక్తి, వానినిఁ జూచుశక్తి కలుగదు. నేను చేసిన మహాఘోరకార్యముల బలమున నాలోఁ బిశాచవృత్తి జనించి నాకు వీనితో సమానమైన మానసికశక్తి కలిగించి నది. నాకు నిద్రవచ్చుచున్నది.

[తెర]

పదియవ యంకము

[తెరలో]

వసుంధరా! వర్ధిల్లవమ్మా! వర్ధిల్లు
రాజ్యలక్ష్మీ! జయించవమ్మా! జయించు
గోరాణీ! పెంపొందవమ్మా! పెంపొందు!

భూదేవి: [ప్రవేశించి] ఓహో! జలవతీ స్థలవతీ తేజోవతులారా! సఖులారా! మీమాట లాశీర్వాదములవలె గ్రహించుచున్నాను. చెలులారా! మీరు నా కిది సహాయపడఁదగినవేళ. ఓహో! స్థలవతి! నేను వేనునినుండి పృథివీభాగ ముపసంహరించుకొను చున్నాను. నీవు వాని నానరించి పెట్టుము. ఓహో! తేజోవతి! నీవు వేనునినుండి బహిర్గమించి పృథుమహారాజులోఁ బ్రవేశించుము. ఓసి జలవతీ! నీవుకూడ వేనుని ప్రాణములకు రససిద్ధి లేకుండఁ జేయుము. సఖులారా! మీరు నా కీ సాయము చేసిపెట్టవలయును.

[తెరలో]

ప్రాణిలోకస్థాన భూతమా! వసుంధరా! ప్రకాశించవమ్మా! ప్రకాశించు!

భూదేవి: ఓహో! అనలాధిదేవతా! నమస్కారము. సఖీ! నాయందు దయయుంచుము. నీవు వేనుని ప్రాణములయిదును మూటకట్టి వాని దక్షిణబాహుమూలమున నుంచుము. నా యీసఖులు నాయెడఁ బ్రసన్నలైనట్లు

ఒకర్తుక విస్తరించి ఒకర్తు నాకనులు మిరుమిట్లు గొలిపి, యొకతుక నాహృదయము స్నిగ్ధముచేసి యొకరిత సన్ను గాలిలోఁ దేలిపోవునట్లు చేసి నాయెడల స్నేహము ప్రకటించుచున్నారు. ఆయుష్మంతుఁడా! పృథుమహారాజా! నీయెడలఁ బంచభూతములు ప్రసన్నములైనవి. ఇంక నీవు ధర్మస్థాపన చేయుము. నే నిదె వచ్చి సన్ను గలసి కొనెదను.

[ఇది విష్కంభము]

[తరువాత గౌతముడు ప్రవేశించును]

ఆహా! వసుంధరాదేవికిఁ గల్యాణ దినములు వచ్చినవి. అన్నిఁటికన్న నీ కాలమే చిత్రమైనది. ఏది జరుగుచున్నపుడదే శాశ్వత మనిపించును. ఇంతకుముందువరకు వేనుని రాజ్యమే శాశ్వతము కాఁబోలు, దేవుఁడా! యెట్లురా! యనిపించినది. ఇప్పుడప్పుడే సౌఖ్యము శాశ్వతమైనట్లు ప్రాణము స్థాయికిఁ జేరినది. కాలముకన్న మనస్సు చిత్రమైనది. నానాకష్టములు పడిన యీ మనస్సున కిప్పుడు పూర్వమే కష్టములు ననుభవించనట్లే యున్నది. విచారించినఁ గాలమును మనస్సును నేకాకృతులవలె నున్నవి. చేయవలసిన కార్యము పూర్తిగాఁ దుదముట్టలేదు. మృత్యువు నశించెను. వాని సైనికులు చెల్లాచెదరైరి. మిన్నుమన్ను తెలియక ప్రవర్తించిన యా సైనికులు తుదకుఁ గాళ్ళబేరమునకు దిగిరి. రాజ్యమంతయు మా

వశమైనది. కాని ప్రధాన కారణమైన వేనుఁ డట్లే యున్నాఁడు. వేనుఁడు మిగిలికూడఁ బ్రాణములకు మిగులనట్లే యున్నది.

కసి నన్నుఁ దరుముచున్నది కాని యీ వేనుఁడు మిగిలిన మాత్రమేమి? ఋణశేషము శత్రుశేషము మిగులరాదు. నాకు వేనుఁ డేమిశత్రువు? ధర్మమునకు శత్రువు. అధర్మ మిప్పుడు వేనునిచేత మరల నాశనము చేయబడు స్థితి దాటినది. ఇంక వేనుని వదలిపెట్టెదను.

వేనుని వదలిపెట్టక నేను వేను నేమిచేయగలను? వేనుడు చెప్పినట్లు వానికి నరనరములయందు ఖడ్గము లున్నవి. నాకు చిపురాకు లున్నవి. నే నతని నేమియుఁ జేయలేను.

చేయలేన యనుము. నే నతనిని వదలరాదు. ధర్మపక్షపాతముచేత నేనాయెను వేనుని చెలిమి విదలించి నిందించి యతని నింతవరకుఁ దెచ్చినది నేనేకదా? అతఁడో! నేనో! ఇంతిరయే కాని మే మిర్వురము మిగులుట దేవత లొప్పుకొనునదికాదు.

[తరువాత వేనుఁ డానందావేశముతోఁ బ్రవేశించును]

వేనుఁడు: గౌతముఁ డింకను రాలేదేమి? రాతి రప్పుడే పది గడియలు గడచినది. ఈ వెన్నెలలు వెండిసాలీడు దారములల్లినట్లు ధగధగ లాడిపోవుచున్నవి. శుక్లాష్టమినాఁటికన్న నవి ముదిరి సందులందుఁగూడఁ దెలుపెక్కినవి.

గౌతముఁడు : [సమీపించి] వేనుఁడా! వచ్చితిని. ఏమంత మహోత్సాహముగ నుంటివి?

వేనుఁడు : చావఁబోవువానికి నాకేమి దిగులా?

గౌతముఁడు : కాదు, కాదు. వేనా! దివ్యపురుషునివలెనుంటివి. ఇందాకటినుండియు వీణ వాయించుచుంటివి కాఁబోలు?

వేనుఁడు : చివరిసారి నీవుకూడ విందు వని చాలసే పెదురు చూచితిని. నీవు రాలేదు. ఇంక రాతిరి రెండుజాము లగు నేమో యని యాపివచ్చితిని.

గౌతముఁడు : ఎందు కింత తొందర? రెండుజాములయిన నేమి?

వేనుఁడు : నేను రెండుజాములు కాకముందే యీ శరీరము వదలవలయును.

గౌతముఁడు : ఎట్లు వదలఁగలవు?

వేనుఁడు : నీతో యుద్ధముచేసి.

గౌతముఁడు : కృష్ణపక్షము రానిమ్ము.

వేనుఁడు : గౌతమా! కాదు, కాదు. కృష్ణపక్షములో నా చీకటిత్రోవలలో నేను పోలేను. ఈ వెన్నెలబాటలలో వీణ వాయించుకొనుచుఁ బోయెదను. నన్నిపుడే పోనిమ్ము.

గౌతముఁడు : నేను యుద్ధమునకు సిద్ధమై రాలేదు.

వేనుఁడు : సిద్ధ మనగా నేమి?

గౌతముఁడు : ఖడ్గము తేలేదు. డాలు తేలేదు.

వేనుఁడు: ఖడ్గములు రెండు ఉన్నవి. ఒకటి నాది నీవు తీసికొనుము.

గౌతముఁడు: నీకో?

వేనుఁడు: నా కేమనుచు? ప్రాణముఁబోవువానికి వాలుఁ రక్షించునా?

గౌతముఁడు: వేనా? నేను నీతో యుద్ధము చేయను.

వేనుఁడు: ఎందుచేత!

గౌతముఁడు: నా ప్రాణమిత్రుని నేను చంపను.

[ఇద్దరును విడి విడిగాఁ గూర్చుందురు]

ద్వారపాలకుఁడు: మహారాజా! కోట శత్రువులవశ మైనది. సైన్యులందరు కోట దాటిపోయిరి. శత్రువుల కందినవారు హతులైరి. వారందరు ఆవేశపరులై వేనుఁ డెక్కడ వేనుఁ డెక్కడ నని వచ్చుచున్నారు. వారిని బృఘువు వారించుచున్నాఁడు.

వేనుఁడు: గౌతమా! లెమ్ము! ఇదిగో నీ ఖడ్గము. ఇది నాది. నీ ఖడ్గమున కెక్కువ పదును పెట్టితిని. నాఖడ్గము వాదర మొండిచేసితిని. నీతల బద్దలైనను ప్రాణము పోదులే.

గౌతముఁడు: వాడిగల ఖడ్గమే నీవు తీసికొనుము.

వేనుఁడు: ఇంక వేళ లేదు, రమ్ము. [లాగుకొనిపోవును]

ద్వారపాలకుఁడు: వీరి యిద్దరి కత్తియుద్ధము చూడ ముచ్చటగా నున్నది. ఈ రెండుకత్తులు వెన్నెలలోఁ దళతళ లాడుచు

పిసుకతిన్నలమీఁద బుసకొట్టుచు గోదుమవన్నె త్రాఁచులు పెనవేసికొను చున్నట్లున్నవి.

గౌతముఁడు : [ప్రవేశించి] వేనా! నీవుకూడ నిశితమైన ఖడ్గము పూనినఁగాని నేను యుద్ధము చేయను.

వేనుఁడు : ద్వాఃస్థీశకా! నీ చేతిలోని ఖడ్గము నాకిమ్ము. [తీసికొని] ఇంక రమ్ము. గౌతమా! నాకు శౌర్య మెక్కు-చున్నది. నీవు నాయెదుట నిలువలేవు.

[ఇరువురు నిష్క్రమింతురు]

ద్వాఃస్థీతకుఁడు : [చూచి] ఈదెబ్బతో గౌతముఁడు నిలువఁడు. ఆహా! గౌతముఁడు నేలఁ బడనేపడెను.

వేనుఁడు : [ప్రవేశించి] ఆహా! గౌతమా! ఇది నా రాజ్య నాశనమునకు నీ ప్రాణనాశనమునకు వచ్చినది. కాదు కాదు. గౌతముఁడు మూర్ఛపొందెను.

[తెరలో]

ఓహో! వేనమహారాజా! రాతిరి రెండుజాములు కావచ్చు చున్నది.

వేనుఁడు : ద్వాఃస్థీతకా! ఏమది?

ద్వాఃస్థీతకుఁడు : శ్రీధరభట్టుతల్లి కైవారము చేయవచ్చినది.

వేనుఁడు : ఈమె ప్రసవించలేదా?

ద్వాఃస్థీతకుఁడు : రాతిరి వచ్చిన నొప్పి లాగిపోయిన వఁట.

వేనుఁడు : నీవు పోయి యొక్కఁగొంతెమునే సాగుమనుము. రెండుజాములగుట కింకను రెండు గడియ లున్నవికదా? పోయి చెప్పుము. [ద్యాషీతకుఁడు నిష్క్రమించును]

గౌతముఁడు : [ప్రవేశించి] వేనా! నీ యెడల నా స్నేహమంతయు గోసివేసితిని. రమ్ము. కత్తి పుచ్చుకొన్నపుడు పాము బరిమీఁద దిరుగునట్లు తిరుగు నీయొడుపు నే నెరుగుదును. ఈ నీ వేగమునకు పూంద్య మాపాదించు కత్తి దెబ్బలు నేను నేర్చుకొనియే వచ్చితిని. కాని యీయుద్ధము కృష్ణపక్ష మనుకొని యీనాఁడు సిద్ధముగా లేను. అయినను రమ్ము.

ద్యాషీతకుఁడు : [ప్రవేశించి] ప్రభూ! ఆమె గొంతు సవరించుకొనుచున్నది. ఇంకను మొదలుపెట్టలేదఁట.

వేనుఁడు : గౌతమా! జయము నీకే రావలయును. వేనుఁడే చనిపోవలయును. రా, పోదము.

[ఇద్దరు నిష్క్రమింతురు]

ద్యాషీతకుఁడు : వేనుఁడ ట్లనవేకాని కత్తి చేఁబూనినంతనే యాయన కొడలు పొంగిపోవుచున్నది. అయ్యయ్యో! మరల గౌతమునకు గాఢప్రహారము తగిలెను. ఆతఁడు కూలఁబడినాడు.

వేనుఁడు : [ప్రవేశించి] నాపొంగు నెంత కుదించుకొందమనుకొన్నను గత్తి పట్టినంతలో నెదుటివానికే దెబ్బ తగులుచున్నది. పాపము! గౌతముఁ డీసారి లేవలేఁడు.

గౌతముఁడు : [ప్రవేశించి] వేనా! వేన! వేదఋషుల తపస్సు చెడిపోలేదు. నీవంటి పాపమూర్తి నేలపై నిలువరాదు. నిన్నొకసారి నిలువనీయను.

[తెరలో]

ఓయీ! వేనమహారాజా! రెండుజాములు కాఁబోవు చున్నది.

వేనుఁడు : ద్వ్యాషీతకా! ఆమెతో నింక నొక్కగడియ యున్న దని చెప్పుము. గౌతమా! రమ్ము [నిష్క్రమింతురు]

ద్వ్యాషీతకుఁడు : ఛీ! ఛీ! ఈదెబ్బయు గౌతమునకే తగిలెను. పాపము! గౌతముని యొడలు వసంతము చల్లుకొన్న ట్లున్నది.

వేనుఁడు : [ప్రవేశించి] నేను గౌతమునే చంపెదను. మరల నారాజ్యము స్థాపించెదను. పారిపోయిన సైన్యాల నందరిని పిలిపించి నామతము మరల నిలువఁ ద్రొక్కెదను.

గౌతముఁడు : [ప్రవేశించి] వేనా! వేనా! ఇంక నీ మతము నిలువనీయను. రమ్ము రమ్ము. వెనుక నాకు శత్రుబాహువు నరకుదెబ్బ నేర్పితివి. జ్ఞాపక మున్నదా? దానిని నే నయిదు రోజులనుండి దివారాత్రములు సాధనచేయు చుంటిని. నీ కది సాధనలో లేదు. నిత్యసాధనచేతనే యది వశమగునది యని నీకుఁ దెలియును. నీవు చేసినయధర్మ మంతయుఁ బండినది. ఇంత యధర్మము చేసిన నీ చేతిని నరకెదను. చేతనైనచోఁ దప్పించుకొనుము.

[తెరలో

రాజా! రెండుజాములు సరిగా నైనది.

ఒక విలిప్తమైన నుండగా వేనుండు
సెలవులేదు లేదు సెలవు లేదు
ద్విజునిశాపవహ్ని భీకరంబయి దక్షి
ణాంసఘోరదళన మాచరించె.

వేనుఁడు: గౌతమా! శ్రీభగునితల్లి కైనాగము నగము చేయనేచేసిన దోయి! రా! రా! నాబాహువు నీవు నరుకఁగలవా? [గౌతముఁడు వేనుఁడు నిష్క్రమించును]

ద్యోషీతకుఁడు: [చూచి] ఆహా! [మూర్ఛ]

[తరువాత వేనుని మోయుచు గౌతముఁడు ప్రవేశించును]

గౌతముఁడు: ఆహా! మహావీరుఁడైన వేనుని నొక కృత్రిమముచేసి నఱికిన నాపాతకము పాయు నుపాయము లేదు.

వేనుఁడు: మిత్రమా! పాతకము లన్నియుఁ జేసినది నేను. దానిఫలము నే ననుభవించితిని. నా దక్షిణబాహుదళనమున నీవు నిమిత్తమాత్రుఁడవు. ఇది యొక తపోమూర్తియైన బ్రాహ్మణునిశాపముచే నిదివఱకే తెగినది.

ద్యోషీతకుఁడు: [లేచి] మహారాజా!

వేనుఁడు: ఛీ! ఛీ! అట్లనకుము. మహారాజును నేనుకాదు. పృథువు. నీవు పోయి పృథువును దీసికొనిరమ్ము.

[ద్యోషీతకుఁడు నిష్క్రమించును]

గౌతముఁడు : అన్నా ! నిన్నుఁ జంపుటకును నా ప్రాణము లాగినవికావు. నా కాత్మబంధువును, మహాగాయకుని, సత్కవిని, మహాశిల్పిని నిన్నుఁ జంపి నేను లోకద్రోహి నైతిని.

వేనుఁడు : నాయనా ! అట్లు కాదు. నేను లోకకంటకుఁడను. సాక్షాన్మృత్యువను. దురాశాపిశాచావేశపరుఁడనై నీవు పూర్వము నాతోఁ జెప్పిన సర్వపాపములను జేసితిని. దానికిఁ బ్రతిక్రియ యీరీతి ననుభవించితిని. అందులో నాకుఁ బరమాప్తుఁడవైన నీచేతిలోఁ జావు పరమవాంఛ నీయమైనది.

గౌతముఁడు : ఇంతటి మహాపురుషుఁడవు నీ వీ లోకమునువదలి పోవుచుండఁగా నే నేలాగున బ్రతుకుదును ? [ఏడ్చును]

వేనుఁడు : మిత్రమా ! ఏడువకుము. నామూలమునఁ జెదరి పోయిన పంచభూతములు వెన్నెలదారులలో మరల సర్దు కొనుచున్నవి. బిగ్గరగా నేడ్చి వానిని జెదరఁగొట్టకుము.

[పృథువు అంగరాజు ద్యాషీతకుఁడు ప్రవేశింతురు]

పృథువు : [వేనుని సమీపించి] అన్నా ! వేనమహారాజా ! నాయవినయమును మన్నింపుము. నీదక్షిణబాహువు తెగిన గాని నీతో మాటాడ నని ప్రతినపూని యగ్రజుఁడవైన నీయెడ నాచేసిన దోషమును మన్నింపుము.

వేనుఁడు : ఓయీ ! నీకు నా క్షమాపణ లక్కఱలేదు. నీవు సాక్షాన్నారాయణుఁడవు. భగవంతుఁడైన నారాయ

ణుఁడు లేఁడని నేను నాస్తికుఁడనై యున్నాళ్ళు వాదించి తిని. ఆ వాదనలోని సత్యత్వము నాఁడు రాత్రి తెలిసినది. నాచుట్టును పెద్దసాలీఁడు గూడు అల్లినట్లు సన్నందులో నాశనముచేయ నేదో గొప్పక పెనుభూతము కాచుకొని యున్నట్లు తోఁచి దాని పరమార్థము చివరకుఁ దెలిసి కొంటిని. ఆ సాలీనిగూడు నా చేసికొన్నకర్మము. నన్ను నాశనముచేయ వేచిన యా సాలీఁడే నారాయణుఁడు. ఎవని కర్మబంధముల నానిని ద్రిప్పుచున్న నారాయణుఁడు లేఁడని వాదించి యదివరకే తగినన్ని యున్న తాళ్ళు వృధాగా వేనవేలు పెంచుకొని నేను చివరకుఁ గాలుసేతు లాడకుండఁ జేసికొంటిని. దాని ఫలితము ననుభవించితిని.

అంగరాజు : చివరకుఁ దత్త్వము తెలిసికొన్న నీవే ధన్యుఁడవు.

వేనుఁడు : తండ్రీ! నమస్కారము. ఇదివరకు నా పలికిన మాటలు నా చేసిన తప్పులు సర్వము క్షమించుము.

అంగరాజు : నాయనా! నీబుద్ధి పెడత్రోవ పట్టినది కాని దాని నైశిత్య మప్రతిమాన మైనదికదా!

వేనుఁడు : తండ్రీ! అనర్హుఁడనైనను నొక్కప్రశ్న యడుగు చున్నాను. నాతల్లి సునీథాదేవి యేమైనది? ఆమె నొక సారి అమ్మా! యని పిలిచి చేసినపాపము లన్నిఁటికి నిష్కృతి చేసికొందును.

అంగరాజు : నీవు పోనున్న లోకములలో నామెను జూతువు. నీ ఘోరకృత్యముల కామె యోర్వలేక నీవంటివానిని గన్న

యామెశీల మెట్టిదో యను లోకమునింద పడలేక యామె యాత్మహత్య చేసికొన్నది.

వేనుఁడు : అయ్యో! [మూర్ఛిల్లును]

గౌతముఁడు : ద్యావీతకా! మొగముమీఁదఁ గొంచెము నీరు చల్లుము.

వేనుఁడు : [సేదదేరి] పృథూ! నీ ప్రజనంతయు నానావిధముల నాశనము చేసితిని. బాధలు పెట్టితిని. వారిని నే నొకటి చేసి యొకటి చేయలేదా? ఈ మహాపాపిని నన్ను నీవు క్షమింతువా?

పృథువు : ఈయనంతమైన కాలమున నిట్టి వఃుపులు. అదియుఁ గాక యిందుఁ జంపెడు వాఁడెవఁడు? చచ్చెడువాఁడెవఁడు? ఊరకే భ్రాంతి కట్టు తోఁచును.

[భూదేవి ప్రవేశించును. పృథువుతక్క నందరు నమస్కరింతురు]

అంగరాజు : వేనా! ఈమెయే రాజ్యలక్ష్మి. భూదేవి.

వేనుఁడు : భగవతి! నమస్తే. పృథూ! పంచప్రాణములును గూడుకట్టి నాదక్షిణబాహుమూలమున నిలిచినవి. నా ప్రాణములు పోవుచున్నవి. నన్నిచటినుండి తీసివేయుము.

భూదేవి : [తనలో] నా సఖులైన యనిలవతీ స్థలవతీ జలవతీ తేజోవతులు నాకు సర్వథా నేను కోరిన ట్లుపచరించిరి.

[[illegible]]

ఓహో! వేనాసురదక్షిణబాహునిర్మథనసంజాత! పృథు చక్రవర్తి! వర్ణాశ్రమాచారసంరక్షణదక్షదక్షిణబాహూ! వసుంధరాదేవీప్రాణవల్లభ!

వలుదెస లగ్నిహోత్రములు వాటిన ధూమము లావరించు క
త్తులకొన మందు సైనికులతోఁ జెడరేఁగిన వేను సైనికా
లులు విడిపోవుమార్గములలో నెదురై ఎదుర్కొంచి నీకు గా
లులు విసరెన్ సుశీతలములున్ బరివాసితముల్ ప్రమోదముల్.

పృథువు: ఇది యేమిధ్వని గాలిలోఁబొరలలోనుండి వచ్చు చున్నది?

భూదేవి: శ్రీధరునితల్లి గర్భస్థశిశువు నీకుఁ గైవారము చేయుచున్నది.

వేనుఁడు: ఆహా! అందు కనరమే కాంబోలు నదికూడ శ్రీధరుని వాక్కువలె జిగిమీరుచున్నది.

అంగరాజు: ఎంతమంది వేనులు మాడ్చినను నీయంకురము లీ దేశమునందు మాడిపోవు. చిగుర్చుచునేయుండును.

భూదేవి: వేనరాజు మతమువంటి దుష్టమతములు వచ్చుచునే యుండును. పోవుచునే యుండును. పైని నిప్పులుముట్టించి తగులఁబెట్టునేగాని యీలోపలి నిత్యమై పసిమికల యీ యంకురములకుఁ జేటులేదు.

వేనుఁడు: ఈ యంకురములపసిమి నిజముగా నెన్నటికి జావదు. నేను కాచినయెండకే మాడని యీపసిమి సనా

తనమైనది. నాకే తెలియలేదు. పృథూ! నే నీబాధ నింక నోర్చుకొనలేను.

పృథువు: ద్వ్యాపీతకా! నీవు వేనరాజును గొనిపోయి యా సుఖశయ్యయందుఁ బరుండఁబెట్టుము.

[ద్వ్యాపీతకుఁడు వేనునితో నిష్క్రమించును]

అంగరాజు: నాయనా! నీవు చక్రవర్తివయితివి. ఇవే నా యాశీస్సులు. నే నింక నడవుల కేగుచున్నాను.

[నిష్క్రమించును]

గౌతముఁడు: చక్రవర్తీ! బ్రాహ్మణుఁడనైన నేను నీయాజ్ఞ పొంది తపస్సున కేగుచున్నాను. [నిష్క్రమించును]

పృథువు: పెండ్లికూతురా! వసుంధరా! సిగ్గుపడెదవేమే? నీవు నాచిటికినవ్రేలు పట్టుకొనుము. నన్ను నవరించుకొని యింతదూరము తెచ్చుకొని యిప్పుడు సిగ్గెందులకు? అదుగో? ఆకసమువంకఁ జూడుము.

గురువులలో నెల్ల గురుతముండు పవిత్రము తపోనిధి వశిష్ఠమునికి భార్య
కాంతప్రతాపురోగణనీయ, వ్యాతిపన్నిధానమానవుల కదర్శనీయ
రమణీమణి వైవాహసమయనూతనవధూతారుణ్యజనపురోదర్శనీయ
సప్తర్షిమండలచ్ఛవిహారనాయక మణ్యధస్థ్సలలంబమానముక్త

ఆ యరుంధతీనక్షత్ర మరసి చూడు
మూలమున నుత్తరమ్మున ధ్రువుఁ జూడు
చారుజలజాతనూత్న కేసరము లంటి
వీచుచున్నది యీ వాయువీచి చూడు.

[తెరలో]

రాజర్షీ ! పృథుచక్రవర్తీ! వేనునిపాపఫలమువలన ప్రజలందరు వ్యాధిగ్రస్తులై పోయిరి. దేశమునందు నానావ్యాధులు ప్రబలినవి.

పృథువు : ఓహో ! ప్రజలారా ! మీ మొఱ్ఱ నాచెవులంబడినది. నా వాక్కుమాత్రము వసుంధరతో మాటాడుచున్నది కాని నామనస్సు మీమీఁదనే యున్నది.

వసుంధర : ఆర్యపుత్రా ! ఇదిగో ! మనము హిమవత్పర్వత ప్రాంతకాంతారదేశములను వచ్చితిమి.

పృథువు : సఖీ ! యీ పర్వతరాజును జూచితివా ! గంగాయమునలు ప్రవహించినంతమేర దక్షిణమాలామూర్తిగానుండి కాశ్మీరదేశమున నుత్తరమాల ఘటించి తల్లి పొదుగునఁ దలఁజోపువత్సమువలె నున్నాఁడు. ఉత్తమ మాహేయిక వైన నిన్నుఁజూచి కాఁబోలు క్షీరార్థి యీపర్వత రాజిట్లగుట.

వసుంధర : ఈ మహాచక్రవర్తి నన్ను గోవునుజేసి యీ పర్వతరాజును వత్సమును జేసి యోషధులు పిదుక నెంచుచున్నాఁడు.

పృథువు : ఓయి ! భగవానుఁడా ! చంద్రుఁడా ! నీకు నమస్కారము. ఓషధీశుఁడవైన నీయనుజ్ఞతో సర్వసరిత్కాననమైన యీ భూమినుండి హిమవంతునివలనఁ జేపించి యోషధులు గ్రహించుచున్నాను.

[తెరలో]

లోకేశ్వరా! లోకరంజనాపరా! ఈ హిమవన్నగధాత్రి నుండి వీచు గాలులు తగిలి లోకము నిరామయమైనది.

పృథువు : దేవీ! వసుంధరా! నాదేహ ముత్పులకమగుచున్నది.

చల్లనినీటిబిందువుల చాలునకన్నఁ బ్రభాతకాలసం
ఫుల్లనవారవిందజము ముగ్ధము తేనియసోల్పుకన్న ను
న్వెల్లికి నోగ్గుపాల్కడలి వీవలికన్న మనోహరమ్ము నీ
చల్లనికౌఁగిలింత యొకసారి ఘటించఁగదే, వసుంధరా!

[స్పర్శ]

వసుంధర : ఆర్యపుత్రా! నీచల్లని యీ సుఖస్పర్శచే వృద్ధి పొందుచున్న నాకు వేనుఁడు బ్రదికినట్లే లేదు. అతని బాధలు నే ననుభవించినట్లే లేదు.

పృథువు : నామనస్సున కతఁడు పుట్టినట్లే లేదు. చనిపోయి నట్లే లేదు.

భరతవాక్యము

స్వస్తి ప్రజాభ్యః పరిపాలయంతాం
న్యాయ్యేన మార్గేణ మహీం మహీశాః
గోబ్రాహ్మణేభ్య శ్శుభమస్తు నిత్యం
లోకా స్సమస్తా సుఖినో భవన్తు.

కాలే వర్షతు పర్జన్యః పృథివీ సస్యశాలినీ
దేశోఽయం క్షోభరహితో బ్రాహ్మణా స్సంతు నిర్భయాః.